

The Project Gutenberg eBook of Torpan poika: Kuvaus kansan elämästä, by Pietari Päivärinta

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Torpan poika: Kuvaus kansan elämästä

Author: Pietari Päivärinta

Release Date: January 20, 2011 [EBook #35011]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TORPAN POIKA: KUVAUS KANSAN ELÄMÄSTÄ

Produced by Tapio Riikonen

TORPAN POIKA

Kuvaus kansan elämästä

Kirj.

P. PÄIVÄRINTA

Porvoossa, Werner Söderström'in kirjapainossa, 1900.

SISÄLLYS:

- I. Talo ja torppa
- II. Torpan poika ja talon tyttö
- III. Nuorukainen ja neiti
- IV. Aviopari
- V. Häviö
- VI. Uusi isäntä
- VII. Häissä
- VIII. Tuhlaajapoika

I. Talo ja torppa.

"Tuhatjärvisen maan", Suomen, ihanimmassa paikkakunnassa, järveen pistävällä korkealla niemellä oli talonpojan talo. Se oli vaan tavallinen talo, jossa työtä tehden, vaivaa nähden ja säästäten elää kitkuteltiin tavallista talonpojan niukkaa elämää, eikä se siis semmoisenaan voinut vetää paikkakunnan huomiota puoleensa. Talon tilukset olivat maalaatunsa ja asemansa puolesta oivalliset ja näköala talosta oli mitä ihanin: tuolla maan puolella avara tasanko tiheine taloineen ja ihanine viljavainioineen; toisella puolen taloa järven lahdemat, jotka tuuheain havu- ja lehevien lehtipuiden raoista pilkistelivät esiin. Lahdelmien toisella puolen kohosivat järven äyräät jyrkkinä penkereinä, joista tuuhea metsä suorana ja uljaana yleni pilvenhattaroita kohden, jotka kilvalla liitelivät taivaan laella. Sopipa jonakuna tyynenä, kauniina kesä-iltana luoda talosta silmänsä ympäristöön, jolloin länteen laskeuva auringon loimo kultasi puiden latvat järven äyräillä ja mäkien nyppylöillä, jolloin sorsaparvet poikueinensa uiskentelivät tyynissä ja peilikirkkaissa, poimuttelevissa ja sinne tänne hajauneissa järven lahdelmissa, jolloin kyntörastas lauleli vainioilla olevissa puissa satasävelisiä laulujaan, jolloin kalaparvet iloissaan pyrähtelivät ja loiskahtelivat järven sinikalvossa Wellamon utuliepehissä, venheessä istuvan onkimiehen ympärillä, joka heistä yhden ja toisen petoksella ketjautti venheensä pohjalle päristelemään, ja jolloin rehoittavat vilja-kasvit hymyilivät kylän viljavainioilla. — Oi, kuinka paljon Luoja näkyi jakaneen hyvyttänsä tuolle tienoolle! Missä muualla maailmassa olisi kauniimpaa, missä jalompaa?

Tämän noin hyvillä tiluksilla ja kauniilla näköalalla lahjoitetun talon nimi on Niemimäkelä, joka löytyy erään pitäjään Peltolan kylässä.

Luulisi kai asukasten puheena olevassa talossa olevan varakkaita, mutta niin ei kumminkaan ollut, niinkuin jo osaksi edellisestä tiedämme. Kokemus on kaikkina aikoina todistanut sen tosiasian, että tuotteliaalla tilalla ovat asukkaat useinkin köyhtyneet ja hävinneet, sillä maan hyvät tulot ovat polvi polvelta veltostuttaneet asukkaat ja vierauttaneet heidät pois maanviljelijöille niin tarpeellisesta ja välttämättömästä työn teosta. Ja usein on myöskin käynyt niin, että ihmiset karuilla maatiloilla ovat hyötäneet, sillä ne eivät ole asukastensa sallineet pitkään ristissä-käsin loikoa, jos mieli siinä elää ja toimeen tulla, ja niin on uutteruus pysynyt voimassa polvi polvelta.

Niemimäkelän väki oli juuri tuota hyvän tilan veltostuttamaa väkeä, jonka ohessa heidän toimeliaisuutensakin oli veltostunut; sentähden vaipuivat he vaipumistaan velkakuormansa raskaan painon alle. Kauvan he kokivat kippuroida ja ponnistella yhä paisuvaa velkaantumistaan vastaan, että edes olisivat pysyneet isäinsä maalla; sillä ei toki mikään ole talonpojalle raskaampaa eikä katkerampaa kuin luopuminen pois rakkaalta maatilaltansa, jossa isän isät ovat niin monta polvea asuneet, jossa joka salo ja niemi on niin tuttu, jossa joka puu, joka kivi ja kanto niin elävästi muistuttaa lapsuuden leikeistä, nuoruuden iloista, miehuuden vaivoista, ponnistuksista ja kärsimisistä, myötä- ja vastoinkäymisistä. — Oi, kuinka monen kansalaisemme on kumminkin täytynyt tuo karvas pala niellä ja jättää ne penkereet, jotka maailmassa olivat hänelle rakkaimmat!

Mikäpä siinä oli Niemimäkeläisilläkään neuvona, sillä he olivat jo kauvan kokeneet lainoilla velkojansa maksaa; mutta se keino ei lyhentänyt heidän velkojansa, vaan päin vastoin enensi niitä ja viimein tuli pää vetävälle. Tosin he koettivat pahaa poistaa raatamalla joskus satunnaisia isoja uudisviljelyksiä, mutta ne yritykset menivät päin mäntyyn, sillä työ ei tullut koskaan toimella tehdyksi, ja lisäksi tuli vielä se seikka, että silloin kun uudisviljelyksiä oli enin kylvössä, tuli aina halla ja korjasi yhdellä iskulla kaikki pois, ja summittaisiin tehdyt isot ennakkolaskut tuloista siten aina menivät — poroon. Siis nekin yritykset paremmin edistivät kuin estivät häviötä.

Jospa he olisivat työnsä tehneet alusta alkaen, joka paikassa ja joka aika, kunnollisesti, jospa he eivät olisi summittaisiin ryhtyneet satunnaisiin, isoihin, yli varainsa meneviin uusiin viljelyksiin; jospa he olisivat tehneet työtä vakavasti, perusteellisesti, katsomatta aikoihin ja säihin ja toivomatta ihmeitä tekevää onnea taivaasta, niin kenties ei heidän olisi tarvinnut luopua Niemimäkelän maalta — niin, niin jospa ja kenties — siinäpä se on asia! Mutta maailman meno on niinkuin se on!

No niin! Vaikka meidän kyllä käypi sääliksemme Niemimäkelän asukkaat, emme heitä kumminkaan saata enään auttaa, sillä asia on niinkuin se on: isien maa tuli vieraalle myötäväksi!

Kun tuli tiedoksi, että Niemimäkelä tulee myötäväksi, ilmestyi vieraasta paikkakunnasta ostaja. Hän tuli eräänä pyhäiltana Peltolan kylään ja ajoi Jäykkälän taloon, joka oli Niemimäkelän likimäinen naapuri. Vieraalla oli niin uljas hevonen ja niin loistavat hevoskalut ja muut ajo neuvot, ettei mointa kylässä oltu ennen nähty. Heti vieraan kartanolle tultua keräysi hänen ympärillensä uteliasta kansaa, joka ihmetteli vieraan kaunista hevosta, sen kiiltävää karvaa, kattilan-sangan muotoista kaulaa, tulisia, säihkyviä silmiä, korkeaa kokoa ja pyöreää kaunista ruumista. He ihmettelivät vieraan hevoskaluja, niiden kauniita tupsuja ja hopean värisiä heloja jo nastoja, ja vielä vieraan kaunista kiiltävää rekeä kauniine tupsuinensa ja nahkapeitteinensä. Eikä se kumma ollutkaan, jos he niitä ihmettelivätkin; sillä Peltolan kylä oli tiheästi asuttu ja he elivät yksistään maanviljelyksellä, jonkatähden kylän viljelykset

olivat laajenneet niin avaroiksi, että metsien oli ollut pakeneminen loitommaksi, ja heidän hevosensa saivat kesät olla auran, karhin ja kärryjen edessä ja talvet vetämässä kuormia kotia; sentähden eivät Peltolan kyläläisten hevoset joutaneet korskumaan. Tuommoisia hopean kirkkaita hevos-kaluja eivät he myöskään tarvinneet, vaan lujia, valkeita rahkeita. Kirkkorekinä heillä oli vaan öljymaalilla maalatut reet, eivätkä ne siis niin ankarasti kiiltäneet kuin vieraan reki, eikä niissä ollut nahkapeitettä eikä kauniita tupsuja; kummako se sitten oli, jos kyläläiset ihmettelivät vieraan hevosta ja kaikkia ajoneuvoja.

Vieras oli itsekin hyvässä asussa: hänellä oli iso, kallis turkki päällä, joka oli pitkällä ja paksulla, kirjavalla vyöllä köytetty kiinni; kaulassa oli hänellä isohko messinkilukkoinen matkalaukku; kaikkien noiden tähden luulivat kyläläiset vierasta joksikin herraksi.

Kun vieras oli saanut hevosensa riisutuksi ja seinään kiinni lujasti sidotuksi, kääntyi hän ihmisiin päin ja kysyi: "Onko tässä tämän talon isäntä saapuvilla?"

"On", kuului vastaus.

"Saisinko rahan ja hyvän sanan edestä itselleni kortteeriä, hevoselleni ruokaa ja suojaa?" kysäsi hän.

"Miksei. Mistä herra on kotoisin?"

"En minä ole mikään herra", sanoi vieras.

"Mikäs sitten?"

"Olenpahan talonpoika V:n pitäjäästä; pääasia on vaan, että saan maksun edestä mitä olen pyytänyt?"

"Johan olen sanonut, että saatte, mutta mitä teidän hevosellenne pitää antaa ruoaksi?"

"Kaksi kappa kauron tällä kerralla."

"Niitä ei ole meillä; halla pani kaurat tänä vuonna, ja vanhoja ei ole."

"Ohria teillä on?"

"On."

"No antakaa niitä sitten pari kappa!"

Isäntä lähti toimimaan ohria vieraan hevoselle ja kehoitti häntä itseään menemään huoneeseen; vieras meni.

Kun isäntä tuli takaisin, kysyi vieras häneltä: "Tiedättekö, isäntä, möisikö tässä teidän kylässä kukaan maatansa?"

"Olen kuullut, että Niemimäkelä myötäisiin", sanoi isäntä.

"Näkyykö myötävä talo tähän teille, voisitteko osoittaa sen minulle?"

"Se näkyy tähän periakkunaan, tulkaa ja katsokaa!" sanoi isäntä, kävellen akkunaa kohden. Kun vieras oli myös tullut akkunaa luo, osoitti isäntä sormellansa ja sanoi: "myötävä talo on tuo, joka on tuolla järveen pistävällä korkealla niemellä."

"Olen kuullut siitä; asema on kaunis! Minun täytyy saada talo omakseni ja vielä huomenna, mutta älkää kumminkaan puhuko tätä kenellekään ennen huomailtaa!" sanoi vieras ja hymyili viekkaasti.

"Mitäpä minä hänestä puhuisin", sanoi Jäykkälän isäntä; mutta hänen korvissaan soi niin kummalliselta tuo kieltäminen, ettei hän saisi sanoa kenellekään vieraan haluavan ostaa Niemimäkelää, että vasten tahtoansakin juolahti hänen mieleensä ajatus: "ei tuo ole ikänä oikein kelpo mies."

Emme huoli sen enempää kertoa vieraan olosta Jäykkälässä sinä yön seutuna; mainitsemme vaan sivumennen, että vieraan hevonen sai ohria ja muuta ruokaa, niin paljon kuin halusi, ja että kun vieraalle laitettiin ruoka, tarjosi isäntä hänelle ennen syömään rupeamista ruokaryppyä, mutta vieras ei huolinut siitä, eikä sanonut koskaan vielä viinaa rypänneensä. Sen kuultuaan rupesi isäntä katumaan ajatustansa vieraan kelpomiehisyydestä. Mutta kun oli syöty ja tovi tupakoitu, nouti vieras reestään otetuista eväsvaroistansa pullon, jota hän kutsui "konjakkipotelliksi!" Sillä hän laittoi totia "illan kululle", niinkuin hän sanoi, ja tarjosi totia isännälle ja muillekin talon miehille, Lisäksi tuolle "illan kululle" noudatti vieras maakauppiaalta "tusinan olutta", jota hän joi niinkuin rannan vettä ja tarjoeli talon isännälleenkin.

"Minä en juo enää mitään", sanoi Jäykkälän isäntä, kun vieras pakoitti häntä olutta juomaan.

"Mitä? Eihän tässä vielä ole liikoja juotu", sanoi vieras.

"Kaikki on liikaa, mitä yli ruumiin tarpeen nautitaan, olipa se sitte vaikka vaan puhdasta vettä", sanoi Jäykkälän isäntä.

"Kaikkia! Juohan tuota olutta niin paljon kuin tahtoo", sanoi vieras.

"Niin, mutta minä en ole koskaan kilvoitellut sitä, kuinka paljon minä jaksaisin juoda, vaan olen aina tarkoittanut, kuinka vähimmällä aikaan tulisin", sanoi Jäykkälän isäntä ja siihen se puhe loppui.

Näin iltaa viettäen tuli vieras kauhean puheliaaksi ja jo samana iltana tiedettiin Jäykkälässä, että vieras oli mahdottoman rikas mies. Hän oli kotipitäjässään myönyt kaikki tilansa pölkkyherroille ja viimein koko tilansa; näin tavoin oli hän saanut useampia kymmeniä tuhansia markkoja kukkaroonsa.

Kaikki nuot huomattuaan, rupesi Jäykkälän isäntä katumaan peruutustaan vieraan kelpomiehisyydestä, sillä hän piti pahana enteenä tuon "koljakin" ja oluen kelpaamisen, vaikkei hänelle ollut kelvannut viinaryyppy ruuan alle!

Kun aamu tuli, pyysi vieras Jäykkälän isännän kumppanikseen Niemimäkelään maankaupan tekoon, johon ehdotukseen isäntä suostuikin. Vieras oli jo ennen kylään tuloaan urkkinut tiedot Niemimäkelän talosta, tiluksista ja sen asukasten hädästä, jonkatähden hänellä oli toivo saada kaupat mielensä mukaan sujumaan.

Kun maan-ostajat tulivat Niemimäkelään, kysyi vieras heti isännältä:
"Myöttekö te maanne?"

"Kun vaan hinnoissa sovitaan, niin myödään tämä talo", oli vastaus.

"Paljonko vaaditte maallanne?"

"Kahdeksantuhatta markkaa, yhdessä maksupostissa."

"Se on liian paljo näin alasmenneestä maasta; ottakaa neljätuhatta paikalla kouraanne!"

"Ei niin halpaan hintaan käy maatansa myöminen."

"Minun täytyy sitte lähteä muualta maan-ostoon; kyllä minä maita saan", sanoi vieras; samassa löi hän kädellään rinnallansa riippuvaan matkalaukkuunsa ja sanoi: "Täällä on millä möllätään."

Kun Niemimäkelän isäntä luuli rahamiehen menevän pois tyköään ja kaupan aikaan-saaminen heille kumminkin oli ainoa pelastuksen ehto, laski hän maansa hinnan kuuteentuhanteen, mutta sitä innokkaammin tarjosi ostaja neljätuhatta! Jäykkälän isännän kävi kovin sääliksi uupuneen naapurinsa perinpohjainen häviö, sillä jos he olisivat maansa myöneet tarjottuun hintaan, ei heille itsellensä olisi jäänyt mitään, vaan ne neljätuhatta markkan olisivat kaikki menneet entisiin velkoihin; varsinkin harmitti häntä se seikka, kun naapurinsa oli joutunut tunnottoman seikkailijan kelkkaan, jonkalaiseksi hän nyt jo vieraansa tunsi. Hän koetti sopivassa tilaisuudessa saada tiedoksi Niemimäkelän isännälle, ettei hän möisi maatansa niin helppoon; mutta tämä ei käsittänyt oliko ne kieltämisen vai kehoituksen merkkiä. Jäykkälän isäntä koki kaikin tavoin Niemimäkelän isännälle saada tietoa tuosta; mutta se oli mahdoton, sillä ostaja piti hänet niin tarkoin silmällä kaikkine liikkeineen, että eri mielipiteitä ei voinut ilmituoda.

Kun ostaja yhä vaan pysyi tarjouksessaan, sanoi Niemimäkelän isäntä viimein alakuloisesti: "En tiedä! pitänee käydä toisilta miehiltä kysymässä, mitä he siihen sanovat", ja niin lähti hän huoneesta ulos.

"Nyt meidän kaupпамme käypi hyvästi", sanoi vieras, talon isännän pois mentyä.

"Niin se käypi."

"Maa lienee ainakin kahdeksantuhannen arvoinen?"

"Kahdenkin-toista tuhannen."

"Se on kaunis voitto!"

"Saisitte te siitä maksan sen hinnan, jonka he vaativatkin; kyllä sittekin voittoa jäisi."

"Mikä pakko maksaa paljoa, kun vähemmälläkin saa? Ja ilman sitä, olisihan teillä itsellänne ollut kyllin aikaa maksaa maasta isot hinnat."

"Minä en tarvitse sen enempää maata, kuin mitä minulla on", sanoi

Jäykkälän isäntä ja teetteli lähteäkseen ulos.

"Mihin, sen nimessä, te menette? Pysykää huoneessa siksi kuin kaupat on tehty ja kirjallisesti vahvistettu", hätäili ostaja, kun näki Jäykkälän isännän ulos pyrkivän; luultavasti pelkäsi hän, että luottamaton kumppani kenties kuihkisi jotakin myöjälle ja niin pilaisi hänen etuisan kauppansa.

"Minä käyn vaan ulkona", sanoi Jäykkälän isäntä ja meni ulos, huolimatta rikkaan kiellosta, sillä hän oli omistansa toimeen tuleva kansalainen, joka ei ollut joutunut kenenkään mammonan orjuuteen.

Kun Jäykkälän isäntä tuli ulos, tapasi hän kartanolla talon isännän pienen poikasen jonka hän käski isäänsä kaskemään talliin hänen puheillensa, johon hän itse varalta meni. Kun talon isäntä tuli, sanoi Jäykkälän isäntä: "Älkää, Jumalan tähden, myökö maatanne neljään eikä vielä kuuteenkaan tuhanteen; antaa hän siitä kahdeksankin tuhatta, minä panen pääni pantiksi siitä; jos lähtee pois, niin antaa vaan mennä, kyllä vielä palaakin. Ei ole aikaa enempää puhua, mutta muistakaa, mitä olen sanonut. Hänellä ei ole omaatuntoa ollenkaan, jonkatähden hän, rahojensa turvissa, kokee teidät saada perinpohjin lankeamaan — minä menen edeltä kamariin, tulkaa te vähän jälestä!"

Kun Jäykkälän isäntä tuli kamariin, kysyi maan-ostaja häneltä:
"Tapasitteko talon isännän ulkona käydessänne?"

"Noo — en", vastasi toinen vähän häpeillen. Samassa tuli talon isäntä huoneeseen.

"Mitäs toiset miehet sanoivat, aikovatko talon myödä neljään tuhanteen?" kysyi ostaja.

"Mietimme siellä, ettemme myö maatamme alle kahdeksan tuhannen", sanoi isäntä.

"Kyllä minä nyt jo ymmärrän, mistä tuulee ja mistä tämä kaikki on kotoisin; olkoon kauppa sitte sinään, kyllä minä maita saan", sanoi ostaja ja lähti paikalla pois.

Kun hän tuli kartanolle, seisoi hän siinä miettimässä tovin aikaa. Hän palasi takaisin huoneeseen ja sanoi: "Koska olette niin tinkisä, niin minä nostan kaksituhatta, siis siihen määrään, johon olette suostuneet maanne myömään."

"Ei alle kahdeksan tuhannen; alle se menee sittenkin oikeasta hinnastansa", sanoi isäntä.

"Ei; niin paljoa en maksa ikänä maastanne; liiaksikin olen siitä jo tarjonnut."

"Teidän täytyy sitten olla maksamatta", sanoi talon isäntä, vähän ylvästellen, kun oli jo saanut rohkeutta.

"Te olette kummallisia ihmisiä! Te ette osaa antaa mitään arvoa rahalle, ettekä omille sanoillennekaan!"

"Minkäpä minä sitte teen, kun asia kerran niin on miehissä päätetty."

"Minä en maksa kahdeksaa tuhatta."

"Ja minä en myö alle,"

"Kauppa siis jääpi tekemättä!"

"Kuinka itse vaan tahdotte."

"Minä tahdon niin, se on sanottu", sanoi ostaja, ja lähti taas pois. Mutta kartanolle päästyänsä, palasi hän taasenkin takaisin ja sanoi: "Tämän kauniin aseman tähden maksan minä vaatimanne kahdeksan tuhatta markkaa, mutta en suinkaan maasta, sillä maakin lienee yhtä huonossa reilasta kuin kartanokin, johon ei kelpo mies raskisi eläimiänsäkään panna asumaan." Sitten kääntyi hän Jäykkälän isännän puoleen ja sanoi: "Te tiedätte, kuka kylässä on kunnollinen kirjoitusmies; olkaa hyvä ja noutakaa semmoinen tänne, että tehdään heti kirjallinen kauppa!"

"Ei sitä tarvitse kaukaa hakea; kyllä minä kirjoitan kauppakirjat", sanoi vaadittu.

"Te kirjoitatte kauppakirjat!?"

"Sen kyllä kykenen tekemään."

"Mutta kirjoitus-aineet kumminkin puuttuvat."

"Tästä ei olisi pitkä matka kotoakaan kirjoitusainetta noutaa, mutta kyllä niitä löytyy tässäkin talossa."

"Tässäkin talossa!?"

"Juuri niin."

"Joka talossako täällä sitten onkin kirjoitusmiehiä?"

"Useassa."

"Jopa oli kumma! Olkaa sitten hyvä ja ryhtykää työhön! minä maksan vaivanne."

Talon isäntä nouti kirjoitus-aineita ja Jäykkälän isäntä rupesi kirjoittamaan. Pian oli Niemimäkelän maankauppa kirjallisesti hyvässä järjestyksessä kirjoitettu. — No, mitäpä siinä muuta oli: kun kauppakirjat olivat valmiiksi kirjoitetut, kirjoitti Niemimäkelän isäntä alle, ostaja ja vierasmiehet panivat puumerkinsä, rahat maksettiin ja niin oli Niemimäkelä nyt tuon rikkaan vieraan ostajan oma.

Katkera oli Niemimäkeläisille tuo pala, kun heidän täytyi luopua isäinsä maasta, mutta lukijoille lohdukseksi mainitsemme sivumennen, ettei se heiltä ollut niinkään hullusti tehty; sillä he saivat velkansa maksetuksi ja lopulla ostivat metsätalon, jossa sitte rupesivat elämään ja vaurastumaan.

Nyt lähti Jäykkälän isäntä vieraansa kanssa Niemimäkelästä pois. — Tiellä mennessään sanoi vieras Jäykkälän isännälle: "Kumma, kun täällä on niin paljon kirjoitusmiehiä, vaikka he ovat niin köyhiä!"

"Kuinka köyhiä?"

"Eihän noiden asunnot näytä miltään loistavilta, eivätkä jaksaneet ostaa tuota maatakaan, ja tuskinpa 'koljakkipotelia' löytyisi koko kylästä jos niin tarve tulisi."

"Täällä pidetään jotakin huolta henkisistäkin tarpeista, sentähden on paikkakunnassa kosolta kirjoitusmiehiä; sanomalehtiä ja muuta kirjallisuutta luetaan. Mitä maan-ostoon tulee, niin niitä kyllä olisi paljonkin, jotka sen olisivat kyenneet tekemään; mutta itsekullakin on maata niin paljon, kuin he tarvitsevatkin, jonkatähden he eivät lisää halua, sillä he katsovat paremmin maan tunnolliseen viljelemiseen kuin sen laveuteen. Sentähden on varallisuus jakautunut kylässä melkein tasaisesti, jonka vuoksi köyhiä ei ole laisinkaan, joita te luulette meidän kaikkien olevan. Enkä minä sitä ymmärrä, että konjakkipullon löytyminen talossa olisi mikään arvon ja varallisuuden merkki."

"Mitäs sitten tarjoaisi vieraalle?"

"Ryypyn paloviinaa ruuan alle, ja jolla on niin hieno suu, ett'ei sitä kärsi, se olkoon ilman."

"Kylläpä se on raakaa!"

"Talonpoika ei tarvitse sen kypsempää."

"Mutta minusta tuntuu, että kyläläisenne tuhlaavat varallisuutensa aivan turhaan."

"Kuinka turhaan?"

"Aviisuihin ja muihin joutaviin lorukirjoihin."

"Minun ajatukseni ei ole semmoinen. Minä olen käsittänyt, että henkinen rikkaus on kukkaro-rikkautta parempi."

Nyt juuri tultiin Jäykkälän taloon, jossa ei ollut sillä kerralla muuta tekemistä, kuin että vieras maksoi, mitä hän oli hevosineen talosta yönseutuna kuluttanut, ja niin lähti hän kotipuoleensa.

Kun vieras jätteli Jäykkälän isäntää hyvästi, sanoi hän: "Minä kyllä ymmärsin, että juuri teidän tähtenne sain maksaa maastani neljätuhatta markkaa liikaa, vaikk'en viitsinyt siellä mitään siitä sanoa: me tulemme edespäin naapuruksina asumaan — minä pyydän: älkää vasta sitä tehkö! Sen puheen päälle jääkää hyvästi!" ja samassa hän lähti.

"Minkähän toki teetkään", sanoi Jäykkälän isäntä vieraansa mentyä. —

Niinkuin lukija huomaa, oli silloin talvi, kun rikas mies osti Niemimäkelän. Hän ei siis saanut eikä tahtonutkaan saada mitään selkoa maan tilusten hyvydestä; sillä kun hän oli mielestänsä mahdolloman rikas, ei hän aikonut pitää mitään lukua vaivaloisesta ja vähän tuottavasta maanviljelyksestä. Hän luokkaantui pois kotipuolestansa sentähden, kun siellä oli melkein jokainen maan-omistaja myönyt metsänsä pölkkyherroille, jonkatähden siellä oli paljon rahoja liikkeellä; sentähden oli raha siellä arvotonta ja eläminen kallista. Tuon kaiken tähden valitsi hän Peltolan kylän asuinpaikaksensa, jossa elettiin ainoastaan maanviljelyksellä ja siis oli rahoja vähemmin ja ne isommassa arvossa. Siellä luuli hän rahoilla voittavansa mahdolloman paljon ja sen turvissa voivansa

elää työtöntä laiskuri-elämää. Edellisestä selkeää, minkätähden ei Niemimäkelän ostaja ollenkaan pitänyt lukua tiluksen maista, vaan ainoastaan talon kauniista ja korkeasta asemasta, josta hän saattoi silmällä pitää koko paikkakunnan menon; siellä hän saattoi katsoa ja tarkastaa, rupeaisiko joku kyläläisistä sortumaan raskaan taakkansa alle, jolloin hän heti saattaisi lähettää nuot "lentävät lehdet", nuot kaikki-voivat rahansa, valloittamaan ja kietomaan hätäantynyttä kansalaistaan pauloihinsa — ja niin tuomaan ja kiskomaan taloon — tuolle ylevällä asemalla olevalle Niemimäkelälle — takaisin noiden kurjain maanviljelijäin hikeä ja väkeä moninkertaisesti. Siinä syy rikkaan miehen Peltolan kylään tuloon ja Niemimäkelän maan ostoon.

Heti kun Niemimäkelän uusi isäntä lienee niin paljon joutunut, nähtiin Peltolan kylässä kummia: hevosia ja miehiä tuli kosolta, jotka alkoivat vetää kiviä ja hirssiä ja kaikkia rakennusaineita Niemimäkelään. Vanha tupa revittiin alas ja uutta, varsin isoa rakennusta, ruvettiin sijalle uudesta rakentamaan; samoin tehtiin muidenkin huonetten kanssa, ja ennenkuin oli Juhannus käsissä, olivat kaikki huoneet vesikatossa. Päärakennus oli rakennettu niin ko'okas ja uljas, korska päätyjen ja räystästen kanssa, ettei moista oltu paikkakunnassa nähty, vaikka kyllä oli entisiäkin hyviä huoneita. Kun se työ oli saatu tehdyksi, tuli kohta toisenlaiset työ-aseet ja toisenlainen työ käsille. Nyt ruvettiin nikkaroimaan, muuraamaan kaakeli-takkoja, rappaamaan, jauhamaan, maalaamaan, petsaamaan ja pitsaamaan; siinä häntä nyt liikettä ja hommaa oli! Ja ennenkuin kekri tuli, oli uusi kartano ihka valmis. — Kummako se oli? Tiedämmehän jo, että Niemimäkelän uusi isäntä on rikas, ja "kyllä ruoka syöpiä saa, helisevä hyppääviä" sanoo sananlasku.

Koko rakentamisen ajalla ei isäntä käynyt talossaan kuin yhden ainoan kerran; sillä ei hän tahtonut tulla uuteen taloonsa asumaan, ennenkuin se oli joka paikasta uudestaan rakennettu. Silloin kun hän kävi rakennuksia katsomassa, oli hän niihin hyvin tyytyväinen, ja hän muutti heti, kartanon valmiiksi tultua, Niemimäkelään perheineensä, jota ei ollutkaan sen enempää kuin vaimo ja kaksi lasta, toinen poika, Kasperi nimeltä, viisi vuotta vanha ja toinen tyttö, Anni, joka oli kohta kolmen vuoden ikäinen.

Kun uudet tulokkaat olivat olleet jonkun ajan kylässä asumassa, havaittiin pian, ett'ei tuo Niemimäkelän isäntäväki ollutkaan juuri niin huonoa väkeä. He olivat höylejä kaikille ihmisille, väliä pitämättä, olivatpa he köyhiä tahi rikkaita. He antoivat mielellänsä köyhille almua ja kävivät melkein joka pyhä kirkossa, semminki rukouspäivinä. He antoivat köyhälle väelle työtä ja maksoivat heille hyvästi palkan, ja Peltolan kyläläiset iloitsivat uudesta, uljaasta naapuristaan; mutta Jäykkälän isännällä oli heistä omat ajatuksensa, varsinkin Niemimäkelän uuden isännän viimeisen hyvästijättöpuheen tähden. Summa vaan oli se, että Niemimäkelän isäntäväki rupesi saamaan yhä enemmän kunnioitusta ja luottamusta kyläläisiltään, jos kohtakin Jäykkälän isäntä toisin ajatteli, ja heitä kutsuttiin usein kylässä pidettäviin pitoihin ja kesteihin.

Tämä Niemimäkelähän se nyt on se talo, josta ja jonka perheestä aion teille tämän kertomuksen toisena puolena kertoa.

Aivan Niemimäkelän pellon aidan vieressä, ihan talon tiluksien rajalla oli jo aikoja ennen Niemimäkelän isännän tuloa ollut torppa, joka ei ollut — niinkuin jo näkyy — Niemimäkelän maalla; Jäykkälän maalle oli se torppa perustettu, sillä Jäykkälän ja Niemimäkelän tilukset olivat rajatusten. Jäykkälän isännällä oli ollut monta vuotta palveluksessa Matti niminen renki, joka oli Jäykkälän isännälle kaikinpuolin mieluinen; sillä Matti teki työnsä kaikinpuolin tunnollisesti, oli myös kaikkeen työhön pystyvä sekä ulkona että sisällä. Tämä Matti oli hyvin lukuhaluinen, jonka tyydyttämiseksi hän sai lukea kaikki palvelustalonsa tulevat sanomalehdet ja muut kirjat, ja lisäksi haki kirjoja lainaksi niin paljon, kuin vaan sai. Ja alkoipa Matti jo renkinä ollessaan perustaa omaa kirjastoansakin; sillä hän aina vuoden päästä, kun sai palkkansa, osti joitakuuta kirjoja itsellensä. Ei hän kumminkaan lukemiseensa tuhlannut työaikoja, vaan hän loma- ja joutoaikoina, semminki pyhä-iltoina, virvoitti lukemisellansa kaipaavaa henkeänsä. Tuolla tavoin tuli aikaa voittaen Matista mies, joka tarkoin käsitti yhteiskunnallisen ja kansallisen asemansa. Eräänä vuonna rakastui Matti samassa Jäykkälän talossa palvelemaan piikatyttöön; seuraus oli se, että heistä tuli ensi syksynä aviopari, ja heidän hänsä pidettiin Jäykkälässä. Häiden loputtua antoi Jäykkälän isäntä heille edullisen torpanmaan, Niemimäkelän tiluksien rajalta, palkinnoksi Matin uskollisesta palveluksesta; vielä hän lahjoitti heille kaikkennimistä talon kalua, yksin eläimiäkin kaikesta pitäin, josta nuori parikunta kiitteli kyynelsilmissä.

Kun he näin olivat saaneet vaikutus-alaa omalle työllensä, rupesivat he tekemään työtä yksissä neuvoin ja yhteisillä voimilla ja ennen pitkää oli heillä omat huoneet ja omat peltotilkut kasvamassa. Suuresti heitä edisti uuden talon rakennuksessa se, että Matilla oli melkoiset säästöt vuosipalkoistaan; sillä hän oli tuiki säästäväinen. Siinä sitten tekivät työtä ja heidän maallinen toimeentulonsakin parani aika ajalta.

Ennenkuin Matti aloitti rakentamaan torppansa huoneita, pyysi hän kyläläisiä talkoolla häntä auttamaan rakennus-aineiden paikalle saamisessa, ja sen vähäisen avun tekivät kyläläiset ilolla, sillä he rakastivat uuden talon tekijöitä heidän rehellisyytensä ja uutteruutensa tähden. Kun talkooväki tuli

kartanoksi aiotulle paikalle, muksautti eräs kylän isäntä kiven reestään kankaalle ja huudahti samassa: "Lukula on tämän talon nimi!"

"Sitähän minäkin", äyhkäsi toinen isäntä, ja mätkäytti samassa hirsikuormansa kumoon; siitä herran hetkestä ruvettiin torppaa kutsumaan "Lukulaksi".

Siis se oli kylä, joka pani torpalle nimen, ja tuskinpa torpalle olisi sen sukkelampaa ja sen asukasten sisällistä tilaa kuvaavampaa nimeä kukaan muu voinut sepittääkään. Kyläläiset olivat jo aikaa huomanneet Matin lukuhalun ja sentähden sepittivät he torpan nimen, ei sen ulkoaseman, vaan asukkaan sisällisen tilan mukaan. Eikä kyläläisillä ollutkaan syytä katua torpalle annetusta nimestään, sillä Lukulan Matti ei heittänyt lukuhaluaan eikä sanomalehtien tilaamistaan ja uusien kirjojen hankkimistaan sittenkään, vaikka hänellä oli niin paljon vaivaa ja kulutusta uutta taloa perustaessaan; mutta yhä edelleen oli hänen pöydällään useat sanomalehdet, ja kirjasto karttui karttumistaan, ja muutamien vuosien kuluttua kävi niin, että kyläläiset tulivat aina Lukulan Matilta kysymään selityksiä, jos he sanomalehdistä tai muista kirjoista sattui tapaamaan semmoisia asioita, joita eivät itse ymmärtäneet, ja silloin he aina saivat Matilta niin valaisevia selityksiä, että ymmärsivät vaikeat paikat päivän selkeästi.

Kun Maiti oli vaimonsa kanssa asunut vuoden torpassaan, syntyi heille kaunis, terve poika, joka kasteessa sai nimekseen Iisak, muistoksi heidän suurimmalle hyväntekijällensä, Jäykkälän isännälle, jonka kaimaksi ensimmäinen poika ristittiin; jonkun vuoden kuluttua saivat he toisenki lapsen, vaan sen korjasi Tuoni ensimmäisellä ikävuodellaan. Tuota tyttärensä kuoleman — sillä tyttöhän se oli heidän toinen lapsensa — surivat he kauvan, eikä Jumala katsonut hyväksi lahjoittaa heille enään muita lapsia. Ainoa poikaansa, "Iikkaa", joksi he häntä lyhennetyllä nimellä kutsuivat, hoitivat he niinkuin silmäteräänsä, sillä hän oli heille kaikki kaikissa.

Kun Niemimäkelän asukkaat muuttivat uuteen kotiinsa, oli Iikka juuri samanikäinen kuin Niemimäkelän Annikin, nimittäin kohta kolme vuotta vanha — merkillinen sattumus!

Utten asukasten tultua, tuli heistä Lukulaisten kanssa kohta hyvät ystävät, sillä niinkuin ennen on jo mainittu, Niemimäkeläiset olivat kohteliaita kaikille ihmisille, olivatpa he köyhiä tahi rikkaita. Usein oli Lukulan Matti työssä Niemimäkelässä ja sekä talon että torpan muukin väki seurusteli usein toisissaan. Yhtä seikkaa toki ei Niemimäkelän isäntäväki jaksanut käsittää, nimittäin sitä, kuinka Lukulaiset ovat niin "hauskoja", kun he kuluttavat varojansa niin turhanpäiväisiin loruihin, kuin "aviisut" ja muut lorukirjat ovat, silloinki kun katovuodet ja muut vastukset kohtaavat heidän pieniä torppansa viljelyksiä, jolloin he ovat pakoitetut muutakin jokapäiväistä toimeentuloansa työllään palkitsemaan. Sen mielipiteensä lausui kerran Niemimäkelän isäntä julkisesti Lukulan Matille, johon Maiti naurahtaen vastasi: "Minä en tule muuten aikaan; lukeminen on minulle tullut hengen tarpeeksi."

"Hengen tarpeeksi!" kertoi Niemimäkelän isäntä pilkallisesti ja lisäsi: "eihän luvut vatsaa täytä"; mutta se ei pilannut naapurusten hyvää väliä.

Kummallakin näistä naapuruksista oli erikoiset ystävänsä, jotka olivat muodostuneet kummankin mielipiteiden mukaisiksi, sillä vaikka oltiin kohteliaita kaikilleki ihmisille, veti kumminki kummankin erinkaltainen sisällinen tila saman mielisiä ihmisiä puoleensa, jotka sitten perehtyivät varsinaisiksi, niin kutsutuiksi "pöytä-ystäviksi". Sellaiseksi ystäväksi Niemimäkelään perehtyi Hoitolan Heikki, joka oli iso hevoskauppias eikä milloinkaan miesseuroissa puhunut paljoa muista kuin hevosista. Hän oli isännälle mieluinen ja ainainen vieras, sillä hänkin oli ankara hevoskauppias ja pyysi sitenki rahojansa voitolla kartuttaa. Toinen varsinaisista Niemimäkelän isännän ystäväistä oli Metsälän Mikko; hän oli ankara metsästäjä ja siitä selvästä syystä oli hän isännän ylimmäisiä ystäviä, sillä kun hän oli rikas mies, ei hän viitsinyt tehdä työtä. Lukumies ei hän myöskään ollut, että olisi sillä aikaansa kulumaan saanut. Sentähden täytyi hankkia jotain muuta toimistelua, ja siksi oli hän jo aikaa valinnut metsästämisestä.

Kerran oli Niemimäkelässä isännän nimipäivä kekrin tienoissa, sillä isännän nimi oli Topias. Sinne oli kutsuttu monta isäntää ja emäntää kylästä, joiden joukossa tietysti olivat Hoitolan Heikki ja Metsälän Mikkokin; mutta löytyipä kutsuvierasten joukossa myös Jäykkälän ja Lukulan isännät ja emännätkin. Kun oli syöty ja juotu päivän kunniaksi, rupesivat vieraat puhelemaan keskenänsä sitä ja tätä.

"Puhutaanpa nyt noista tärkeistä yhteiskunnallisista asioista, koska tässä on miehiä koolla", lausui Jäykkälän isäntä kuuluvasti.

"Mitkä ne niin tärkeät asiat olisivat?" kysyi Niemimäkelän isäntä.

"Semmoisina minä pidän kansakoulun-homman ja pitäjään sillan rakennuksen, jotka nyt ovat päivän tärkeimpinä kysymyksinä", sanoi taas Jäykkälän isäntä.

"Semmoiset asiat eivät ole mielestäni erin tärkeitä, jolla vievät vaan kukkarosta, eivätkä tuo sinne mitään takaisin", sanoi siihen Niemimäkelän isäntä ja lisäsi vielä vähän mietittyään: "Kansakoulu saa

olla hetikin poissa; sillatta ei pääse kulkemaan, se täytyy tehdä."

"Mitä me lastemme kasvatuksen eteen uhraamme varojamme, emme ole ikänä muulloin niin ison kasvun alle ra — — —.

"Mutta meidän varsasta tulee kelpo juoksija, kunhan tässä tulee talvikeli, että saattaa sitä opettaa", sanoi Hoitolan Heikki, keskeyttäen Jäykkälän isännän puheen.

"Mitä yrititte sanomaan?" kysyi Niemimäkelän isäntä.

"Yritin sanomaan sitä, että kaikki ne aineelliset varat, joita uhraamme lastemme henkiseen kehitykseen, kantavat niin isoa korkoa, ett'emme koskaan ole rahoillamme niin isoa voittoa saaneet."

"Kukkaron kehittäminen on paljoo edullisempi lapsillekin, kuin kirjain, sillä edellisestä saavat he ruokaa ja vaatetta, jälkimmäisestä ei muuta kuin tyhjää pään höyryä, joka ei täytä kumpaakaan tarvetta", vastasi Niemimäkelän isäntä ylpeästi.

"Kyllä luulen — — —"

"Jänis ja orava ovat jo aivan puhtaat; pitäisi tässä joutua metsälle", sanoi Metsälän Mikko.

"Eihän jänikset ja oravat kuulu tähän asiaan", muistutti Jäykkälän isäntä, ja Lukulan Matin ja muidenki usean kyläläisen suu vetäysi nauruun.

"Ja minulla on nyt uusi nalli-tousakin."

"Se sitäkin vähemmän."

"Se on semmoinen, ett'ei tarvitse hypein panna nallia nallipiikkiin; kun painaa vaan tousan hienommassa päässä olevan reiän nallipiikkiin, niin sieltä tarttuu nalli heti."

"Puhutaan nyt pääasiasta!"

"Sillä on jousi sisällä, joka ponnistaa toisen noin tousan reiälle."

"Ja tukot korviisi, ett'et kuule mitään muuta kuin nallien napsauksia ja pyssyn paukauksia", sanoi Lukulan Matti.

"Minulta jäi vastaamatta talon isännän viimeinen pu — —."

"Meidän ruuni on pahasti nilkkuna, löivät kengittäessä naulan lihaan; milloinka hän sitte paranee?" ehätti taas Hoitolan Heikki sanomaan, katkaisten siten Jäykkälän isännän puheen.

"Tässä ei ole minkään järjellisen puheen sijaa; vakaisia asioita täytyy puhua ja vastata toisessa paikassa", sanoi Jäykkälän isäntä, otti hyvästin ja lähti samassa pois, ja muut vieraat lähtivät myöskin paitsi Hoitolan Heikki ja Metsälän Mikko.

"Vielä se tuo Jäykkäläinenki puhuu, jolla ei ole muuta kuin velkaa", sanoi Niemimäkelän isäntä, toisten vierasten pois mentyä.

"Entä sitte tuo Lukulan Matti! Luuleeko hän lukemisellaan jäniksiä ja lintuja saavansa kiinni", sanoi Metsälän Mikko, vähän närkästyksissään Lukulan Matin korvan avauksesta, sillä Matin terävä lause oli todellakin avannut sillä kerralla Metsälän Mikon korvat.

"Matti on kumminkin kelpo työmies, hän teki tuon pienen pilansa houriopäissään paljaasta lukemisestansa", sanoi siihen Niemimäkelän isäntä.

Kauvan vielä toisten vierasten lähdettyä, istuivat Hoitolan Heikki ja Metsälän Mikko Niemimäkelässä, ja siellä puhuttiin paljon hevoskaupoista, hevosista, metsästämisestä ja tietysti myös Niemimäkelän mahdollisista rikkauksista; ja nyt se kävikin puhe laatuun, kun ei ollut enään tiellä nuot kiusaavat yhteiskunnalliset kysymykset, eikä niiden houraavat, köyhät vireillä-pitäjät, ja niin se ilta kului.

Lukulan alinomaisia vieraita taas oli Jäykkälän isäntä ja muut lukuhaluiset ja kirjallisuutta harrastavat kylän ihmiset, sillä Matin kirjasto oli kaikille sitä haluaville avoinna, ja hän iloitsi sydämmessään, kun hän saattoi jollakin tavalla olla kansalaisilleen hyödyksi, ja kaikki Lukulan ystävät tunsivat itsensä toistensa veljiksi ja sisariksi, sillä heissä vaikutti yksi ja sama henki, nimittäin kansallishenki. He tunsivat, että hekin ovat luodut ihmisiksi ja että he sillä oikeudella ovat luodut vapautteen, eikä toisten sorrn alle, ja vielä he käsittivät, että heilläkin on oikeuksia eikä ainoastaan velvollisuuksia; tunsivatpa vielä senkin, että, jos kansan on mieli noita oikeuksiaansa saavuttaa, itsekunkin kansalaisen täytyy, leiviskänsä jälkeen, taistella henkisillä ja aineellisilla varoillansa niiden puolesta, muistaen sananlaskua:

"ei makaavan kissan suuhun hiiri juokse." Semmoisia olivat Lukulan ystävät, eikä sen isäntä muuta kaivannutkaan.

Kerran kun Lukulan ystävät tulivat Lukulaan, oli pikku Iikka lavitsalla rynkämöisillään, sanomalehti levällään edessä, josta hän oli lukea haveltavanansa aika kyytiä. Iikka ei hämmästellyt eikä ujostellut yhtään noita niin tuttuja vieraita, pitkitti vaan lukemistaan suurella innolla. Kun vieraat tulivat huoneesen sisälle, käänsi Iikkaki päätänsä heihin päin, vaan ei väsäyttänyt yhtään niin mieluista lukemistaan; sillä olihan hänellä nyt "kirja" edessä, josta isä ja äiti olivat niin usein lukeneet; miksi ei hän nyt lukisi, miksi hän nyt häpeäisi tuttuja vieraita? Poika veti henkeään syvään aina silloin, kun oli henkivaransa tyhjään ammentanut, katsoa vilkuili milloin jotakuta vieraista, milloin isäänsä ja äitiänsä silmiin, mutta enimmänsä toki "kirjaansa", ett'ei muka missään tapauksessa erehtyisi lukiessaan; sitä tehdessään oli Iikan suu senkin seitsemässä soppelossa, että "kirjassa" olevat sanat ja lauseet siten oikeiksi tulisivat. Eihän ne Iikan lukemiset olleet sinnepäinkään, kuin ne "kirjassa" olivat; hän luki vaan sentähden, kun näki isänsä ja äitinsäkin niin tekevän, ja siinä pääasia, tulipa luku sitte minkälaista tuli. Hänen lauseensa ja sanansa olivat vaan semmoisia lapsen viattomia sanoja ja lauseita kuin: "Pikku sisareni tuli kipeäksi ja kuoli; se vietiin sitte kirkon-rooppiin ja pantiin multaa päälle ja isä ja äiti itkivät paljon; minulle teki suutari uudet kengät ja äiti ompeli minulle uuden takin — kissanpoika kynsi käteni rikki, josta tuli verta; äiti pani tukon siihen ja se heti parani," j.n.e.; siis Iikan lukeminen oli vaan niitä havainnoita, joita hän oli elämänsä aamuna käsittänyt.

Kun Jäykkälän isäntä oli kylläkseen katsellut kummipoikansa lukuhaluja, sanoi hän: "Niin se on; nuorena jo lapset tapailevat tekemään sitä, jota näkevät vanhempiansakin tekevän; omena ei kauas puusta putoa! Tuosta pojasta tulee vielä isänmaan kunnia."

"Jospa Jumala sen soisi!" sanoi siihen Lukulan Matti. Silloin, kun pikku Iikan ensimmäinen lukeminen nähtiin ja kuultiin, oli hän kohta neljä vuotta vanha.

Tämä Lukulan pikku Iikkahan se on se "torpan poika", josta tämä kertomus on nimensä saanut.

Katkerasti katui Lukulan Matti, kun ei hän ollut nuorena ollessaan opetellut kirjoittamaan, vaikka hänellä olisi tilaisuutta siihen ollut, mutta ei hän tuntenut vielä sen tarvetta silloin; vasta, kun hän tuli Jäykkälään rengiksi, heräsi hänessä sen tarpeen tunto, kun hän sai Jäykkälän isännän kirjastolla ja sanomalehdistöllä ravita kaipaavaa henkeänsä. Mutta erehdyksensä aikoi hän korjata siten, että poikansa tahtoi kaikin mokomin saada kirjoitusmieheksi.

Noinhan sitä elettiin sekä Niemimäkelässä että Lukulassa. Lukulan Matti levitteli vointinsa mukaan torppansa viljelyksiä ja hyvinä vuosina elettiin säästäen ja omistansa; mitä sattui puuttumaan pienessä taloudessa, se hankittiin työllä; lukeminen pysyi myös entisessä voimassaan.

Niemimäkelässä taas elettiin heidän tavallista elämäänsä. He näkyivät nauttivan samaa kunnioittamista kyläläisiltään kuin ennenkin, mutta tuon ennen kerrotun Niemimäkelän isännän nimipäivän perästä oli usea kyläläinen samaa mieltä Jäykkälän isännän kanssa Niemimäkelän isännän kelpomielisyydestä; mutta sen he pitivät salassa, sillä eivät he halunneet juoruta. Tosin havaitsivat kyläläiset, että Niemimäkelän ennestäänkin huonosti viljellyt tilukset vaan kävivät päivä päivältä, aika ajalta sitäkin huonommiksi; mutta kun yleensä tiedettiin, että Niemimäkelän isäntä oli mahdottoman rikas, niin ei huonosta maanviljelyksestä juuri pidetty paljoa lukua. Tiedettiin myös kylässä, että Niemimäkelään usein tuotiin olutkuormia ja mitä lienee tuotukin, vaan kun ei kukaan koskaan nähnyt isännän olevan juovuksissa, niin raukesivat ne tiedot aina siihen. Usein oli kumminkin semmoisia aikoja, jolloin kyläläiset eivät päässeet Niemimäkelän isännän puheille!

Näiden näin erinkaltaisten naapurusten, Niemimäkelän ja Lukulan, väli oli vaan edelleenki yhtä ystävällinen. Tosin oli Lukulan Matti usein julkisesti saanut Niemimäkelän isännältä kuulla, että hän on köyhä, mutta Lukulan Matti tiesi itsekin sen aivan hyvin eikä sentähden siitä tuskautunut.

II. Torpan poikia ja talon tyttö.

Aika kului. Sekä Niemimäkelän että Lukulan lapset kasvoivat yhä isommiksi, kumminkin toki eri tavalla. Kun Niemimäkelän lapset tulivat niin isoiksi, että he voivat oppia lukemaan, otettiin heille kotiin erityinen opettaja, mutta koreasti kiellettiin häntä luettamasta lapsille "lorukirjoja", joita isäntä luuli opettajalla havainneensa, sillä hän tahtoi lapsistansa saada "jumalisia ihmisiä", niinkuin hänen sanansa kuuluivat. Opettaja oli tunnollinen ja ennen pitkää olivat siis lapset "kirjalla". Mutta sitä sydämellistä opetusta ja hengen ja ymmärryksen hellää kehitystä, jota ainoastaan isä ja äiti voivat antaa lapsille, eivät Niemimäkelän lapset saaneetkaan lukemisensa ohessa; sillä heillä oli vieras opettaja, joka palkan edestä, vaan ei velvollisuudesta, opetti heille noiden äänten merkkien kokoonpanoa, vaan ei niiden

sydämeen vastaavaa tuntoa, jonkatähden lasten luku jäikin paljaaksi ulkonaiseksi pakko-läksyksi, jolla sitten hädin-tuskin voitaisiin rippikoulussa läpi päästä.

Lukulan Iikan opettajina taas olivat oma isänsä ja äitinsä, jotka eivät ainoastaan sitä tahtoneet, että heidän poikansa oppisi vaan aakkoset ja niitä kokoonpanemaan; vaan he rupesivat hellän isän ja äidin sydämellä selittämään pienelle oppilaisellensa niitä totuuksia, joita luettu sisälsi, olivatpa ne sitten hengellisiä taikka maallisia asioita. Vaikutus senkaltaisesta opettamisesta oli silmiin pistävä: Iikka luki, ei lukeakseen, vaan — ymmärtääkseen. Ja heti kun Iikka oppi selvästi sisältä lukemaan, oli hänellä isänsä kirjasto, lähinnä vanhempiaan, rakkain maailmassa. Kun hän luki jotakin kappaletta, ja kun hänen pikku ymmärryksensä ei jaksanut käsittää jotakin kohtaa, juoksi hän aina isänsä ja äitinsä luo kysymään neuvoa, jota he aina vointinsa mukaan hänelle ilomiehellä antoivat.

Jo aikaisin teroittivat he hänelle totuuksia, joita Jumalan sana sisältää, nimittäin niitä velvollisuuksia, joita ihmisellä on Jumalaa, lähimmäistensä ja itseänsä kohtaan, ja taas toisaalta, kuinka suuri Jumalan rakkaus on langennutta ihmissukukuntaa kohtaan. Mutta he eivät olleet niin pintapuolisia, että olisivat ahdistaneet pikku oppilaansa yksistään uskonnollisiin kirjoihin ja niin ikävystyttäneet hänen lukuhalunsa, ei, vaan he hankkivat hänelle lapsitajuista, hyödyllistä muutakin lukemista, jonkatähden ei lapsi ikävystynyt enempää toiseen kuin toiseenkaan; tuolla tavalla edistyi Iikka hämmästyttävästi opissa ja ymmärryksessä.

Heti kun naapurusten lapset siihen määrään kasvoivat, että he kykenivät liikkeelle, olivat he usein yksissä, eikä siinä tullut köyhyys tai rikkaus kysymykseen; molemmat vanhukset luulivat myös lastensa kasvatuksen toimittaneensa hyvästi, semminki Niemimäkeläiset, kun eivät antaneet lastensa lukea mitään "lorukirjoja", jotka ovat muka niin vaarallisia, varsinkin lapsille; ei naapuruksilla siis ollut siinäkään suhteessa mitään pelkäämistä, ja niin saivat lapset seurustella toistensa kanssa. Lapset olivatki vuoroon Niemimäkelässä, vuoroon Lukulassa, ja olivatpa he kummassa hyvänsä: heille annettiin ruokaa ja juomaa ja muita tarpeita. Lasten leikkikalut olivat toki kummassakin erinkaltaiset. Niemimäkelän lasten leikkikaluna oli rattailla kulkevia hevosia, nelirattaisia pieniä vaunuja, haukkuvia koiria, laulavia lintuja, vedessä uipia kaloja, tanssivia vauvoja j.n.e. Niitä vallitsi Kasperin kumminkin mielivaltaisesti; hän se ne järjesti ja isännöitsi, ja Anni ja Lukulan Iikka saivat niitä katsoa, vaan ei koskea. Jos Anni joskus muistutti, että hänen on niistä toinen puoli, tiuskasi Kasperin: "Mitä sitte, vaan minun ne ovat." Kasperin ei osannut vielä "jonkun oikeuden varjolla" puolustaa väärää toisen omaisuuden anastamistaan, joka jo pienenä annettiin häneen juurtua; sillä Kasperin isä ja äiti kuuluivat ja näkivät kyllä usein poikansa väärän tavaran anastamisen, jolloin he vaan tavallisesti naurusuin sanoivat: "Tuo Kasperin häntä on viisas; siitä tulee kerran mies, joka omansa pitää!" Niin, he näkivät poikansa nuoren paheen vaan hyvänä enteenä, jonka nojalla voitiin Kasperille tulevaisuudessa hyvää ennustaa — väärä ennustus!

Kumminkaan ei lapsille tullut koskaan isoja riitoja, sillä Iikka ja Anni tyytyivät siihen, että saivat katsella leikkikaluja.

Lukulan Iikan leikkikalut olivat toista laatua. Siinä kokoelmassa oli myös paljon kuvioita eläinmaailmasta, vaan ne olivat kiinni paperissa, kaunisten kansien sisällä, toisien paperien välissä, johon ne olivat kauniilla värikuvilla maalatut, ja niiden alla oli kauniita ja hupaisia kertomuksia. Kun lapset tulivat Lukulaan, juoksi Iikka aina kirjakaapillensa, otti sieltä kirjan kerrallansa, toi sen vierastensa eteen, avasi sieltä kuvan, näytti sen vierailtensa ja luki sen alla olevan luvun, ja sitte selityksiin käsiksi: miksi hyödyksi sen ja sen on Jumala ihmisille luonut. Aina kun tuohon tutkintoon ruvettiin, kyllästyi Kasperin siihen ja kyntti kotiansa; mutta Anni perehtyi niin noihin pikku tieteilemisiin ja unohtui usein niiden tähden niin kauvaksi, että Iikan isän täytyi viedä Anni illalla kotiinsa.

Niemimäkelän isäntä ei osannut aavistaakaan, että hänen tyttärensä päähän Lukulassa rupeaa "lorukirjat" tunkeumaan, eikä Kasperikaan osannut tuota kannella; sillä ei hän älynnyt Iikan kirjoja pitää hyvänä eikä pahana.

Nyt olemme kertomuksessamme menneet vähän edelle. Kuu Iikka ja Anni olivat kuudennella, olivat he niinkuin Kasperinkin lukukinkereillä; Iikka luettiin ensin. Iikka luki sekä tavasi sisältä selkeästi ja heleästi. Kirkkoherra oli niitä uskollisia sielunpaimenia, jotka kaikella tavalla kokevat edistää pitäjäläistensä kristillisyyttä. Kun hän oli jonkun luettanut, kysyi hän kaikilta luettuilta, niin nuorilta kuin vanhoiltakin, jonkun kysymyksen, niin käsittääksensä heidän ymmärrystensä kristin-opin kappaleissa. Kun kirkkoherra oli Iikan sisältä luettanut, luetti hän hänellä ulkoa katekismuksesta ensimmäisen käskyn. Iikka luki selkeästi. Tunteaksensa pojan ymmärrystä, kysyi kirkkoherra häneltä:

"Sanopas lapseni, missä Jumala asuu?"

"Jumala asuu joka paikassa", vastasi Iikka ja seisoi tuossa kirkkoherran edessä uljaana, katsoen häntä luottavasti silmiin.

"Kas niin!" sanoi kirkkoherra, "sinusta tulee kelpo mies", ja antoi Iikalle kuvakantisen kirjan lahjaksi. Siinä seisoivat Iikka nyt suorana ja voitokkaan näköisenä, lapsellisessa viattomuudessaan.

Sitte tuli Kasperin vuoro. Hänkin luki sisältä ja ulkoa välttävästi, vaan ei niin hyvästi kuin Iikka. Kirkkoherra luetti ulkoa Kasperilla toisen käskyn, ja kysyi sen luettua:

"Kenen nimeä tässä käskyssä kielletään turhaan lausumasta?"

Kasperin seisoivat siinä sanaa sanomatta, katseli pitkin nenäänsä ja nypisteli ehtimiseen takkinsa ja liivinsä nappeja.

Kun kirkkoherra viimein sanoi: "Etkö sinä sitä voi sanoa?" sanoi Kasperin:

"Mistä minä hänen tiedän," ja venytti samassa naamansa pitkäkin pitemmäksi.

"Eivätkö isä ja äiti ole sinulle sitä kotona sanoneet?" kysyi kirkkoherra; mutta Kasperin ei vastannut siihen mitään, katsoi vaan pitkin nenäänsä ja nypisteli nappejansa.

Sitten tuli Annin vuoro; Anni luki sisältä selkeästi ja ulkoa sai hän lukea kolmannen käskyn. Kun Anni oli sen lukenut, kysyi kirkkoherra: "Kuka on meidän käskennyt pyhittämään lepopäivän?" ja katsoi samassa lempeästi Annia silmiin.

Anni joutui kauheaan hätään: hänen kasvonsa leimahtivat tulipunaisiksi, hän kääntyi Iikan puoleen ja katsoi häntä suurilla mustilla silmillänsä niin rukoilevan ja luottavan näköisesti ja sanoi sitte ujosti: "Sano sinä Iikka, joka tiedät, minulle ei ole kotona siitä puhuttu mitään!"

Ennenkuin kirkkoherra kerkesi sanoa mitään, sanoi Iikka: "Jumala käskee pyhittämään lepopäivän", ja Anni huokasi niinkuin ainakin edusmiehen kautta pulasta päässyt.

"Vai niin! kylläpä sinä olet nopea rupeamaan edusmieheksi, etkä ole siihen kelpaamatonkaan, mutta koska olet kerran toisen edusmieheksi ruvennut, niin sanopas vielä: mikä on lepopäivä, jonka Jumala käskee meidän pyhittää?" sanoi taas kirkkoherra Iikalle.

"Lepopäivä on pyhä", vastasi Iikka, vähääkään ujostelematta.

"Sinä olet hyvästi toimittanut sinulle uskotun edustajan viran, sinusta tulee kelpo mies; vie nyt isällesi ja äidillesi minulta kiitoksia siitä, kun he ovat sinua opettaneet, ja pyydä heitä, että he eteenpäinkin sinua opettaisivat", sanoi kirkkoherra Iikalle.

"Kyllä", sanoi Iikka ja yritteli lähtemään.

"Äläpäs vielä mene! Sinä et ole saanut vielä mitään palkkaa edustaja toimestasi; tässä saat toisen, toisenlaisen kirjan vielä, joka olisi tullut sinulle, jos hän olisi itse tehnyt sen, jonka hänen edusmiehensä teki", sanoi kirkkoherra ja samassa antoi hän Iikalle toisen kirjan.

"Saanko minä tämän antaa Annille? Anni on niin hyvä. Annilla ei ole kotonaan muita kirjoja kuin aapinen ja katekismus, mutta minulla on kotona monta kirjaa", pyysi Iikka ja katsoi kirkkoherraa rukoilevaisesti silmiin.

"Sinulla on vielä jalo sydänkin, anna vaan toinen kirjasi Annille", sanoi kirkkoherra. Iikka antoi heti toisen saadun kirjansa Annille ja niin sai hänkin kirjan. Mutta kirkkoherra ja koko kinkeriväki ihmetteli niin nuoren lapsen vastauksia ja selvää käsitystä.

Kun ne temput oli läpikäyty, sanoi kirkkoherra Kasperille ja Annille: "Viekö isällemme ja äidillemme terveisiä minulta, että he eteenpäin puhuisivat teille enemmän Jumalasta, kuin tähän asti!"

Kasperin oli luullut, että hänkin saisi kirjan, niinkuin toisetkin; kun hän näki, ett'ei hän kirjaa saanutkaan, purskahti hän kauheaan itkuun, mutta hänen isänsä tuli ja otti Kasperin syliinsä ja vei hänet väen taakse nurkkaan, jossa hän koki poikaansa lohduttaa, luvaten hänelle makeisia ja rahaa, kun kotia tullaan, josta poika kohta tyyntyi. Kinkeriväki kuuli silloin Niemimäkelän isännän sanovan väkijoukon takana: "Kaikkia tuo pappi lapsilta kyselee! mistä ne semmoisia tietävät", ja niin hän sysäsi lastensa taitamattomuuden kirkkoherran syyksi, kun hän oli muka liiaksi utelias, eikä huomannut ollenkaan, että vika lastensa taitamattomuuteen oli hänessä itsessään, kun ei ollut koskaan lapsillensa puhunut Jumalasta, sitä vähemmin muuten kehittänyt heidän ymmärrystänsä. — Siihen se ensimmäinen kinkerimenlo loppui.

Ei tuokaan Niemimäkelän lasten huonosti onnistunut kinkerimatka muuttanut heidän vanhempiansa mieltä Lukulaisia kohtaan, sillä ainakin oli heillä se mielipide, ett'ei heillä ole muuta velvollisuutta lapsiansa kohtaan, kuin laittaa heidät "kirjalle", kyllä muka heille sitte mieltä ja ymmärrystä tulee, kun

tulevat isommiksi, jonka tähden he eivät yhtään kadehtineet Lukulan Iikan onnistunutta kinkerimatkaa; he pitivät Iikkaa paremmin turmeluksen tien suulla olevana, kun muka hänelle jo niin nuorena "turhuuksia syötetään kaikenlaisista lorukirjoista". "Kyllä maailman ranta neuvo", sanoi Niemimäkelän isäntä usein, kun vaan tuli puhe lasten kasvatuksesta, väärin käyttäen tuota sananlaskua; ja neuvookinhan se, mutta se on kovin surkea koulu ihmislapselle, tuo "maailman ranta".

Näistä syistä jäi Niemimäkeläisten ja Lukulaisten väli entiselleen senki tapauksen jälkeen, sillä Niemimäkeläiset eivät pitäneet noista vähävaraisista torpan asukkaista pahaa, jos eivät aivan hyvääkään.

Kerran, kun taas kaikki lapset olivat Niemimäkelässä, rupesi Anni tahtomaan, että hänkin olisi saanut hallita leikkikaluja ja pitää puolet niistä ominansa, mutta Kaspero ei mitenkään siihen suostunut, sanoi ja intti vaan ne kaikki omiksensa. Se loukkasi kovin Iikan oikeuden tuntoa ja hän sanoi Kasperille; "Niinköhän luulet, ett'ei noita sinulta väkisin saataisi?"

"Koetappa näpistää", sanoi Kaspero ja oikasi nyrkkinsä.

Iikka ryntäsi käsiksi paletten avulla haukkuvaan koiraan ja Kaspero koki Iikkaa lyödä mukiloida, kynsiä, purra, ynnä muuta, mutta ei mikään auttanut: Iikka vei koiran. Kun Kaspero näki, ett'ei se keino auttanut, vartoi hän sen ajan, että hänkin pääsi hyökkäämään koiraan käsiksi; nyt vedettiin koira kahtaalle päin ja koira särkyi. Kaspero puhalsi heti itkuun ja meni vanhemmillensa kantelemaan! Kasperin isä tuli ja otti pelosta punehtuneen Iikan jotenki säälimättä käsipuolesta kiinni ja vei hänet aika kyytiä ulos sanoen: "Koska sinä meidän lasten leikkikaluja särjet, niin et saa käydä vasta meillä."

Nyt tapasi Iikankin valtava itku ja hän itki niin, ett'ei ollut kyetä kotiansa kävelemään. Hän tunsi vaan sen, että Kaspero oli Annille paha, ja että hänellä oli oikeus Annia puolustaa, jonkatähden hänen mielestään Kaspero olisi ollut rangaistava eikä hän. Kun hän tuli kotiansa, itki hän niin kovin, ett'ei hän kyennyt isoon aikaan vanhemmillensa selittämään asian menoa. Kun hän viimeinki kykeni tuon tekemään, kuuli Iikka kummia: isä ja äiti eivät hyväksyneetkään hänen tekoaan, vaan sen sijaan, että olisivat häntä mairailleet ja Kasperia ja hänen isäänsä moittineet, torua mäkytti isä Iikkaa kelpolailla. Kun Iikka oli itkustaan vähän tyyntynyt, sanoi hän änkkeämällä: "Kasperihan tekee väärin, kun ei anna Annille puolia leikkikalusta."

"Mitä sitten? Sinä et saa puolustaa väärää tekoasi puolellakaan sanalla. Jos kohtakin Kaspero oli väärässä, ei sinulla kumminkaan ollut oikeutta mennä sitä omin käsin oikaisemaan", sanoi Iikan isä pojalleen; mutta ei koskaan ole kukaan lapsi ahkerammasti ja hartaammasti istunut kirjansa ääressä, kuin Iikka sen päivän istui.

Lasten viha ei ole pitkälinen, sillä se ei ole vielä muuttunut kostonpyynnöksi. Jo samana iltana tuon tapauksen jälleen pyysivät Niemimäkelän lapset hartaasti isäänsä, eikö Lukulan Iikka saisi käydä heillä niinkuin ennenkin, sillä heille oli tullut Iikkaa ikävä, ja siihen lastensa pyyntöön suostuikin isä, sillä ehdolla, ett'eivät he enään särkisi leikki-kalujansa.

Niin rakentui taas entinen ystävyys lasten välillä, ja jo huomenna tulivat Niemimäkelän lapset Lukulaan, jossa heitä otti hyvästi vastaan sekä Iikka että hänen vanhempansa. Yhdestä suusta kokivat Niemimäkelän lapset selittää, ett'ei heidän isänsä eikä äitinsä olleet enää Iikalle vihaiset, ja että he olivat luvanneet Iikan käydä heillä niinkuin ennenkin. Lukulassa pidettiin Niemimäkelän lapsia hyvänä: annettiin ruokaa ja juomaa ja saatettiin illalla, kun tuli jo hämärä, heidät kotiansa; ja jo huomenna oli Lukulan Iikka Niemimäkelässä yhtä hyvänä vieraana kuin ennenkin.

Kerran taas olivat kaikki lapset Niemimäkelässä, jossa he leikkivät ja talostelivat, mutta Kaspero vallitsi leikkikalut nyt niinkuin ennenkin. Anni koetti vedota vanhempiensa oikeuden tuntoon; hän meni siis heidän luokseen ja valitti, että Kaspero vallitsee kaikki hänenkin leikkikalunsa, mutta isänsä ja äitinsä vaan sanoivat: "Anna Kasperin ne pitää, koska hänen näkyy niitä niin mielensä tekevän; onhan niissä sinun toinen puoli, jos kohtaki Kaspero niitä vallitsee", ja Iikan ja Annin oli taas, kuten ennenkin, tyytyminen paljaasen leikkikalujen katselemiseen.

Kun asiat olivat tuolla mälläkällään jonkun ajan olleet, tulivat taas Niemimäkelän lapset eräänä päivänä Lukulaan. Iikka ja Anni ryhtyivät kirjoja lukemaan, mutta Kasperille kävi semmoinen ajankulu ikäväksi, sentähden rupesi hän Annia tahtomaan kotiansa. Mutta Anni oli juuri vasta päässyt mieluiseksi tullesen pikku tieteilemiseensä, sentakia ei hänen haluttanutkaan vielä lähteä pois. Kostoksi sisarensa tottelemattomuudesta uhkasi Kaspero repiä heidän, eli oikeammin Iikan kirjan.

"Sitä et saa tehdä", sanoi Iikka, ja varusti itseänsä puolustavaan asemaan; mutta Kaspero härstellä kumminkin kirjaa repimään. Jo sai Kaspero tilan, että pääsi hyökkäämään kirjaan käsiksi ja siinä kahakassa repesi kirjasta pari lehteä irti. Nyt tuli Kasperille muutakin työtä, ei vaan kirjan repiminen; sillä Iikan kävi tuo väkivaltainen työ niin vihaksi, että hän töytäsi heti Kasperin päälle, ja vaikka oli koko

joukkoa nuorempi, väänsi hän kumminkin Kasperin allensa jommoisenkin taistelun perästä, ja lölyytti häntä kelpo lailla; sotaonni kääntyi Iikalle edullisemmaksi sentähden, kun hän oli vahvempikasvuinen Kasperia, jos kohtakin nuorempi häntä.

Juuri kun Iikka oli Kasperia paraaltansa muksimassa, tuli Iikan isä huoneeseen ja sanoi hyvin tiukasti; "Mitä Jumalan tähden te nyt teette?"

Pojat, kun näkivät Iikan isän, heittivät heti taistelunsa siihen ja molemmat puhalsivat itkuun.

"Tuo Iikka," änkytti Kasper.

"Kasper repi minun kauniin kirjani", ännkäsi Iikka itkunsa välistä.

"Vika on sinussaki! Miksi sinä menit Kasperin päälle?" sanoi Iikan isä ja otti samassa poikaansa kädestä kiinni ja vei aikanujakkaa hänet kamariin.

"Miksikä Kasper repi minun kirjani?" sanoi Iikka puolustukseksensa itkussa suin.

"Sinä et saa puhua yhtäkään sanaa puolustukseksi; Kasper teki siinä kovin väärin, kun hän repi kirjasi, mutta sinä teit myös väärin, kun menit Kasperin päälle; siitä torat sinulle. Kasper saa pahasta työstään semmoisen rangaistuksen, ett'ei hänen täällä ollessaan saa enään koskaan ottaa kirjoja käsille", sanoi Iikan isä.

Niemimäkelän lapset lähtivät kotiansa heti, kun olivat tyyntyneet, ja siellä Kasper kertoi vanhemmilleen kaikki; mutta eivät he tuosta olleet juuri millänsäkään, sillä he pitivät sitä hyvänä, kun Lukulan Matti torui omaa poikaansa, eikä toki koskenut Kasperiin. Mutta eivät he toruneet eivätkä moittineet sanallakaan Kasperin käytöstä, vaikka Anni selitti heille, että Kasper repi ensin Iikan kirjan!

Kun tuli huomisen päivä, tuli Iikka isänsä luo, katsoi häntä rukoilevasti silmiin ja sanoi: "Älkää, isäkulta minua enään toruko, minä kysyisin teiltä jotakin."

"Puhu vaan, lapseni! En minä sinua muulloin toru kuin ainoastaan silloin, kun pahaa teet."

"Toruittepahen silloinkin minua, vaikka Kasper pahan teki."

"Sinä teit myös pahasti, kun Kasperia nujuutit."

"Minähän kostin vaan vääryyden."

"Sitäpä juuri ei saa tehdäkään."

"Eikö vääryyttä sitten saakaan rangaista?"

"Ei."

"Miks'ei?"

"Siks'ei kun Jumala sanoo: 'Älkäätkö kostako, minä tahdon kostaa, sanoo Herra', ja taas toisessa paikassa sanoo Jumala: 'Älkäätkö pahaa pahalla kostako, vaan voita sinä paha hyvällä'."

"Kostaako Jumala sitten pahantyytön, jos ei se itse kosta jolle se on tehty?"

"Vissimmästi, sillä Jumala ei valhettele."

"Entäs sitten, jos sekin itse kostaisi, jolle vääryys on tehty?"

"Semmoinen itse-kostaja joutuisi itsekin Jumalan koston alaiseksi, sillä hän on kostanut vastoin Jumalan kieltoa."

"Kas niin! Johan äsken kuulin sen, ett'ei Jumala lupaa ihmisen itsensä kostaa; mutta miksikähän Jumala niin tahtoo?"

"Siksi että Jumala on ylpeitä vastaan, mutta nöyrille hän antaa armonsa. Etkö sinä muista, kun Jumala huoneentaulussakin sanoo: 'Nöyryyttäkäätkö teidän Jumalan väkevän käden alla, että hän teitä ajallansa korottais?'"

"Korottaako Jumala nöyrät?"

"Vissimmästi hän nöyrät korottaa ja pahat rankaisee."

"No, sitten en minä enään koskaan kosta Kasperille, vaikka hän tekisi kuinka paljon pahaa minulle ja Annille — voi, voi kun ei se repisi minun kirjojani!" huudahti hän sitten ikäänkuin ajatellen vieläkin, että

silloin ainakaan ei saattaisi olla kostamatta.

"Kuulithan jo, ett'ei Kasperin saa sinun kirjojasi enään nähdäkään, sitä vähemmän repiä, siitä selvästi syystä, kun Kasperin täällä ollessa ei oteta kirjoja käsille ollenkaan."

"Eikö Annikaan saa minun kanssani kirjoja lukea?"

"Kun Kasperin ei ole vaan täällä, niin saatte Annin kanssa lukea kirjoja vaikka kuinka paljon."

"Sitten on hyvä, enkä minä ole enään Kasperille vihainen, enkä tahdo kostaa hänelle, vaikka kohtaksi tekisi pahaa minulle", huudahti Iikka, kun ymmärryksensä oli selvennyt tuossa koston asiassa.

"Nyt sinä, lapseni, puhut oikein", sanoi Iikan isä ja sulki poikansa syliinsä.

Kasperia ei haluttanut enään paljon oleskella Lukulassa tuon tapauksen perästä, kun ei siellä ollut muuta hupia kuin ikäviä kirjoja, jotka eivät häntä paljon huvittaneet, semminkin kun sekin ainoa hupi oli nyt poistettu, joka hänellä niistä oli, nimittäin niiden repiminen. Mutta sitä ahkerammin kävi Anni Lukulassa, sillä hän alkoi kaikissa puoltaa Iikkaan ja pitää häntä parempana kuin veljeänsä Kasperia; ja minkä Iikka varttui ymmärryksessä, sen varttui Annikin.

Itsestään hän on selvä asia, että noissa ihmiselämän aamun seikkailuissa lapset tulivat aina ijäkkäämmiksi ja samalla kasvoivat isommiksi, jota jälkeä heidän ymmärryksensäkin vahvistui.

Kun Iikka oli kymmenennellä ikävuodellansa, luki hän eräänä päivänä sanomalehtiä. Kun hän oli laannut lukemasta, tuli hän isänsä luo ja sanoi:

"Noissa sanomalehdissä on semmoisia sanoja ja lauseita, joita en minä ymmärrä: mitä merkitsee kansallisuus."

"Mikä kansa on se, joka tässä Suomessa asuu?"

"Tietysti Suomen kansa."

"Mikä kansallisuus on siis tällä Suomen kansalla?"

"Nyt ymmärrän: tietysti tällä kansalla on Suomen kansan kansallisuus."

"Et sinä vielä oikein ymmärrä sanaa: kansallisuus, vaikka luulet sen ymmärtäväsi. Otetaanpa vielä joku esimerkki: mikä kansa Ruotsissa asuu?"

"Ruotsin kansa."

"Mikä on siis Ruotsin kansallisuus?"

"Ruotsalainen kansallisuus."

"Sanopas nyt, mikä on kansallisuus?"

"Kun Suomessa on Suomen kansa, niin se on Suomen kansallisuus, ja kun Ruotsissa on Ruotsin kansa, niin on Ruotsin kansallisuus."

"Enkö minä sitä jo sanonut, ett'et vielä käsitä, mitä kansallisuus on. Ei kansallisuus vielä siinä ole, jos Suomessa on Suomen ja Ruotsissa on Ruotsin kansa. Ei valtakuntien ja maakuntien rajat yksistään tee kansallisuutta. Kansallisuudella on paljon hienompi, tunteellisempi ja suurempi merkitys kuin pelkät rajat", selitti isä.

"Mikäs sitten kansallisuus on?"

"Kansallisuus ilmenee itsekunkin kansan kielessä, luonteessa, elämäntavoissa, vaateparressa, työjärjestyksissä ja monessa muussa seikassa, ja nämät eroavaisuudet ovat niin suuret, että eri kansallisuudet voi aivan helposti toisistansa erottaa", tuumaili isä.

"No mutta eivätkö nuo eri kansallisuudet voi sulautua yhdeksi ainoaksi kokonaiseksi kansallisuudeksi?" uteli poika.

"Eivät, sillä eroavaisuus on liian suuri. Suomen kansakaan ei ole menettänyt kansallisuuttaan, vaikka monta vuosisataa on asunut niin mahtavain kansain kuin ruotsalaisten ja venäläisten keskellä", koki isä selitellä.

"Mikä sitten pieniäkin kansoja pystyssä pitää, kun eivät ne sulaudu toisiin isompiin kansoihin?" uteli poika yhä.

"Se on kansallishenki, joka heitä tukee ja pystyssä pitää", sanoi isä.

"Mikä on kansallishenki?"

"Kansallishenki taas ilmenee siinä, että jonkun kansan jokainen jäsen tuntee koko kansansa veljikseen ja sisarikseen ja taistelee kansansa oikeuksien puolesta; ainoastaan semmoinen tunto ja henki voipi kansoja eleillä pitää, niin ett'eivät ne sorru toisten kansain painon alle ja niin joudu orjuuteen; semmoista henkeä ja käsitystä kutsutaan kansallishengeksi, jota paitsi ei yksikään kansa voi kansana pysyä. Siis se on: kansassa asuva isänmaallinen kansallishenki."

"Sodillako nuot kansallistaistelut ovat aina taisteltavat?"

"Monen kansan on täytynyt hirmuisilla sodilla taistella kansallisuutensa puolesta, mutta pienet kansat eivät kykene isojen kansojen kanssa rinnustelemaan; sentähden heidän taistelunsa käypi aivan toisenlaiseksi kuin isojen kansojen, nimittäin henkiseksi taisteluksi. Siis pienten kansojen kansallisuus riippuu siitä, mihinkä määrään he tuntevat kansallisuutensa, mihinkä määrään kansa rakastaa isänmaatansa ja toinen toistansa, mihinkä määrään kukin tekee työtä kansansa ja isänmaansa hyväksi, mihinkä määrään kukin aineellisilla varoillansa edistää kansallisia pyrinnoita; siihen määrään voipi pienten kansojen kansallisuuskin pysyä pystyssä. Siis pienen kansan kansallisuus on sitä myöten turvattu, kuinka itse kansa on sivistynyt ja kansallishengen elähdyttämä, sillä taitamaton ihminen ei voi oikeuksiaan puolustaa."

"Onko meidän Suomessamme mitään kansallishenkeä?"

"Onpa semmoista rakkaassa isänmaassamme olemassa, — Jumalan kiitos! — vaikka se kyllä oli jo aivan nukkumaisillansa."

"Onko pitänyt taistella sen kansallisuuden edestä, joka meidän maassa nykyään on?"

"Paljon on taisteltu meidänkin maassa sen kansallisuuden eteen, joka meillä nykyään on. Vieraan vallan rinnalla ja sen kunnian puolesta taistelivat esi-isämme kunnialla veristä taistelua ja kostuttivat sydänverellensä vieraita kenttiä ja tätä maata. Ja vaikka ei se taistelu ollut mikään varsinainen kansallinen taistelu, niin esi-isämme havaittiin niin urhokkaiksi, että, leikin loputtua, Europan suurin hallitsija lausui voitetuille vastustajilleen: 'Suomen kansa on korotettava kansojen joukkoon.' Esi-isämme taistelun hedelmänä on siis meillä nyt se valtiollinen asema mikä meillä on. — Paljo on myös taisteltu, viimeisinä vuosikymmeninä, kansallisuutemme eteen henkiselläkin alalla, joka todellakin on ollut varsinaista kansallistaistelua."

"Ketä vastaan meidän on pitänyt sillä alalla taistella, sillä selvän selvä asiahan on, että olemme Suomalaisia?"

"Sinä et ole lukenut historiaa, etkä siis vielä käsitä niitä asioita. Monta vuosisataa oli maamme yhdistettynä Ruotsiin. Koko sen ajan oli maassamme ruotsalaiset virkamiehet ja virkakunnat, ruotsalaiset oikeustot ja koulut; kansan kielellä ei ollut mitään oikeutta, eikä kansa niin muodoin saanut nauttia niitä etuja, joita maamme ruotsalaiset saivat. Siis kansalla ei ollut kielensä suhteen oikeutta päästä valtion virkoihin eikä omiin kustantamiinsa koululaitoksiin, saamaan niissä korkeampaa sivistystä. Niin ne ovat asiat enimmäksi osaksi nytkin, vaan paljon on kumminkin henkisellä taistelulla saatu asioita paranemaan kansallisuutemme hyväksi, mutta paljon — sanomattoman paljon on vielä taisteltava, ennenkuin kansallisuuden asiat maassamme ovat tasapainossa. Nehän ne ovat meidän suomalaisen kansallisuutemme vastustajia, nuot oman maamme Ruotsalaiset, jotka kokevat lujasti kiinni pitää Ruotsin kielen oikeuksistaan tässä maassa, että he yksin saisivat edespäinkin hallussaan pitää vaan virat ja nauttia niistä tulevat palkkaedut, ja että he yksin saisivat nauttia sen korkeamman opetuksen, jota vaan koululaitokset voivat tarjota, ja sen he tekevät sentähden, että suomalaiset pysyisivät vaan työjuhtina ja heille nöyrinä palvelijoina! Mutta yhä enemmän heltii heidän pestinsä, josta he kokevat kynsin hampain kiinni pitää; yhä liukkaammaksi tulee heidän jalansijansa, sillä heidän perustuksensa alkaa huljua, ja yhä enemmän alkaa suomalainen kansallisuus voittaa alaa, mutta se on kansallishengen taistelun voittoa. En minä saa sitä sinulle selitetyksi, niinkuin usea kansalainen sen tuntee. Mutta sinä alat olla jo siinä ijässä, että voit ruveta asioita ymmärtämään. Lue historiaa, että jo nuorena oppisit tuntemaan asiain menon; semminkin kehoitan sinua tarkoin lukemaan: 'Nuijasota, sen syyt ja tapaukset', 'Oppikirja Suomen historiaan', 'Kuvaelmia 1808-1809 vuoden sodasta', ja sangen valasevia ovat myös 'Vänrikki Stoolin tarinat'. Näin puheli Lukulan Matti utelevalle pojallensa."

"Nyt minä ymmärrän täydelleen nuo sanomalehtienkin kiistat 'svekomaanein' ja 'fennomaanein' välillä! Minä tahdon taistella suomalaisen kansallisuuden puolesta, niin paljon kuin Jumala minulle voimia antaa!" huudahti Iikka innostuksissaan, saatuaan jonkunlaisen käsityksen tuosta hänelle hämärästä kansallisuudesta.

"Kyllähän sinä nyt luulet hyvinkin käsittäväsi niitä asioita; mutta kun sinä enemmän tulet

käsittämään, huomaat, ett'et ole käsittänyt asioita tosioissa juuri paljon ollenkaan", sanoi isänsä naurahtaen.

Tämän keskustelun perästä painui Iikka syvemmälle isänsä kirjastoon. Ja jota enemmän hän luki ja tutki kirjoja, sitä selvemmäksi kävi hänelle isänsä lausuma totuus, ett'ei hän ymmärrä vielä juuri paljon mitään. Historia tuli nyt Iikalle rakkaimmaksi ajattelemisen esineeksi; sitä luki ja tutki hän ja siitä rupesi pojalle koittamaan uusi valo. Siitä näki hän kansojen taistelut, niiden voitot ja tappiot; näki ja ymmärsi kansojen muodostumiset kansoiksi, niiden ruumiilliset, henkiset ja aineelliset ponnistukset vapautensa, kansallisuutensa ja oikeuksiensa puolustamiseksi; siitä näki hän kansansa taistelut ja kärsimiset, näki sen sorron, jota kansa oli vuosisatoja saanut kantaa, ja siitä hetkestä tuli kärsivä Suomen kansa Iikalle rakkaaksi. Jumaloimisen tapaisella kunnioittamisella kunnioitti hän suuria kansalaisiaan, jotka työllä ja väellä olivat auttaneet ja vieläkin auttoivat oikeuksiinsa sorrettua ja kärsivää kansaansa; heidän nimensä painuivat syvälle pojan mieleen, ja niin alkoi hänelle koittaa uusi aika.

Iikka oli jo siinä ijässä, että hän teki keveämpiä töitä ja muita pikkuasioita, mutta kun hänellä oli vaan pikkusenkaan loma-aikaa, käytti hän sen aina lukemiseen; varsinkin pyhinä jälkeen puolenpäivän istui hän kirjain ääressä. Jos hänelle sattui jolloinkin eteen tulemaan semmoinen kohta lukiessaan, jota ei käsittänyt, meni hän vielä nytkin isältänsä neuvoa kysymään, jolloin isä koki voimiensa mukaan hänelle selityksiä antaa, niinkuin ennenkin.

Tämä aika se oli, jolloin Iikka alkoi opetella kirjoittamaan. Sen parempaa opettajaa ei hänellä siihen ollut kuin kumminsa, Jäykkälän isäntä; sillä mitään koululaitosta ei kylässä vielä ollut. Jäykkälän isäntä olikin virkaansa kyllä kelvollinen, sillä hänellä oli kaunis käsiala ja hän kykeni opettamaan oikokirjoituksenkin mukaan puhtaasti kirjoittamaan. Opetus kävi siten, että Iikka laittoi kirjoitusvihkot, joiden kanssa hän kävi Jäykkälässä, kummillansa niihin kirjoituttamassa mallikirjaimia ja -kirjoituksia ja sittemmin oikasuttamassa itseltänsä niihin tulleita kieli- ja kirjoitusvirheitä. Niin tuli Iikasta ennen vuoden kuluttua välttävä kirjoitusmies.

Niinkuin ennestään jo tiedämme, oli Niemimäkelän isännällä toisenlainen järjestelmä lastensa kasvatuksessa; mutta tuostakin mielestänsä niin oivallisesta kaavastaan piti hän niin vähän lukua, ett'ei ottanut edes siitäkään selvää, luetaanko Lukulassa vai ei noita hänen luullaksensa niin turhia lorukirjoja Annin siellä ollessa; sentähden sai Anni vapaasti edelleenkin käydä Lukulassa, ja ennenkuin Annin vanhemmat osasivat aavistaakaan, oli hänkin välttävä kirjoittaja; mutta jos Niemimäkelän vanhemmat olisivat täydessä valossa käsittäneet, minkätähden Anni niin usein kävi Lukulassa, olisi kaiketi hänen siellä käyntinsä pysähtynyt.

Kaikki, mitä Iikka edistyi opissa ja ymmärryksessä, omi Annikin itsellensä; sillä Iikka oli laillaan hänen opettajansa. Lasten kuvakirjat, leikkikalut ja muut lapsuuden askareet eivät enään tyydyttäneet Iikkaa ja Annia, sillä ne olivat tehneet heissä jo tehtävänsä; nyt oli heissä ymmärrys karttunut; tarvittiin siis väkevämpää hengen ravintoa, jota ei heiltä toki puuttunutkaan, sillä Lukulan kirjastossa ja sanomalehdissä oli kyllä, mitä he ensi aluksi tarvitsivat. Sekä yleistä että isänmaan historiaa luettiin ja tutkittiin ja heille molemmille rupesi kangastamaan isänmaa ja sen kansa sortoa kärsivänä, mutta rakkaana. Vänrikki Stoolin tarinat vahvistivat paljon heidän isänmaan-rakkauttansa, sillä niiden avulla tulivat he tuntemaan ja näkemään kansan,

— "mi kunnian
Edestä kaikki koitti,
Nälissään, palellessahan
Kuitenki vielä voitti."

Anni ihastui noihin Vänrikki Stoolin tarinoihin niin, että hän aivan pian oppi ulkoa selvästi ja tunnokkaasti laulamaan "Pilven veikon", "Torpan tytön" ja "Kuolevan soturin", jotka häntä parahiten miellyttivät, luultavasti sentähden että niissä puhuttiin työistäkin.

Kerran, kun Iikka luki Annin kanssa, pyrskähti Iikka yht'äkkiä niin hartaasti nauramaan, että vedet tulivat silmiin. Kun isänsä ja Anni sen kuulivat, rupesivat he tiedustelemaan syytä äkkinäiseen nauruun, sillä he kovin käsittivät, että jotakin erinomaista oli Iikka mielestänsä taas löytänyt. Hänelle oli sattunut eteen Arvidsonin lause: "Ruotsalaisia emme ole, Venäläisiksi emme voi tulla, olkaamme siis Suomalaisia." Se lause oli pojan mielestä selvän selvä ja niin totuuteen perustuva, että se sai hänet nauramaan!

"Selvähän se asia on, eipä siinä luulisi olevan kenelläkään mitään sanomista, vaikka sitä he kyllä tekevät, mutta sen sanon, että heidän vastaan-sanomisensa on väärällä perustuksella; sen täytyy oieta!" niin huudahti Iikka innoissaan viimein.

Niin he kasvoivat ijässä, opissa ja ymmärryksessä aina isommiksi, viljellen ahkerasti, tilaisuutta

myöten, kaikkea sekä hengellistä että maallista kirjallisuutta, jossa löytyvät elämänohjeet he käyttivät henkisen elämänsä vaurastumiseksi, ja niin alkoivat he tulla lähemmäksi sitä aikaa, jolloin heidän tuli ruveta ajattelemaan kasteensa liiton uudistamista ja jolloin kaikkeus täydellä syyllä pakoitti heitä harvemmin olemaan toistensa parissa.

Vaikka ei se kuuluisi oikeastaan tähän, täytyy kuitenkin mainita, minkälaiseksi Kasperin elämä tällä aikakaudella muodostui, koska olemme kertomuksessamme häntä usein muistelleet, vaikka tämän luvun nimi osoittaa, että tässä olisi pitänyt kertoa vaan "torpan pojasta ja talon työstä."

No niin! Kun Kaspero oli kerran luokkaunut pois sisarensa ja Lukulan Iikan parista, rupesi hän hakemaan huvitustansa toisilta aloilta ja niistä löysikin, mitä halusi.

Kaspero rupesi juoksemaan kylissä pyhät ja aret niin uskosti, ett'ei hän käynyt kotonansa muulloin kuin syömässä, eikä säännöllisesti silloinkaan, mutta öitä ei hän toki vielä ollut poissa kotoansa. Vanhempiensa eivät kuitenkaan kertaakaan kieltäneet eivätkä nuhdelleet poikaansa tuosta vallattomasta kylän kulkemisesta; kenties he olivatkin vaan hyvillensä, kun Kaspero alotti niin loistavasti niin paljon opettavamman "maailman rannan" koulussa käynnin — kenties?

Kun Kaspero sai niin esteettömästi täyttää nuoruuden himojansa, tuli hänestä liian varhain "aikamies"; sillä ennen rippikoulun ikäänsä oli hänellä jo kallishintainen lakkarikello loistavine perineen lakkarissa, kiiltävät anturakengät jaloissa, tehtaalla hienosta verasta vaatteet päällä ja hopeahelainen merenvaha-piippu hampaissa, ja kaikki ihmiset näkivät, että Kaspero on rikkaan miehen poika. Laveassa maailman rannan koulussa oppi Kaspero jo varhain kaikkea, mitä siellä oli oppimista. Hän nakkeli usein rikki huoneiden akkunain lasia, viskeli kivillä kuoliaaksi muiden kanoja ja kukkoja, katkoi lammasten jalkoja j.n.e. — Kyläläiset eivät useinkaan sanoneet noita Kasperin vallattomuuksia hänen isällensä, välttääksensä rikkaan ja mahtavan miehen vihoja. Mutta kun Kaspero eräänä päivänä sattui kivellä nakkaamaan kuoliaaksi Jäykkälän ison oinaan, meni Jäykkälän isäntä heti Niemimäkelään ja ilmoitti siellä Kasperin isälle, mitä Kaspero oli tehnyt.

"Se on sattunut tapahtumaan Kasperilta vahingossa; mitä te oinaastanne vaaditte? minä maksan", sanoi isäntä.

"Jospa se olisikin ollut vahinko eli sattumus, niin se olisi kyllä anteeksi annettava, mutta minä olen aikoja sitten havainnut, että Kaspero tekee sitä ehdoin tahdostaan, sillä hän on nakellut paljon rikki talojen akkunalaseja, tappanut kanoja ja kukkoja, katkonut lammasten jalkoja j.n.e.; enkä minä ole tullut teille saamaan maksua tapetusta lampaastani, vaan sanomaan teille, että otatte vaarin poikanne kasvatuksesta aikansa, sillä jos hän saa tuota menoansa pitkittää, hänelle saattaa tulla hyvin huono perintö", sanoi Jäykkälän isäntä.

"Älä sinä tule koko kylän puolesta kantamaan Kasperin päälle; ota lampaastasi niin paljon kuin tahdot, minullapa tuota on millä maksaakin ja sillä hyvä; minä luulen lapsilleni voivani heittää kylläksi perintöä, katso sinä vaan, mitä sinulla on jättää perillisillesi", sanoi Niemimäkelän isäntä niin vihastuneena Jäykkälän isännän suorasta puheesta, että hän unhohutti jo säädyllisyyden rajatkin, kutsuen Jäykkälän isäntää ehtimiseen sinuksi!

"Aina te luotatte rikkauteenne ja ylpeillette siitä joka tilassa, silloinkin kun teidän parastanne katsotaan! Mutta rikkaus katoa ja ainoastaan totuus pysyy", sanoi Jäykkälän isäntä.

"Kyllä minä itse pidän huolen lapsistani, ei sinun tarvitse sekaantua siihen."

"Aikapa hänen näyttää; minä olen sanonut asian, joka on painanut tuntoani; nyt on tuntoni puhdas, tehkää kuin tahdotte", sanoi Jäykkälän isäntä ja lähti pois.

Näin sai Kaspero mielivaltaisesti kasvaa kaikissa vallattomuuksissa, eikä häntä kotona koskaan varattu siitä! Sentähden rupesi Kasperille karttumaan muitakin noita "maailman rannan" hyviä opetuksia. Hän alkoi jo kursailematta juoda olutlasinsa ja oli hyvin riitaisa toisten kylän poikien kanssa, joten usein syntyi tappelun kahauksia; sillä toisetkaan eivät aina jaksaneet kärsiä Kasperin ilkeiksi asioiksi eikä hänen rikkautensa kerskauksia, joka hänellä oli aina suussa kun hänelle vaan joku vastahakoisuus tuli, silloin oli hänellä tapana sanoa: "mitä te kerjäläiset puhutte?"

Vähitellen varttui Kaspero "maailman rannan" oppikoulussa niin, että hänellä, rippikoulun ikään tultuansa, oli lakkarissaan — kortit ja että hän oli jo öitäkin poissa kotoansa!

Semmoinen oli Kasperin kasvatusta!

III. Nuorukainen ja neiti.

Niemimäkelän lapset ja Lukulan Iikka olivat jo siinä ijässä, että he menivät kaikki yht'aikaa rippikouluun, sillä Kasperikaan ei ollut vielä ollut rippikoulussa, vaikka hän oli Iikkaa ja Annia vanhempi. Hengen voimalla koki kirkkoherra nuorukaisille opettaa jumalallisia totuuksia, jotka yksinänsä voivat ihmistä lohduttaa ja tukea hänen viimeisellä hetkellänsä. Usko ja luottamus yhteen näkymättömään kaikkivaltiaasen olentoon, joka johtaa ihmisen vaiheet, joka voittaa kaikki taivaat ja maat, usko ihmisen omasta ijankaikkisesta hengellisestä olenosta, joka ei ole turhaan luotu, — tämä usko, tämä tunto on oleva lohduttava ja sovittava enkeli, joka kuolinvuoteella kuiskuttaa ihmiselle luottamusta ja toivoa tulevasta elämästä, joka toisella puolen hautaa alkaa korkeammassa määrässä, kuin mitä tässä puuttuvaisessa maailmassa voipi olla tarjona.

Niitä totuuksia opetti, niitä tyrkytti kirkkoherra lapsille; toiset nuorukaiset niitä hartaasti kuuntelivat, toiset eivät niistä näyttäneet pitävän mitään lukua, nukkuivat vaan, ja kun kirkkoherra sattui silmänsä luomaan toisaalle, tekivät he pikku kompeitaan; niin vähän huolivat he kirkkoherran voimallisista opetuksista!

Kaspero oli lakkariinsa varustanut erään paljetten avulla tirs kuvan lasten leikkikalun, jota hän aina silloin, kun kirkkoherra sattui vaiti olemaan, puristi lakkariinsa, joten syntyi semmoinen tirske kuin kaukaa kuuluvan, hyvin pienen rakkikoiran tirs kuminen.

"Mikä se on, joka tekee häiriötä? pankaa sukkelaan se pois!" sanoi kirkkoherra.

Kaikki nuorukaiset olivat vaiti.

Kun kirkkoherra oli hetken tointansa jatkanut heidän kanssansa, kuului taas pari tirskausta!

"Se on Niemimäkelän Kaspero, joka tekee ilkeyttä; astu tänne sukkelaan!" sanoi kirkkoherra, sillä hän oli ottanut tarkan vaarin, kuka se oli, joka ilkeyttä harjoitti.

"Ei suinkaan minulla ole mitään", sanoi Kaspero, ja yritti salaa antamaan tirsutus-konettansa vieressään istuvalle pojalle, joka ottikin sen vastaan ja toi julkisesti kirkkoherralle; kirkkoherra otti vastaan Kasperin tirsutus-koneen ja muserti sen rikki.

"Jos minä toisen kerran tapaan sinut vilpistelemästä, niin sinä saat paikalla marssia koulusta pois!" sanoi kirkkoherra Kasperille.

Niin kului se päivä rauhassa, eikä kukaan tehnyt mitään ilkeyttä. Mutta Kasperille alkoi jo huomenna käydä ikäväksi ihmisittain olo. Kun ei hänellä ollut enään tirsutus-konetta, jolla olisi voinut ilkeyttään harjoittaa, mietti hän toisia keinoja sen aikaansaamiseksi. Hän repi papereita irti virsikirjastaan ja katekismuksestaan, tukki ne suuhunsa ja pureskeli ne koviksi ja märiksi myttyröiksi, joilla hän, kirkkoherran silmien vältyessä, paiskeli toisia poikia toiselle puolen huonetta. Sattuipa niin, että eräs semmoinen Kasperin heittäämä iso kuula lensi toisen pojan silmään! Kuula otti tuohon hellään ruumiinosaan niin kovasti, että poika oli kaatua selällensä ja hän päästi kauhean itkun. Kirkkoherra näki, että tuo vamma tuli siitä, että joku nakkasi poikaa silmään, vaan ei huomannut, kuka sen teki; sentähden kysyi hän kiivaasti: "Kuka sen teki?"

"En suinkaan minä ole nakannut", ehätti Kaspero sanomaan, mutta silloin nousivat kaikki koululapset ylös ja sanoivat, että Kaspero nakkasi ja että hän on repinyt lehtiä kirjoistaan ja suussaan niistä pureskellut kuulia, joilla hän on jo ennenkin muita pyssynnyt.

"Enkö minä jo eilen sinulle sanonut, että sinun pitää olla siivolla? Sinä et ole totellut sitä! Jos sinä saat olla enemmän aikaa koulussa, niin sinä turmelet toisetkin, sentähden mene heti tiehesi täältä ja opettele tulevaan rippikouluun asti parempia tapoja", sanoi kirkkoherra Kasperille.

Hammasta purren ja nurkkia kopsien lähti Kaspero koulusta pois ja meni suoraan kotiansa, jossa hän itkusuin kertoi isällensä, kuinka kirkkoherra oli hänet ajanut koulusta pois siitä pienestä syystä, kun oli paperisipaleella nakannut toista poikaa.

"Sinun päällesi näkyy kaikilla olevan aita matalin, mutta älä ole milläsikään: oletpa sinä rikas, mitä muut ovat sinun rinnallasi, vaikkapa olisivat minkäkinlaisia luku- ja laulumiehiä; kyllä kirkkoherrakin sen vielä anneissaan tuntee", lohdutteli ja uhkaeli väärällä tavalla lastansa kasvattava isä!

Iikka ja Anni olivat parhaimmat sen vuotisista koululapsista sekä lukunsa että ymmärryksensä puolesta, eikä Anni enään tarvinnut rippikoulussa edustajaa, niinkuin ensimmäisillä lukukinkereillä; sillä hän tiesi nyt jo Jumalastakin, vaikk'ei hänelle kotona siitä puhuttu, mutta sitä enemmän Lukulassa.

Kun kirkkoherra rippikoulun loputtua luutteli, kutka pääsevät ensikerran kasteensa liittoon uudistamaan, kutka ei, antoi hän Iikalle ja Annille kauniisti nidotut uudet testamentit, palkinnoksi heidän hyvästä luvustansa ja ymmärryksestänsä. Kun oli tultu selville, kutka "pääsevät", kutka ei,

lähtivät "hyljätyt" hyppien, kirjojansa lyöden ja seiniä kopsien, suurella jyräkällä pois, jota vastaan "päästetyt" seisoivat niin hiljaisina ja nöyrinä, ikäänkuin he olisivat olleet aivan eri ihmisrotua kuin nuo hyljätyt; mutta oliko nöyryys todellista sydämen nöyryyttä heissä kaikissa, vai oliko se vaan siitä tullutta, että tunsivat itsensä paremmiksi kuin nuo jotka hyljättiin, — sen jätän lukijan mietittäväksi. — Semmoisia ne koululapset olivat.

Kun Anni tuli kotiansa, lahjaksi saatu uusi-testametti muassaan, oli hänen isänsä unhottamaisillansa tyylytensä kirkkoherralle Kasperin tähden, kun Anni oli niin loistavasti läpi mennyt, että oli saanut lahjan niinkuin Lukulan Iikkakin. Mutta pian sai hän takaisin entiset mielipiteensä ja hän rupesi pitämään Annin koulu-onnea omana ansionaan, sillä hän julkisesti lausui sen ilmi, kun sanoi: "Olipa tuo Anni yhtähyvä koulussa kuin Lukulan Iikkaki, vaikk'ei hänelle ole luetettu yhtään lorukirjoja!"

Kun tuli se päivä, jolloin lapset Herran pöydän edessä uudistivat kasteensa liiton, pukivat kyläläiset itsensä pyhävaatteisiinsa ja riensivät kirkolle; erittäinkin olivat ne vanhemmat siellä, joiden lapset ensi kerran astuivat armo-pöydän luo. Ihmiset seisoivat kirkko-aidan ympärillä puhtaissa pyhävaatteissaan, useat paitahiasillaan, sillä nyt oli Suomen ihanin ja lämpimin vuoden-aika. Kun he siinä hiljaksensa puhelivat päivän merkityksestä, alkoivat kirkon kellot heleästi soida, kutsuen ihmisiä koolle Herran huoneeseen, ja samassa asteli pitkin tietä seurakunnan lukkari, suuri avain kädessä ja kirjoja kainalossa. Kun lukkari tuli väkijoukon tykö, sanoi hän heille kohteliaasti hyvän huomenen ja likimäisille tarjosi hän nuuskaa isosta nuuskatousastaan. Sitte asteli hän juhlallisen näköisenä kirkon portaita kohden, jotka olivat niin täynnä väkeä, päivän merkityksen tähden, ett'ei lukkari ollut saada ovea auki. Kun hän viimeinkin sai sen aikaan, pasahti kirkko yht'äkkiä väkeä täyteen, sillä jokainen tahtoi nyt parhaalle paikalle, kuullaksensa paremmin kirkkoherran tämänpäiväistä puhetta. Vanhoja köyryselkä-vaareja ja mummoja nähtiin silloin rientävän, sauva kädessä, kirkkoon, joita aina joku pieni poika tai tyttö ohjasi toisesta kädestä penkkiinsä.

Kun väki oli saanut itsensä sijoitelluksi penkkeihin, alkoi "papin kello" soida, ja kappaleen ajan päästä tuli kirkkoherra kirkkoon, rippilapset perässä; kirkkoherra meni sakastiin ja lapset sijoittuivat kuoria lähimmäisiin penkkeihin. Kappaleen ajan päästä tuli lukkari sakastista penkkiinsä, silmälasit päässä, avasi suuren virsikirjansa ha'at, pani numerot taululle ja alkoi virren: "Tule, Pyhä Henki Luoja", johon seurakunta ja rippilapset ottivat osaa, ja pian oli kirkko täynnä heleää ja sointuisaa ääntä, jonka seurakunta sydämestään päästi, veisatessaan mieltä ylentävää virttä; viimeisen värssyn ajalla menivät lapset kuoriin alttarin ympärille.

Juhlallinen oli se hetki. Tuossa seisovat lapset, joita maailman pahentavaiset myrskyt eivät ole vielä turmelleet; siinä seisovat he vanhoaksensa ikuista rakkautta ihmiskunnan suurimmalle hyväntekijälle, Vapahtajalle; siinä aikoivat he tunnustaa kuolemaansa asti sitä uskoa, jota heille on opetettu ja jota aistillinen seurakunta kaikessa maailmassa tunnustaa, ja tehdä sitä tunnustustaan niin, että se saattaa antaa heille ijankaikkisen rauhan; siinä aikovat he luopua pois pahuudesta ja ruveta palvelemaan elävää Jumalaa hengessä ja totuudessa. He ovat tähän asti olleet vanhempiensa hoidon ja silmäin alla, nyt joutuvat he paremmin omaan varaansa; lapsuuden aika on loppunut, ja nuoruuden ikä alkaa. Jaksavatko he lupauksensa ja valansa täyttää? Voivatko he vastustaa maailman vietteleviä, nieleviä ja onnettomaksi saattavia hyrskyjä? Ne olivat kysymyksiä, jotka monen vanhemman sydämestä sillä hetkellä puhkesivat.

Kirkkoherra, joka myös oli viime värssyn ajalla tullut alttarille, rupesi sydäntä-liikuttavasti puhumaan, kuinka nämätkin lapset tässä ovat kerran kalliisti ostetut Jumalan Pojan kalliilla verellä, kuinka he kerran ovat jo otetut ja saatetut Jumalan lapsiksi Pyhän kasteen kautta, mutta kuinka he ovat jo langenneet pois siitä kasteenliiton armosta, josta Jumala kerran on heidät osalliseksi tehnyt, jonkatähden heidän on tarvis uudistaa liittonsa Jumalan kanssa ja nöyrällä, katuvaisella sydämellä rukoilla Häneltä syntein anteeksi saamista, Hänen Poikansa ansion tähden. Laveassa, mutta pystyvässä puheessa painoi kirkkoherra sydämelle sitä, kuinka nämä lapset lähtevät nyt avaraan maailmaan, jossa he ovat niinkuin pisara meressä, maailman pauhaavien myrskyjen seassa, jossa on monta vaaraa, monta viettelystä, jotka saattavat pian turmella heikon taimen, jos ei se ole hyvin istutettu ja hoidettu. Jos eivät vanhemmat ole hyvää siementä kylväneet ihmis-sydämen keväiseen peltoon, jos ei heitä ole kasvatettu kurituksessa ja Herran nuhteessa ja jos vanhemmat eivät ole valvoneet heidän elämänsä aamua, niin että he ovat voineet kasvaa Herran Jesuksen Kristuksen tuntemisessa; silloin hänellä oli syytä peljätä, että moni näistäkin lapsista lankeaa uhriksi vanhempiensa kelvottomalle kasvatukselle, uupuu, väsy maailman viettelevälle, väsyttävälle ja humisevalle tielle, saavuttamatta rauhan satamaa, jonka Jumala on kaikille niille suonut, jotka uskossa loppuun asti vahvana pysyvät. Hän rukoili hartaasti Jumalaa, että Hän antaisi näille lapsille voimaa sotimaan maailmaa ja sielun vihollista vastaan, ja kaikkia niitä vaaroja vastaan, joita he tuottavat ja aikaan saavat. Hän rukoili voimaa ja siunausta niille opetuksille ja neuvoille, joita hän, heikko ase, on kokenut heidän nuoriin sydämiinsä painaa, niin että ne tulisivat heille ajalliseksi siunaukseksi ja ijankaikkiseksi autuudeksi. Monen silmät vettyivät silloin ja monen vanhemman sydän yhtyi kirkkoherran hartaasen rukoukseen.

Nyt astui kirkkoherra alttarilta alas ja rupesi kyselemään lapsilta heidän kristinopin ymmärrystensä.

Heleällä lapsen äänellä tekivät he seurakunnan edessä tiliä uskosta, jota he koko elämänsä ajan aikoivat tunnustaa, ja kun kirkkoherra taas oli mennyt alttarille, lupasivat lapset ikuista uskollisuutta rakkaalle Vapahtajallensa. Monen seurakuntalaisen silmä ei liene ollut kuiva; niin liikuttava oli se hetki.

Sitten muistutti kirkkoherra lapsia, kuinka elävä Jumala oli kuullut heidän lupauksensa, ja rukoili vielä Jumalalta voimaa lapsille, vahvana vastustamaan vihollisiansa; sen jälkeen laskeusivat lapset polvillensa alttarin ympärille ja kirkkoherra piti heille rippisaarnan ja julisti katuvaisille synnin päästön.

Moni sydän tuli kirkossa liikutetuksi, ja varma on, että moni lapsi aikoi todenteolla ruveta elämään uutta elämää — mutta, mutta, kuinka moni heistä lienee tuon lupauksen pitänyt, sen jätän päättämättä.

Eihän minulta olisi kenties tullut mainituksikaan noiden lasten ensikertaa käymisestä Herran ehtoollisella, jos eivät Iikka ja Anni olisi olleet siellä. He olivat sielläkin ensimmäiset antamaan selviä vastauksia kysymyksille ja kotiansa palatessaan olivat he niitä, jotka aikoivat, sydämensä pohjasta, vastaisenkin elämänsä käyttää niin, että se tulisi Jumalalle ja ihmisille kunniaksi.

Niemimäkelänkin isäntä oli kirkossa ja hän olisi ollut muuten hyvin tyytyväinen, mutta se hänen kunniaansa kovin rapasi, kun kirkkoherra hylkäsi Kasperin niin pienen rikoksen kuin paperisiukaleen nakkaamisen tähden, ja hän piti paljon enemmän lukua Kasperin pääsemättömyydestä kuin Annin pääsemisestä!

Niin kului joku vuosi ja Iikasta oli tullut nuorukainen ja Annista neiti. Uusi aikakausi, uudet askareet ja toimet olivat au'enneet heidän eteensä. Siinä seisovat he vastaanottamassa, tullee vielä mitä tullee. Maailman hyrskyjen turmelevat vihurit alkoivat tuntua heidän ympärillensä; mutta se siemen, joka oli kylvetty heidän sydämiinsä pienestä pitäen, varjeli heitä sortumasta niiden ylivoiman alle.

Liikutuksetta tuskin voi ajatellakaan aikaa, jolloin lapsuus on loppunut ja nuoruus alkaa. Tyvenen virran kaltaisena riensivät lapsuuden hetket viattomissa leikeissä ja suruttomissa askareissa maailman myrskyjen aaltoavaa merta kohden. Elämän kovuus, sen mustat murheet ja rauhattomuus olivat lapsuuden ijällä tuntemattomat vieraat. Kaikki lapsen ympärillä hengitti vaan rauhaa, iloa ja onnellisuutta. Näin kului lapsuus ja lapsesta kypsyi nuorukainen. Äsken heikko ja horjuva taimi seisoo nyt kukoistavana kukkasena elämän lavealla tantereella, kaikki nyt on muuttunut; kaikki ne luonnolliset siteet, jotka yhdistivät lapsen maailman kanssa, ovat nyt katkenneet. Pelolla ja vavistuksella aavistaa jo nuorukainen sotaa, jonka tulevaisuus kantaa povessansa; kohta tuo synkkä esirippu putoaa, ja maailman ankarat myrskyt alkavat riehua ja ahdistaa häntä joka haaralla. Lapsuuden rauha ja lepo on kadonnut nuorukaisen sielusta, ja levottomuus, luonnolliset himot ja halut leimuavat liekkinä hänen povessansa. Lapsuuden askareet eivät enään tyydytä, miehuuden vakavuus ei kelpaa; mistä siis on apu etsittävä? Ainoana vakavana turvana ovat lapsuuden ijällä juurrutetut opetukset, jotka, jos hyvät ja vahvasti perustetut, yksinänsä voivat nuorukaisen varjella lankeamasta vihollisensa uhriksi.

Ei mikään aikakausi ole niin täynnä yleviä ajatuksia ja jaloja töitä kuin nuoruuden ikä: Milloin on isänmaanrakkaus lämpimämpi, milloin ystävyys rehellisempi, milloin palaa rakkaus kirikkaammin, kuin turmelemattoman nuorukaisen ja sievän tytön povessa?

Näin oli Iikastakin kasvanut nuorukainen, mutta hän katsoi uhkaavaa tulevaisuutta rohkeasti silmiin ja koki saada toteumaan nuoruuden unelmiansa, joita niin runsaasti pyöri hänen mielikuvituksissaan. Hän oli niin innostunut ja saanut niin suuren luottamuksen itseensä, että luuli maailman välttämättömästi tarvitsevan hänen apuansa ja että sen meno oli muka mennyt väärin päin tähän asti.

Näissä nuoruuden mielikuvituksissa kasvoivat Iikka ja Anni aina varttuneemmiksi nuorukaisiksi. He olivat nyt harvemmin toistensa parissa kuin lapsuuden aikana, mutta toki he sentähden olivat joskus yksissä toisten nuorukaisten seurassa. Kun kainous esti Annin käymästä Lukulassa kirjoja lukemassa, otti hän Iikalta kirjoja lainaan ja luki niitä lomahetkinä kotonansa salaa, ja kätki lukemasta päästyänsä kirjansa huolellisesti, ett'ei hänen isänsä niitä näkisi, ja niin hän koki ravita kaipaavaa henkeänsä, johon lapsuudessa oli kipinä pudotettu, ikään kuin sattumalta, tuolla lapsuuden ystävän kodissa.

Annista kasvoi ja varttui kaunis, roteva neiti ja hänen sydämensä puhtaus ja siveä ulkonainen käytöksensä olivat jokaiselle tutut; sentähden hänen maineensa kasvoi päivä päivältä. Kun siihen vielä lisäksi tuli, että hänen tiedettiin saavan mahdottomat perinnöt, niin tuli hän mainioimmaksi neideksi koko paikkakunnassa. Kun Niemimäkelän Annin asiat noin olivat, ei ollut mikään ihme, että hänellä oli paljo loistavia kosijoita; mutta Anni ei huolinut yhdestäkään heistä, vaan antoi heille järkiään rukkaset; olisipa melkein luullut, että Annin sydämessä ei ollut sijaa millekään nuoruuden ihmeelle; mutta niin ei kumminkaan ollut. Hänen sydämessään oli toki sija yhdelle, hänen lapsuutensa ystävälle, joka siellä asui rakkaana — unohtumattomana; mutta tuota sydämensä salaista tunnetta ja toivoa ei hän tohtinut oikeen vapaasti itsellensäkään tunnustaa, sitä vähemmin muille ilmoittaa.

Kauan oli Iikkakin tuntenut sydämessään, ettei hän voi Annitta elää; mutta molempain heidän tunteensa pysyivät kumminkin sydämessä vaan kaipaavana painona; sillä he molemmat hyvin kyllä tiesivät, kuinka mahdottomia heidän unelmansa olivat. Annin isähän oli semmoinen mies, joka ei antanut mitään arvoa muulle kuin rikkaudelle, ja sitä ei Iikalla ollut; se, mitä Iikalla oli, nimittäin hyvät mainittavat tavat ja ominaisuudet, ei ollut Niemimäkelän isännän mielestä kukkaron rinnalla minkään arvoista! Hyvinhän oli siis tiettävä, että, jos heidän tunteensa olisivat tulleet ilmi, olisi Niemimäkelän isäntä niin julmistunut, ett'ei olisi varmaa, mikä siitä viimein olisi tullut; ja niin täytyi kumminkin heidän salata kaipauksensa sydämensä syvimpään loukkoon, toisilleenkaan niitä ilmoittamatta.

Näitä ajatuksiansa ja tunteitansa alas painaen, rupesi Iikka innolla isänsä kanssa raivaamaan pienen torppansa vielä viljelemättömiä tiluksia; mutta pian olivat ne viljeltynä ja työn puute rupesi tuntumaan tuossa pienessä kodissa. Paha oli Iikan lähteä kylältä työtä hakemaan, sentähden mietti hän toisia keinoja. Hän vuokrasi talojen isänniltä viljelemättömiä soita ja rämettä ja rupesi niitä raatamaan ja viljelemään. Kun hän sai niistä viljaa, teetti hän niillä muillakin työtä, sillä torpan maan tuotteilla eli pieni perhe jo vuoden yli. Näin kasvoi Iikan varallisuus vähitellen ja jonkun vuoden kuluttua Iikka tosin ei ollut rikas, mutta ei köyhäkään. Näin oli hän ryhtynyt taloudellisiin askareisiin, aina vaan siinä hienossa ja salaisessa toivossa, että saisi kerran Annin kanssa yhdessä elää ja yhdessä kärsiä.

Jota enemmän Iikka hyöri taloudellisissa askareissaan ja tuli tuntemaan maailman menoa, sitä enemmän tuli hän havaitsemaan, ett'ei tämä maailma olekaan mikään heikko kappale, joka välttämättömästi tarvitsisi hänen apuansa, vaan että siinä jo ennen häntä on vallinnut järkähtämätön järjestys, joka sortaa ja tyhjäksi musertaa kaikki, mikä ei sovi sen kanssa yhteen. Sentähden täytyi hänen asettaa elämänsä yleisten yhteis-elämän vaatimusten mukaan ja työskennellä siinä.

Se kansallishenki, joka Iikan sydämeen oli jo lapsuudessa istutettu, ei pysynytäkään enää hänessä ainoastaan sydämen tunteena, vaan se alkoi näkyä jo päällepäinkin työssä ja totuudessa. Hän alkoi kirjoitella sanomalehtiin tuon tuostakin, ja hänen kirjoituksensa useinkin terävästi koskivat kansallisuuden oikeutta, ja pian nuo tuntemattoman nimimerkin kirjoitukset herättivät yleistä huomiota. Uteliaat urkkijat eivät tyytyneet kauvan tietämättömyyteensä, vaan ottivat selvän uuden kirjoittajan todellisesta nimestä ja pian oli tietona, kuka se oikeastaan oli. Luultiinpa jo niinkin tarkkaan tuntevansa hänen kirjoituksensa, että kun sattui olemaan sanomissa samanhenkinen kirjoitus ilman nimimerkkiä, väitettiin kohta se hänen tekemäksensä; sillä he muka tunsivat sen "sielun väreistä", mutta eksyivät useinkin arvosteluissansa, sillä kansallishenki alkoi maassamme olla jo siksi vireillä, että muitakin kirjoittajia löytyi kansassa, jotka vaativat kansalle oikeuksiansa ja vetivät valkeuteen ne epäkohdat, jotka olivat maassamme vallinneet. Vielä Iikka toimitti kylässään useinkin arpajaisia, kun vaan oli joku hyvä kansallis-asia autettava. Hän perusti kylän nuorisosta lauluseuran, joka kokoontui usein yhteen laulamaan moniäänisesti isänmaallisia lauluja Iikan johdannolla, jota he talvis-aikana tekivät vuoroon kussakin talossa paitsi Niemimäkelässä; mutta kesäisenä aikana lauloivat he ulko-ilmassa jollakin luonnon-ihanalla paikalla. Lainakirjaston perusti Iikka kylään arpajaisilla ja vapaaehtoisilla lahjoilla, ett'eivät vastaan-hangottelijat voineet mitään sanoa, kun ei heidän tarvinnut kukkaroaan avata; omaa kirjallisuuttansa lisäsi Iikka myös runsaasti vuosi vuodelta.

Eräänä kesänä, Juhannuksen aikana, tuli pitäjään pappilaan vieraiksi useampia uusmaalaisia ylioppilaita, sillä he olivat sukua pappilan herrasväelle. Kylän nuoriväki ja lauluseura oli kokoontunut Juhannuksena jälkeen puolen-päivän eräälle kauniille lehto-kummulle, joka oli likellä maantietä; ja Niemimäkelän Annikin oli siellä. Nuoret väliin tanssivat kentällä, tuossa kauniissa, suuressa luonnon juhlasalissa, jossa ei puuttunut valoa eikä koristuksia; väliin he taas lauloivat isänmaallisia lauluja. Vieraat ylioppilaat olivat tiellä kävelemässä sinne päin, jossa kylän nuoriso oli koolla. Mutta, kun he kuulivat kummulta neliäänisen laulun, pysähtyivät he kuuntelemaan; kylän lauluseura lauloi silloin juuri "Maamme". Kun laulu oli loppunut, näkyivät ylioppilaat keskustelevan jotakin. Keskustelun loputtua lähtivät he marssimaan sitä kumpua kohden, jossa kylän nuoriso oli koolla, ja samassa, kun he marssinsa alkoivat, rupesivat he sekaäänisesti laulamaan ruotsalaista laulua. Tuota tehdessään astelivat he ryhdikkäästi tahdin mukaan, pää kekassa ja valkoinen ylioppilaslakki kunkin päässä, ja heillä oli hienot rottinkisauvat kädessä, joita he viuhtoivat hyvin keikarimaisesti. Kylän nuoriso kummulla luuli, että herrat ylioppilaat tulevat heidän tykönsä, mutta pian huomattiin, ett'ei heidän aikomuksensa niin ollutkaan. Sillä, kun he tulivat kummun kohdalle, eivät he kääntäneet päätänsäkään noihin "moukkiin" päin, vaan näyttivät aikovan mennä sivuitse, yhä ja pontevasti laulaen ruotsalaista laulua. Samalla kuin kummulla olijat selvään huomasivat, että ylioppilaat todellakin aikoivat sivu mennä, kuului yht'äkkiä kummun puolelta kimakka, voimallinen vihellys. Sekä ylioppilaat että kylän nuoriso kääntyivät heti katsomaan, mistä vihellys tuli, eikä kenenkään ollut vaikea huomata, että viheltäjä ei ollut kukaan muu kuin Lukulan Iikka, joka seisoi likimpänä tietä, ilvehymy suun sopessa. Iikka oli ylioppilasten käytöksessä huomaavinansa ylönkatsetta kansaa ja sen kieltä kohtaan; silti tuo hänen kansallistaistelunsa esikoinen — vihellys tuossa. Ylioppilaisiin sattui vihellys oikeaan paikkaan, sillä heti kun huihahdus kuului, lopettivat he laulunsa ja astelivat kylän nuorisoa kohden. Eräs heistä astui aivan Iikan nenän eteen ja kysyi hyvin tuimasti:

"Miksikä vihelsit?"

"Me luulemme, että te ylenkatsotte kansaa", sanoi Iikka.

"Millä tavalla?"

"Meitä näkemättömyydellänne ja lauluillemme vastapainoksi aijotulla ruotsalaisen laulun laulamisellanne."

"Mitäpä hirmua tuossa laulussamme kuulettekaan? Ruotsalaisen miehen sepittämää lauluahan tekin viimeksi lauloitte."

"Maamme on sepittänyt Suomen mies, joka ei ole osannut Suomen kieltä, mutta joka on rakastanut tätä maata ja sen kansaa, eli siis Suomen kieltä taitamaton Suomalainen; sillä kieli ei tule tässä kohden kysymykseen, vaan mieli."

"Me rakastamme myös tätä maata ja sen kansaa."

"Minkä verran?"

"Niin paljon, että me suomme Suomen kansalle kaikkea hyvää. Me soisimme, että kansa tulisi varalliseksi ja että se perustuslakiensa nojalla saisi nauttia rauhassa oikeuksiansa. Meillä on vilpiton isänmaanrakkaus, uskokaa pois."

"Tuohan kuuluu jotenkin hurskaalta ja sovinnolliselta, mutta pelkään, että se on vaan jotain tekopyhyyttä. Sentähden sallikaa minun tehdä kysymys: Miksikä te lauloitte suomalaisessa paikkakunnassa ja Suomalaisten sortamiseksi ruotsalaisen laulun, vaikka olette puheessanne noin selviä Suomalaisia?"

"Siksi kuin Suomen kieli on niin — raakaa."

"Kas nyt te astuitte esiin oikeassa karvassanne! Sitä juuri odotinkin. Siitä lauseestanne kuuluu, kuinka korkealla asteella teidän isänmaan-rakkautenne on! Teidän rakkautenne Suomen kansaan on samassa suhteessa, kuin jonkun kelpo isännän rakkaus on hevoseensa. Tuo hyvä isäntä huomaa, että hevonen on hänelle välttämätön elämän ehto, kun se tekee hänen edestään raskaimmat työt; sentähden ei hän voi hevostetta tulla aikaan. Tätä hevosta on ennen lyöty, sille ei ole annettu tarpeeksi ruokaa, jonka tähden tuo tarpeellinen työjuhta on saanut nähdä paljon kurjuutta, ja usein on hän uupunut, väsyneenä vaivoistansa, ajajansa kovuuden ja ymmärtämättömyyden tähden. Mutta viisas isäntä on huomannut, että eläinparallakin on nahka luiden ja lihan päällä, johon ottaa lyödessä kipeästi; hän on huomannut, että, jos ei sille anna tarpeeksi ruokaa, se laihtuu eikä jaksa tehdä kunnolla raskasta työtänsä, jonkatähden se ruoka, jonka hän kieltää hevosekseen, tuottaa hänelle itsellensä vaan sulaa tappiota; sen kaiken isännälle selvettyä, huomaa hän lopuksi sen tosiasian, että, jos hänen hevosensa voipi hyvin, hän itsekin voipi pitää parempia ja lihavampia päiviä kuin tähän asti. Sentähden tuo ymmärtäväinen isäntä rupeaa kaikin tavoin parantamaan hänelle välttämättömän tarpeelliseksi tulleen hevosensa taloudellista ja ruumiillista tilaa: hän antaa sille tarpeeksi ruokaa ja iloitsee siitä, kun se on lihava; hän ei enää lyö itse eikä anna muiden löydä sitä, hän ihantelee ja silittelee sen kiiltävää karvaa, ja taputtelee ja halailee hevostansa; hän on sille kaikin tavoin hyvä, mutta oman hyötönsä tähden. Mutta tuon hyvän isännän päähän ei ole vielä kertaakaan jolkahtanut, että tuon hänelle tarpeellisen hevosensa pitäisi päästä tasa-arvoon hänen itsensä kanssa. Samassa suhteessa on teidänkin rakkautenne Suomen kansaan! Te kyllä mielellänne suotte sen, että me kaikki tämän maan hiellämme ja väellämme raataisimme niin lihavaksi, että 'askeleet tiukkuisivat lihavuudesta', hankkiaksemme siten teille lihavammat ja murheettomat päivät; mutta tasa-arvoon itsenne kanssa ette ole Suomen kansaa vielä koskaan ajatelleetkaan: sen kieli on mielestänne vielä 'raakaa;' mutta mitä olette tehneet tämän kauniin Suomen kielen koroittamiseksi ja puhdistamiseksi? Ette mitään. Sillä kaikki kielemme puhtaus, sen vaiherikkaat lausumat ja sen hienotuntoisuus, jolla saatetaan kosketella miten hienoja sielun tunteita hyvänsä, sen suloisuus, ovat meidän oman maamme suomenmielisten oppineiden miesten ansio, jotka todellakin ovat rakastaneet tätä kansaa ja uhranneet voimiansa ja varojansa sen eteen, joille kiitos sen edestä! Te kuulille tältä kummulta vasta kajahtavan suomenkielisen moniäänisen laulun; se oli loukkauskivi teille, jonkatähden kostaaksenne teitte lyhyen keskustelun perästä tuon mielestänne oivallisen kepposen, että rupesitte laulamaan ruotsalaista laulua tästä sivu mennen, katsoen niin ylös suomalaista kansaa ja sen kansallisia rientoja — siinä teidän isänmaan-rakkautenne!"

"Fennomaanit, riivatut, ovat sinun riivanneet aivan hulluksi."

"Minä myös olen fennomaani, enkä häpee ollenkaan lukea itseäni niiden joukkoon, jotka taistelevat tämän kansan oikeuksien puolesta, ja koska te ette tunnu olevan fennomaaneja, niin tottapa te olette svekomaaneja, ja kun ne nimet kerran selville tulevat, ei ole sitten enää kummankaan mielipiteet salassa."

"Älä nyt noin tyhjästä tuommoista melua nosta! Kun kerran Suomen kieli kypsyy ja kohoaa suurempaan arvoon, niin mielellämme suomme sille samat oikeudet kutu Ruotsin kielellekin; mutta niin kauvan kuin ei se kelpaa sivistystyöhön, on se mahdoton."

"Niinhän se on ruotsinkiihkoisten mielestä, jotka luulevat ainoan henkireiän tulevan Ruotsista Suomeen, eivätkä huomaa, että Suomen kielelle on käännetty paljon kirjallisuutta muistakin kielistä, ei vaan Ruotsin kielestä; ja lieneekö Ruotsi ainoa sivistyspiste maailmassa, josta valo lähtee kaikkiin muihin maailman kohtiin, tarvitsematta itse tuoda sivistystänsä muualta, kääntämällä muunkielisiä hengen tuotteita omalle kielellensä? Me tunnemme, minkä hengen lapsia te olette, enempiä todistuksia emme tarvitse."

Kun Iikka ja uusmaalaiset ylioppilaat niin kiistelivät kansallisuuksien puolesta, oli kylän nuorisovetänyt heidän ympärilleen, kuullaksensa paremmin heidän otteluaan; Annikin oli vetänyt saapuville ja kuunteli tarkoin asian menoa. Kahta kauniimpi ja uljaampi oli Iikka nyt Annin mielestä kuin koskaan ennen ja kahta kalliimmalta tuntui hän nyt Annin sydämelle, kun hän tuossa järjellisesti taisteli kansalaistensa oikeuksien puolesta, ja Iikka tuntui Annin mielestä paljoa oppineemmalta kuin nuo uusmaalaiset ylioppilaat. Kauniina, kukoistavana seisoi siinä Anni; sillä hänen sydämessään liikkui kaksi maailman väkevintä tunnetta, rakkaus ja kansallisuus, jotka sekaisin aaltoilivat hänen nuoren sydämensä piirissä; sentähden tuli veri tavallista hehkuvammaksi hänen muutoin lumivalkoisilla kasvoillansa. Ylioppilaat eivät olleet ennen Annia huomanneet, mutta nyt havaitsivat he hänet; nähtävästi hämmästyivät he Annin uljaasta ja kauniista näöstä. Kiivain väittelijä heistä astui Annia lähemmäksi ja sanoi: "Sinä olet kaunis tyttö! Sinä et suinkaan ole niin itsepintainen, sivistystä vihaava fennaani, kuin tuo poika tuossa?"

"Me emme ole ensinkään niitä, jotka sivistystä vihaamme, päin vastoin haemme me sitä, mutta niitä me emme voi rakastaa, jotka meiltä sen kieltävät, ja tahtovat meitä pitää pilkkanansa", ehätti Iikka siihen sanomaan.

"Enpä minä sinulta sitä kysynykään, sinut tunnen jo; vastauksen vaadin tältä kauniilta tytöltä", sanoi ylioppilas, kääntyen Annin puoleen.

"Me Suomen neidet tunnemme asian niin olevan kuin tää nuorukainen on teille selittänyt", lausui Anni vastaukseksi, punastuen vieläkin enemmän.

"Ohoh! kaunis neitiseni, ethän toki liene koko Suomen neitien edustaja!"

"Tyhjä imartelemiset eivät ole soveliaat; ja me puhumme kaikkien niiden puolesta, jotka aikakautensa ja asemansa tuntevat", ehätti Iikka sanomaan, päästääkseen Annia pälkähästä, johon ylioppilas oli hänet imartelevasti saattanut.

"Kuinka monta Suomalaista niitä on, jotka jotakin tietävät!"

"Niin te sokeudessanne ja itserakkaudessanne luulette; mutta kansa astuu lujalla tahdolla ja vakavasti oikeuksiansa kohden ja niitä ei ole vähä, jotka niin tekevät, vaikka te luulette, että me kaikki olemme tuhmia, jotka emme mistään tiedä. Ja kansan täytyy päästä tarkoituksiensa perille, ja autuas ottaa silloin ajasta vaarin." Näin puheli Iikka ja viimein ylioppilaat lähtivät pois, mutisten mennessään: "Saakelin itsepintaisia he ovat!"

Kylän nuorisokin hajousi ja kukin meni kotiansa, sillä jo oli tullut ilta; mutta moni nuorukainen ja neiti tunsu isänmaanrakkauden povessansa palavan hehkuvammin kotiansa mennessä kuin kummulle tullessa!

Näin kului Juhannuspäivä ja monta muuta Herran päivää, eivätkä Iikan ja Annin sydämen toivot näyttäneet saavan sen parempaa päätöstä, vaan ne pysyivät yhä salassa, yhtä mykkinä ja yhtä toivottomina kuin ennenkin, ja tuota heidän sydämensä kalvaavaa tunnetta ei tiennyt kukaan kuolevainen ihminen paitsi he itse; mutta pää se tulee viimein vetäville, ja niinpä kävi tässäkin.

Eräänä pyhänä syksykesällä, jälkeen puolenpäivän, oli taas kylän nuorisokokouksen iltaansa viettämään kauniille kentälle järven rannalle, jossa vuoroon taas laulettiin isänmaallisia lauluja moniäänisesti, väliin taas muutoin leikittiin. Sitte nimettiin leskiä juoksemaan, ja jos leski oli roteva ja vilkas juoksemaan, piti hän parillisia pahassa piikkarassa. Nyt sattui roteva pari joukon jälkimäiseksi ja roteva poika oli myös se, joka leskenä odotti joukon etummaisena, ja kaikki odottivat mielenjännityksellä, miten tuossa kävisi. Nyt tulla suhahti pari lesken sivutse täyttää vauhtia ja leski potkasi jälkeen. Hänelle onnistui heti kiistan alussa eroittaa tyttö ja poika toisistaan ja hän lyöttäysi tyttöä ahdistamaan koko voimallansa saadaksensa hänet kiinni, ja niin juoksivat he järven rantaan kohden aika vauhtia. "Älä antau, Mari!" kuului ehtimiseen joukosta kehoituksia tytölle, joka näytti olevan auttamattomissa; sillä hänen edessään, aivan likellä, oli jyrkkä ja syvä järven ranta ja hänen takanaan tuo leikillään häntä ahdistava roteva nuorukainen, joka ei mistään hinnasta näyttänyt tahtovan heittää

saalistansa. "Älä antau, Mari!" kuului taas ehtimiseen joukosta, kun näkivät, että tyttö alkoi olla jo hyvin ahtaalla järven ja vainoojansa välillä. "Ei vielä", kajahti silloin äkkiä Marin suusta ja hän teki äkkimutkan samassa ja aikoi siten pelastautua aivan vastustajansa sivutse, mutta hänen jalkansa sija petti ja hän muksahti päätänsä myöten järveen! — Kauhea hätähuuto kajahti koko nuorisosta ja kovaonnista tyttöä ajava nuorukainenkin tyhmistyi niin, ett'ei hän kyennyt yrittämään mitään tytön pelastamiseksi; samoin olivat toisetkin neuvottomia, mutta hätäilemään ja voivottamaan kyllä kaikki kykenivät. Silloin juoksi Lukulan Iikka joukon lävitse järven rannalle ja hätäilemättä, voivottamatta ja muilta neuvoa kysymättä syöksi hän vaate päällä järveen, sukelsi niinkuin lohi pohjaan ja pian ei näkynyt veden pinnalla muuta kuin hienoja väreitä sillä paikalla, johon Mari ja Iikka olivat hävinneet! Kaikkien silmät olivat kiinnitetyt siihen yhteen kohtaan järven pinnalla; hetki oli kovin mieltä jännittävä! Kauvan ei viipynyt, ennenkuin veden pinta kuplahti ja samassa tuokiassa puljahti Iikka veden päälle, etsitty tyttö kainalossaan! Rannalla seisovat ojensivat hänelle pitkän aidaksen, johon Iikka tarttui toisella kädellensä kiinni, ja niin vetivät toiset heidät molemmat maalle. Iikka oli harjoittanut oivalliseksi uimariksi, jonkatähden hän oli niin pelkäämätön, auttaaksensa toista vaarasta.

Pelastettu tyttö oli maalle saadessa taidotonna; mutta tointui kuitenkin pian. Pelastettu Mari oli varakkaan Koiviston isännän ainoa lapsi ja juuri Iikan ja Annin ikäinen; he olivat olleet yht'aikaa kaikin rippikoulussakin. Huhu tapaturmasta oli levinnyt kylään, sillä jotkut olivat juosseet sinne apua hakemaan. Sanoma oli tullut Koiviston isännänkin korviin ja hän juoksi paikalle, avopäin, niin paljon kuin hän vaan jaksoi. Kun hän tuli paikalle, oli Mari jo selvällä toimellaan ja mahdoton paljous nuoria ja vanhoja hänen ympärillensä. Heti kun Koiviston isäntä pääsi väkijoukon luo ja näki tyttärensä pelastuneeksi, huudahti hän: "Kiitos Jumalan! kun ma näen vielä lapseni elävänä." Sitte kysyt hän: "Kuka on pelastanut lapseni silmin nähtävästä vaarasta?"

"Tää meidän kylän reipas poikamme sen on tehnyt, jota paitsi saisimme tässä nyt kaikin viettää surullista hetkeä", lausui eräs joukosta, osoittaen samassa Lukulan Iikkaa.

"Minä olen kyllä kauvan havainnut, että Iikka on kelpo poika, mutta yhä kelvollisemmaksi näen hänet nyt. Sinä olet tänäpäivänä tehnyt jalon työn ihmiskunnalle, mutta minulle niin jalon, ett'ei minulla ole niin paljoa rikkautta, että voisin sinun hyvän työsi palkita. Jumala on katsonut hyväksi ottaa toiset lapseni pois, joka on minulle tuottanut paljon murhetta, ja jos tuo ainoa elossa oleva nuorin lapseni olisi tapaturman kautta tullut pois, niin minäkin olisin murehtien pian kallistunut hautaan. Jalo nuorukainen! Ota sentähden palkinnoksi työstäsi, mitä minulla maailmassa on rakkainta ja kalleinta, ota omaksesi kaikki se, mitä olet tänä päivänä pelastanut, sinä olet sen ansainnut — älä sano vastaan, sen parempaa ei minulla ole tarjota ja minä luulen, että itse palkintokin on siihen tyytyväinen!" puhui Koiviston ijäkäs isäntä värisevin äänin koko väkijoukon kuullen.

"Kiitän nöyrimmästi; mutta millä olisin sen palkinnon ansainnut? sillä olenhan vaan täyttänyt tavallisen ihmis-velvollisuuden", sanoi Iikka ujosti ja punastui korvia myöten.

Olipa joukossa muitakin kolme, jotka punastuivat kenties vielä enemmänkin kuin Iikka. Ensimmäinen noista kolmesta punastujasta oli Niemimäkelän Anni, joka Koiviston isännän puheen kuultuansa ensin vaaleni kuolon kalpeaksi, vaan kohta jälleen punastui niin, että luuli veren tipahtavan; hän näkyi pelkäävän, että muutkin huomaisivat hänen mielenliikutuksensa, sentähden kätki hän kasvonsa nenäliinaansa ja lähti pois. Toinen noista punastuvista oli Jäykkälän isännän nuorin poika, Aappo, joka oli paikalle tullut vähää ennen kuin Koiviston isäntä, sillä ei hän ollut sillä kerralla sattunut olemaan alusta alkaen toisten nuorten joukossa; hän punastui myös kovin, kuullessaan Koiviston isännän puheen. Kolmas punastuja oli tuo vaarasta pelastettu itse, Koiviston Mari, jonka poskista katosi ensin se ainoakin puna, joka niihin oli voinut nousta säikähdyksensä jälkeen; mutta pian nousi vieno puna takaisin kaksinkertaisilla voimilla hänen kauniisin kasvoihinsa, ja hänkin lähti kotiinsa "muuttamaan kuivia vaatteita päällensä", niinkuin hän sanoi; hänenkin punastumisensa vaikutti isänsä puhe. Kaikki hajausivat kotiansa, eivätkä nuoret enää aikoneet koskaan tulla leikkimään niin liki järven rantaan.

Tahtoisitte kaiketi tietää syytkin noiden poikien ja tyttöjen punastumiseen? Kuulkaahan sitten: Iikka punastui siksi, kun Niemimäkelän Annikin oli kuulemassa Koiviston isännän puhetta, jota hän ei olisi Annin suonut kuulevan; Anni taas punastui sentähden, kun Koiviston isäntä lupasi Iikalle niin hyvät ehdot, kuin oman ainoan tyttärensä, jonkatähden hän luuli turhaksi rau'enneen sydämensä rakkaimmat, vaikka kyllä salaisimmat toivot. Jäykkälän Aappo punastui sentähden kun hänellä oli jo ystävyys solmittuna Koiviston Marin kanssa, ja hän luuli nyt tuon ystävänsä kadottavansa; Koiviston Mari taas sentähden, kun luuli tapauksesta ja isänsä puheesta seuraavan monta rettelöä: Iikka oli roteva, kaunis ja kiitettävä nuorukainen, siitä oli kaikilla yksi mieli; hän oli vasta pelastanut hänet varmasta kuolemasta, siis Iikalla oli täysi oikeus vaatia häntä omaksensa; mutta, kun hän oli antanut jo sydämensä toiselle, mitä ajattelisi silloin jaloluontoinen Iikka, mitä ajattelisi silloin hänen isänsä, jos ei hän saattaisi suostua isänsä ehdotukseen? Niin laveat ahdistukset ne olivat, jotka panivat Marin sydänveret liikkeelle. Aapon ja Marin ystävyysliittoa ei tietänyt kylässä kukaan muu kuin he itse ja Lukulan Iikka, ei Marin isäkään, ja sentähden Koiviston isännän puhekin tuli semmoiseksi; muussa

tapauksessa olisi hän ollut varovampi.

Iikka ymmärsi kohta Aapon ja Marin tuskan. Kun Iikka ja Aapo menivät kotiansa ja tulivat kahden kesken, kuiskasi Iikka Aapon korvaan: "Älä, ystäväni, ole noin suruissasi! ei sinulle tule mitään vaaraa, sinä saat armaasi, sillä niin jalo tarjous kuin se olikin, en minä sitä kumminkaan voi ottaa vastaan monesta syystä; vie nämät terveiseni Marille, niin pian kuin voit, sillä minä näin, että hänelle tulee raskaat hetket."

"Sinä, ystäväni, olet aina yhtä jalo ja ylevä!" sanoi Aappo Iikalle ja otti häntä kädestä kiinni. "Tänä iltana minä kirjoitan Marille ja selitän koko asian", lisäsi hän vielä ja nähtävästi hänen otsansa kirkastui.

Ei kenenkään rauhaa nuo tapaukset niin visuun ryöstäneet kuin Niemimäkelän Annin; sillä Iikan toivo ei noista käynyt huonommaksi kuin ennenkään, jos ei paremmaksikaan, ja Aapon ja Marin asia tuli pian selville. Mutta Anni-rukalta katosi kerrassaan kaikki toivo; sillä kuinka olisi Iikka vastaan-ottamatta niin loistavaa tarjousta? ja muutoin el hän tiennyt varmaan, rakastiko Iikka häntä, vai ei; hän meni kotiansa, sulkeusi siellä kamariinsa ja valtavalla itkulla koetti tyhjentää murheella täytettyä sydäntänsä. Anni lykkäsi luotaan kaikki yhä uudistuvat kosijansa ja laihtui päivä päivältä. Entinen iloisuus, elävyys ja rauha katosi häneltä, ja synkkä surumielisyys valtasi hänet kokonaan. Kaikki huomasivat Annin elämän muutoksen ja kokivat saada selville syytä siihen, mutta turhaan; sillä Anni ei uskonut salaisuuttansa kenellekään, hän piti sen omana tietonaan ja kantoi mykkänä raskasta taakkaansa, sillä tavallinen neitien kainouskin esti häntä muille suruansa ilmoittamasta. Tuossa tukalassa tilassa kului syyskesä kekrin tienoille.

Iikka oli varttunut oivalliseksi metsästäjäksi ja pian oli hän paikkakunnan kuuluisin kyttä. Hän oli jo ollut kahdessa karhuntapossa osallisena ja yhden kontion oli hän kaatanut yksinänsäkin. Kaikki ne karhun tapot tapahtuivat ulkopitäjissä, sillä oman pitäjään metsät olivat huonot eikä niissä isompaa riistaa ollut. Iikka oli niissä osoittanut rohkeaa urhoollisuutta ja pelkäämättömyyttä, jonkatähden hänen maineensa kasvoi aina kunniakkaammaksi. Aina, kun sydämensä huolet rupesivat Iikkaa kovin rasittamaan, sieppasi hän tarkan luodikonsa seinältä ja lähti metsään, silloin kun luvallinen metsästys-aika oli, sillä siellä sai hän hetkeksi kevenemään murheellisen sydämensä.

Eräänä päivänä kekrin seudussa ei Anni tullut kotonansa aikaan, jonkatähden hän lähti kävelemään läheisimpään metsään, jossa hän usein ennenkin oli käynyt tuolla vapaan taivaan alla, vapaassa Jumalan ilmassa, noiden tuulen hengähdyksistä huojuvain, murheettomain puiden parissa, vuodattamassa murheellista sydäntänsä. Kun hän oli kappaleen matkaa kulkenut metsää, tuli hän erään pienen aukean rintaan. Siinä antoi hän taas kyyneliensä vapaasti vuotaa, sillä olihan siinä sopiva paikka työhön, jossa ei kukaan häirinnyt hänen kyneleitänsä, jossa ei kukaan kummaksuen katsonut hänen murheellista tilaansa, jossa ei kukaan turhalla uteliaisuudella kysellyt hänen murheensa syytä; siinä oli hänellä paras paikka maailmassa sillä kertaa.

Kun Anni oli parhaallansa noissa unelmissansa ja kyyneltensä vallassa, hyppäsi metsästä lumivalkoinen jänis pienelle aukolle ja seisahtui silmänräpäykseksi keskelle sitä. Yht'äkkiä leimahti tuli metsänlaidasta, pamaus kuului ja samassa kaatui jänis kuoliaana siihen paikkaan, sillä tarkalla kädellä ohjatun luodikon luoti oli lävistänyt sen otsan. Samassa kuului iloinen huudahdus: "halloo" ja roteva, varteva, uljas nuorukainen tuli metsästä aukealle, toisia jäniksiä selässä, ottamaan kaatamaansa jänistä. Eipä saanut tällä kerralla Anni olla siinäkään rauhassa, sillä metsästäjä havaitsi hänet. Nyt olisi Anni suonut olevansa aina maailman ääriässä, niin hämmästyti hän, kun huomasi, että hän tuli keksityksi, vaikka tuo nuori metsästäjä ei ollut kukaan muu kuin Lukulan Iikka, jota hän enimmäin maailmassa rakasti.

Kun Iikka havaitsi Annin, tuli hän heti hänen luoksensa, riisti selästänsä jänikset maahan ja istui Annin viereen mättäälle.

"Miten, Jumalan tähden, sinä olet tänne joutunut?! Sinä olet itkenyt, minä näen sen selvästi! Kauvan olen minä huomannut, että sinua vaivaa joku sisällinen murhe: ilmoita se lapsuutesi ystävälle, ehkä voisin sinulle olla jonakuna apuna!" sanoi Iikka.

"Murhettani en sano kenellekään, sen vien kanssani hautaan", sanoi Anni.

"Murhe on yksin vaikea kantaa; todellakin se viepi ihmisen kesken ikäänsä hautaan: sano minulle huolesi, ehkä voisin siihen ottaa osaa!"

"En milloinkaan; sitä en tee."

"Joko sydämesi sitte on kylmennyt lapsuutesi ystävään niin kovin, ett'et saata hänelle uskoa enään mitään?"

"Jumala sen tietää, ett'ei sydämeni ole vielä yhtään kylmennyt sinua kohtaan; mutta en silti saata suruani sinulle ilmoittaa, sentähden kun ei minun sovi niin tehdä."

"Suru on kyllä itselläniikin, mutta ottaisin mielelläni osaa sinunkin suruusi, sillä me miehenpuolet olemme vahvemmat sitä kantamaan!"

"Onko sinullakin murhetta?"

"Voi! jos sinä tietäisit?"

"Nyt olet itse samassa paikassa kuin minäkin! Sano sinä surusi minulle, ehkä sen ilmoittaminen lieventäisi minunkin murhettani!"

"Ei. Sitä en tohdi oikein ilmoittaa itsellenikään."

"Siis kannamme kumpikin murhettamme salassa?"

"Niin täytyy tehdä."

"Varmaan on joku saanut sydämessäsi sijansa, jota et saata lapsuutesi ystävälle sanoa, ja se painanee sydäntäsi?"

"Niin se on; tosi on, että sydämessäni on sija yhdelle; ja se siellä painaa."

"Koiviston Mari?" kuiskasi Anni tuskin kuultavasti ja samassa hän vaaleni valkeaksi kuin lumi.

"Ei Koiviston Mari, eikä kukaan muukaan niin kauvan kuin minulla on toivoa pikkuisenkaan lapsuuteni ystävistä Niemimäkelän Annista", sanoi Iikka ja otti samassa hiljaa Annin käden omaansa.

Anni ei ottanut kättään pois Iikan kädestä ja varmimmaksi vastaukseksi Iikan hämärälle kysymykselle kallisti hän vienosti päänsä Iikan rintaa vasten, painoi toisen kätensä silmiensä päälle ja rupesi taas itkeä tihistämään. Ja Iikka vapisi mielen jännityksestä ja liikutuksesta niin, ett'ei hän suinkaan olisi kyennyt luodikkoansa ohjaamaan, vaikka mesikämmen olisi tuohon tullut heitä häiritsemään. Eikä se kumma ollutkaan, jos muutoin uljaskin nuorukainen heltyy tuona tärkeänä hetkenä, jolloin hänen täytyy suustansa liikkeelle laskea salaisuus, jota ei hän ole tohtinut itseksensä oikein vapaasti ajatella, sitä vähemmin muille sanoa. Ja onhan se tunnustus tärkeä koko nuorukaisen tulevaisuudelle, sillä siitä saattaa tulla onni tahi onnettomuus.

"Saanko minä sinulta varmemman vastauksen?" kysyi Iikka, kun olivat enintä mielenliikutustaan saaneet tyyntymään.

"Parempaa vastausta en voi sinulle antaa kuin sydämeni. Sinähän se olet, joka siellä olet aina pysynyt rakkaana kaikissa elämäni kohtaloissa. Sinun tähtesihän se sydän on niin paljon kärsinyt, kun luulin, että sinä otat vastaan Koiviston isännän tarjoaman palkinnon, jonka niin loistavasti ansaitsit", sanoi Anni liikutettuna.

"Sinä erehdyit siinä. Siitä asti, kun minä olen tullut jotakin tietämään, olet sinä yksinäsi valloittanut sydämeni; muut kaikki ovat siellä olleet kuolleet; mutta en ole uskaltanut sydäntäni sinulle au'aista."

"Kas! Eikö se käynyt, niinkuin jo sanoin, että sinun murheesi ilmoittaminen saattaisi lieventää minunkin murhettani; nyt minun murheeni on jo poistunut", sanoi Anni hilpeästi.

"Ei meidän murheemme vielä ole kaikki poistunee, päin vastoin ne alkavat uudessa muodossa; mutta ne eivät ole vaikeat kantaa, kun kerran nämät meidän molempien nykyiset murheemme ovat poistetut; tiettävästi isäsikin kovin julmistuu, kun saa vaan tämän tietää", sanoi Iikka.

"Sen minäkin kyllä uskon, vaan ei meidän pidä siitä säikähtää", sanoi Anni jo rohkaistuneena.

Samassa olivat he kuulevinansa metsästä jotakin risahdusta, ja molemmat säpsähtivät, että joku heidät olisi keksinyt; Iikka nousi seisomaan, tarkasteli ja tähysteli seutua katselemalla ja kuuntelemalla, mutta mitään ei näkynyt eikä kuulunut, ja niin he jälleen rauhoittuivat.

Siinä he vannoiivat toisillensa ikuisen rakkauden ja Iikka selitti, miten Koiviston Marin ja Jäykkälän Aapon välit oikeastaan olivat, joka rauhoitti ja vakuutti Annin mielen vielä paremmin. He aikoivat asian pitää salassa siihen asti, kun joku sopiva tilaisuus antaisi syytä sen ilmaisemiseen.

Mutta tuo heidän viimeinen päätöksensä onnistui kaikkein vähimmän, sillä Metsälän Mikko oli myös metsästävässä, josta kumminkaan ei Iikka tietänyt mitään. Mikko oli havainnut saman jäniksen, jonka Iikka ampui Annin näössä, ja hän vaani sitä myös ampuakseen; mutta kun näki, että sen Iikka ennätti,

vetäysi hän piiloon, ja kun hän kuuli, että Iikka jotakin puhutteli, hiipi hän heidän huomaamattansa niin liki kuin mahdollista ja kuunteli tarkkaan heidän puheensa. Tuo kamala ihminen meni jo samana iltana Niemimäkelään ja kertoi siellä kaikki, mitä hän oli nähnyt ja kuullut.

Jo seuraavana aamuna sai Anni parka isältänsä kauheat torat ja haukkumiset, kun hän käyttää itseänsä niin "kehnosti", että seurustelee "kerjäläisen" kanssa. Hän uhkasi ajaa Annin tyhjin käsin pois kotoa, jos hän toisen kerran saa kuulla, että Anni seurustelee Iikan kanssa. Anni rukka itki, että oli vedeksi sulaa, ja rukoili isäänsä, ett'ei menisi Lukulaan möykkäämään, kun kuuli isänsä uhkaavan sinne mennä.

"Eihän Lukulaiset ole meille mitään pahaa tehneet, miksi te sinne menisitte?" pyyteli Anni.

"Eikö siinä ole kylläksi pahantekoa, kun rohkenevat, sen tuhannen kerjäläiset, kurkotella minun tytärtäni; heidän pitäisi toki tietää huutia ja sen he tulevatkin kohta tietämään", uhkasi Niemimäkelän isäntä, ja sillä päällä lähti hän Lukulaan!

Kun hän tuli Lukulan huoneeseen, oli kaikki väki kotona; he oudoksuivat Niemimäkelän isännän tuloa, sillä ei hän ollut moneen vuoteen käynyt Lukulassa. Heti tultuansa ärjäsi hän: "Täälläpä istutaan ja kukaties lasketaan lukua meiltä saatavista isoista rikkauksista, mutta p——le vieköön, niitä ei tulekaan, minä olen se mies, minä."

Lukulan vanhukset eivät tieneet tuosta Iikan ja Annin välistä mitään, sentähden säikähtivät he kovin naapurinsa karkeasta käytöksestä. "Mikä, Jumalan tähden, teitä nyt vaivaa, naapuri, kun käytöksenne on noin kummallinen, ett'en ymmärrä teitä ollenkaan? Milloin ja miten olemme teiltä rikkauksia tahtoneet?" sanoi Iikan isä.

"Ei maar tiedä; itse tuota lienetkin varsaasi siihen hulluuteen opettanut!"

"Mikä on asian todellinen laita? Sanokaa suoraan!", sanoi Lukulan Matti kiivaasti, sillä hänenkin kärsimyspussinsa alkoi revetä naapurin hävyttömyyden tähden.

"Asia on suoraan sanoen se: tuo sinun poikasi on niin kelvoton, että rohkenee kurkottaa niin korkealle kuin minun tytärtäni, saadakseen hänet viekotelluksi peräänsä."

"Oh! Eikö sen pahempaa; sopikoot he välinsä", sanoi Matti.

"Enkö minä siitä jo sanonut, että te p——n kerjäläiset olette kaikki yksissä neuvoin? Eikö siinä ole ollut kyllin, kun olette saaneet olla mökissänne rauhassa ja minä olen teitä pitänyt niinkuin ainakin ihmisiä, ja siitä hyvästä te tulette niin rohkeiksi, että uskallatte ryhtyä minun lastani viekoittelemaan; mutta te tulette näkemään, ketä te olette pistäneet", sanoi Niemimäkelän isäntä raivoissaan.

"Hyvä naapuri! Me emme todellakaan tiedä mitään koko tuosta hämärästä jutusta poikamme ja tyttärenne välillä, joka teitä niin kovin näkyy pahoittaneen. Mutta ihminenhän meidänkin poikamme lienee, jonka tähden en luulisi teillä olevan syytä noin paheksua, jos kohtakin asiat olisivat niinkuin luulette niiden olevan", sanoi Matti malttavasti.

"Se on kumminkin liika rohkeasti tehty, sillä hän ei ole sen suurempi-arvoinen kuin kerjäläinen".

"Emmehän ole teiltä emmekä muiltakaan mitään kerjänneet; mitä olemme teiltä saaneet, olemme sen työllä taikka rahalla rehellisesti maksaneet", sanoi Matti.

"Teidän pitää pois tästä mökistä! minä en kärsi semmoista kerjäläisiä peltoni aidan vieressä", sanoi Niemimäkelän isäntä ja tömistä jalkaansa lattiaan.

"Ohoh, naapuri! Jo nyt alkaa tulla liiaksi! Pitäisi teidän toki se tietää, että tää torppa on meidän, josta ei teillä ole voimaa meitä pois ajaa."

"Sepähän nähdään, kuinka kauvan torppa on teidän", vastasi Niemimäkelän isäntä ja lähti pois.

Koko jyräkän aikana ei Iikka puhunut yhtäkään sanaa; sillä tavallinen ujous ja hämmästyksensä siitä, kun heidän uusi ja salassa pidettävä liittonsa oli noin äkkiarvaamatta tiedoksi tullut, pidatti häntä. Iikan äiti pelkäsi, että nyt heidän pitää lähteä pois rakkaasta torpastaan tuon mahtipontisen rikkaan naapurin suuttumisen tähden, ja se ajatus häntä niin kauhistutti, että hän oikein vapisi; mutta, kun miehensä hänelle vakuutti, ett'ei naapurilla ole voimaa heitä ajaa torpasta pois, rauhoittui hän kohta.

Niemimäkelän isäntä ei ollut käynyt Jäykkälässä kertaakaan sen erän perästä, kun hän oli siinä yötä silloin, kun kävi maankaupan teossa; sillä Jäykkälän ja Niemimäkelän isäntien mielipiteet olivat niin erinkaltaisia, ett'ei heistä voinut ystävyksiä tulla. Mutta nyt nähtiin se kumma, että Niemimäkelän isäntä asteli Jäykkälään!

Harvinainen vieras otettiin talossa hyvästi vastaan ja vietiin oikein "vieraskamariin", johon talon isäntäkin kohta tuli.

"Ettekö myö minulle Lukulan torppaa?" kysyi Niemimäkelän isäntä heti, kun talon isäntä tuli.

"En. Mitenkä minä sen möisin, kun se on Lukulan Matin?"

"Teidän maallahan torppa kumminkin on."

"Niin onkin ja siltipä minä tiedän, kuka torpan oikea omistaja on."

"Kun torppa on kerran teidän maallanne, niin teillä on suuri valta torppaan; myökää se minulle, minä maksan siitä teille hyvän hinnan!"

"En myö, enkä rupea mihinkään vehkeilemisiin; kauppain täytyy pysyä pyhinä."

"Mitä hyötyä teille tuosta on? Minä maksan siitä kaksi tuhatta; eikö sovi?"

"Vaikka tarjoaisitte Lukulasta koko Niemimäkelän ja vielä kaikki rahanne päälliseksi, en sittenkään rupeaisi rikkomaan puhtaan omantuntoni rauhaa ja tekemään vääryyttä lähimmäisilleni; mutta kysyn sentähden teiltä: miksi te niin haluatte omaksenne Lukulan torppaa?"

"Lukulan poika on tullut niin hävyttömäksi, että on rohjennut ruveta viekoittelemaan minun tytärtäni peräänsä! Sentähden minä tahtoisin saada torpan omakseni, sillä minä tahdon karkoittaa pois mailta halmeiltani niin rohkeat kerjäläiset."

"Se on tosi, että teidän tyttärenne on paraita tyttäriä paikkakunnassa sekä näkönsä että siveytensä ja ymmärryksensä puolesta; mutta uljaampaa, ymmärtäväisempää nuorukaista en tiedä, kuin Lukulan Iikka on; sentähden ei olisi yhtään mielestäni kumma, jos heistä tulisi aviopari, semminkin kun Iikalla on isompi osa tyttärenne henkisessä kasvatuksessa kuin teillä. Todistukseksi, ett'en ole yksin noiden edellisten mielipiteitteni kannattaja, mainitsen sen, että Koiviston isäntäkin olisi kernaasti antanut ainoan tyttärensä Iikalle; mutta nyt ymmärrän syyn, miksi ei hän ottanut vastaan oivallista tarjousta. Katsoen näihin asianhaaroihin, ei teillä olisi yhtään syytä kadehtia tyttärenne onnea. Ja ilman näitä, ei Iikka eikä hänen vanhempansa ole mitään kerjäläisiä, joiksika te heitä kutsutte, vaan hyvästi toimeen tulevia rehellisiä kansalaisia, jotka vielä ovat ahkeruudellaan ja säästäväisyydellään koonneet melkoiset varatkin", sanoi Jäykkälän isäntä ujostelematta.

"Siis te ette myö Lukulan torppaa minulle?" kysyi Niemimäkelän isäntä, huuliansa pureskellen ja nähtävästi tyytymätönnä Jäykkälän isännän puheeseen.

"En mistään hinnasta; se, mikä on kerta sanottu, on sanottu ja se pitää uskoa", sanoi Jäykkälän isäntä.

"Kyllähän minä sen tiesinkin, ettei minulla ole teiltä mitään hyvää odotettavana. Te olette aina vaan tielläni poikinpuolin, mutta ehkä kerran tulette huomaamaan, että olisi ollut tarpeesen olla ystävytydessä minun kanssani, mutta silloin se mahtanee olla myöhäistä", uhkasi Niemimäkelän isäntä.

"Minä en rupea väärällä tavalla itselleni ystäviä hankkimaan; joka ei tahdo olla oikealla ystävä, se olkoon vihemies, sama se", arveli Jäykkälän isäntä, ja vieras lähti hammasta purren pois.

Kun pari viikkoa oli kulunut, tuli taas Niemimäkelän isäntä Jäykkälään vieraiksi; mutta hän ei tullut nyt yksin, vaan hänellä oli kumppaneina nimismies ja räätäri! Kun Jäykkälän isäntä havaitsi, että vieraita tulee taloon, meni hän heitä vastaan ja vei heidät vieraskamariin. Isäntä kehoitti vieraitansa istumaan ja toimitti heille piippuja ja tupakkaa; mutta Niemimäkelän isännän silmät loistivat ilosta. Nimismies otti matkalaukustaan paperivihkon, tuli sen kanssa Jäykkälän isännän eteen ja sanoi: "Tässä on teille tuhannen markan velkomus Niemimäkelän isännältä. Hän on sen hakenut kuvernööristä ja saanut heti takavarikon siihen, jonkatähden, jos maksoa ei tapahdu, minun pitää kirjoittaa takavarikkoon kalua tuhannen markan arvosta."

"Eihän minulla ole velkaa Niemimäkelän isännälle yhtäkään penniä", sanoi Jäykkälän isäntä.

"Teillä on ollut velkaa eräälle toiselle isännälle, Niemimäkelän isäntä on lunastanut teidän velkakirjanne ja saamamies on sen siirtänyt hänelle, siis hänellä on ollut täysi oikeus hakea se teiltä", selitti nimismies.

"Niinkö asiat ovat? silloin on asia aivan oikea. Ei tässä niin kiirettä ole: istukaa nyt niin kauvan, kun emäntä tuo kahvia! Sen jälkeen tuumitellaan asiasta", sanoi Jäykkälän isäntä hätäilemättä.

Koko nimismiehen puheen ajan tarkasteli Niemimäkelän isäntä talon isäntää hymyssä suin, sillä ei mikään olisi hänelle ollut mieluisempi katsoa, kuin aina hänen tiellänsä olevan ja häntä vastustavan naapurinsa hätä ja tuska, ja yhä kirkkaammasti loistivat koston pyytävän, rikkaan ja kunnianahneen

Niemimäkelän isännän silmät!

"Joko nyt soisit, että olisit myönyt minulle Lukulan torpan?" kysyi hän voittoriemulla Jäykkälän isännältä.

"Niinkö te olette hajamielinen, että luulitte tuolla kepposella saavanne ilkeät tarkoituksenne perille ajetuksi ja puhtaan omantuntoni saastutetuksi? Sanon suoraan, ett'en antaisi Lukulan torppaa teidän haltuunne, vaikka menettäisin sentähden maani ja mantuni, kun kerran olen saanut tietää teidän tarkoituksenne", sanoi Jäykkälän isäntä tuimasti.

Nyt nousi Niemimäkelän isännän viha korkeimmalleen ja samassa tuokiossa katosi hänen kasvoistansa tuo äsken niin loistava ja voitokkaan-näköinen ilme. Hän kavahti istualtaan seisolleen, hyppäsi talon isännän eteen ja sanoi: "Jumaliste! Sinä et ole vielä nöyrytnyt! Minä olisin vielä saattanut antaa anteeksi ja seisauttaa asian siihen, mutta sinä olet aina ylpeä kuin saakeli. Kirjoittakaa, fallesmanni, paikalla! minä tahdon näyttää, mitä ylpeys ja suuri suu maksaa." Samassa toi emäntä kahvia.

Kun kahvi oli juotu, meni talon isäntä kaapillensa ja tarjosi "kahviryyppyn" nimismiehelle ja rättärille, jotka sen ottivatkin; mutta Niemimäkelän isännälle ei hän tarjonnutkaan, sanoihan vaan: "Tarjoaisin naapurillenikin, vaan hänellä on niin hieno suu, ett'ei sinne saata muuta panna kuin olutta ja 'koljakkia'."

Niemimäkelän isäntä puri hampaitaan yhteen. Sitten otti Jäykkälän isäntä kaapistansa lompakon, otti sieltä rahoja ja luki ummellensa niin paljon, kuin nimismies sanoi velan nousevan kasvuin ja hakukustannusten kanssa, jonka tehtyä hän sanoi:

"Jumalan kiitos! Nyt en ole penninkään velassa yhdellekään ihmiselle, Niemimäkelän isännälle sitäkin vähemmän. Enkä ole velkaa siksi pitänyt, ett'en olisi sitä kyennyt jo aikaa maksamaan; mutta minulla on ollut isoja maanviljelyksen parannuksia ja laajennuksia tehtävänä, silti en ole tahtonut."

"Niin kelpo mies tekee", sanoi nimismies ja antoi rahat Niemimäkelän isännälle; mutta tämän kasvat olivat jo sillä välin venyneet pitkiksi kuin tyhjä kukkaro, eikä niissä enään näkynyt jälkeäkään pirullisesta ilosta, joka niistä Jäykkälään tullessa ja siellä ollessakin loisti.

"Nyt luulen jo teidän, hyvä naapuri, käsittävän, ett'ei tuo koston pyyntö ensinkään luonnistunut eikä saattanut Lukulan torppaa teidän käsiinne, saadaksenne siellä vielä ilkeämmästä kostaa aivan viattomille ja paljoa paremmille ihmisille, kuin itse olettekaan", sanoi Jäykkälän isäntä naapurillensa.

"Paljoa paremmille ihmisille", toisti Niemimäkelän isäntä ja lähti vihapäissään pois; nimismies ja rättäri lähtivät myös, sanottuansa ensin jäähyväiset talon väelle.

Niinkuin jo tiedämme, oli Jäykkälän isäntä pitänyt velkaa eräältä kylän varakkaalta mieheltä, maanviljelyksensä parannuksen tähden. Niemimäkelän isäntä oli jo kauvan tietänyt tuon. Kun hänellä oli mielessä kurittaa tuota kyllä jäykkää naapuriansa, meni hän nyt, kun hänen kostonhimonsa oli korkeimmallansa, saamamiehen tykö, lunasti häneltä Jäykkälän isännän velkakirjan, pani sen hakemukseen ja sillä tavoin luuli nöyryyttävänsä uppiniskaisen naapurinsa, mutta erehtyi siinä suuresti!

Tiettyhän se oli, ett'ei Niemimäkelän isäntää olisi tarvittu ollenkaan ulosmittausyrityksessä; mutta kuitenkin hän tahtoi välttämättömästi silloin olla saapuvilla, sillä hän tahtoi hekumoida tuon hänen luullaksensa köyhän, suulaan naapurinsa perinpohjaisella hämmästyksellä, tuskalla ja syvällä lankeemuksella!

Kun Niemimäkelän isännän ja Jäykkälän isännän saamamiehen kepposet tulivat kylässä tiedoksi, kauhistuivat kyläläiset kovasti molempien tekoa, mutta erittäinkin tuota mokomaa Jäykkälän isännän velkojaa, kun hän kyllä halpamielisesti antoi hänen velkakirjansa Niemimäkelän isännän haltuun, vaikka hän hyvin kyllä tiesi, ett'ei hänen saamisensa olisi siellä hukassa ollut!

Niin ne asiat päättyivät, eikä Niemimäkelän isäntä saanut Lukulaisia pois torpastansa, eikä Jäykkälän isännälle hikirupea, vaikka hän olisi pannut maatakin alemmaksi heidät, jos olisi voinut. Iikka ja Anni kärsivät ja pitivät liittonsa pyhänä, toivossa, että se kerran vielä oli toteutuva täydellisemmäksi!

IV. Aviopari.

Kun Niemimäkelän isännän koston tuumien kävi niin nolosti, käänsi hän vihansa yksin Anniin. Ei siinä vielä ollut kyllä, että hän itse raa'alla tavalla sätti ja kiusasi kärsivää tytärtänsä, vaan hän yllytti vielä

huonosti kasvatetun poikansakin, Kasperin, sisarensa kimppuun, ja Kasperin teki mielityötänsä niin suurella innolla, ett'ei hän tyytynytään paljaasen raakaan suulla haukkumiseen, vaan kävi usein lyömäänkin Annia! Vielä päälliseksi sai isä senkin aikaan, että Annin äitikin rupesi toisten kanssa Annia vihaamaan ja sättimään! Eikä isännän ollutkaan vaikea saada vaimoansa siihen taipumaan; sillä kodissa vallitsevat mielipiteet olivat aikojen kuluessa jo juurtuneet hänen mielestään niin oikeiksi, ett'ei hän luullut missään muualla maailmassa oikeaa olevankaan, kuin ainoastaan Niemimäkelässä!

Kaiken tämän tähden tuli Annin tila kovin surkuteltavaksi, semminkin kun hänelle kävi vihamieliseksi oma äitinsäkin, jolta hän toki siihen asti, kumminkin muissa asioissa, oli saanut aina jotakin hoivaa ja huojennusta; sillä viimeinen on toki äiti, joka sulkee sydämensä lapselta, vaikka lapsi näyttäisikin rikokselliselta. Mutta kun se viimeinen turva on poissa lapselta, joka on jo tullut muiden perheen jäsenten vihattavaksi ja jonka luullaan sen ansainneen tottelemattomuudellansa ja sopimattomalla käytöksellään, silloin on hän kaikki turvansa kodissaan kadottanut ja vainotun tila on tullut monta vertaa surkeammaksi.

Niin he vihasivat Anni-rukkaa yksistä neuvoin, milloin he uhkasivat ajaa hänet tyhjin käsin pois kotoa, milloin pieksää hänet ikuisiksi vaivaiseksi. Toisinaan he taas lyöttäisivät hyväksi Annille, jolloin aina rukoilivat kyynelmissä, ett'ei hän toki häpäisisi itseänsä ja heitä niin köyhällä naimisella. Niinä hetkinä kokivat he aina Annille esitellä toisia muka parempia ja rikkaampia kosijoita, mutta Anni hylkäsi ylönkatseella kaikki tarjoukset ja sanoi ennen tahtovansa kuolla kuin luopua iikasta! — Niin luja on totinen ja vilpittön rakkaus!

Tuosta hetkestä pitäin vihasivat Niemimäkeläiset kaikkia kyläläisiä, mutta enimmäkseen toki Lukulaisia ja Jäykkäläisiä, sillä kaiken tuon luullun onnettomuutensa luulivat he heistä lähteneen. Kun asiat olivat kerran niin muodostuneet, eivät Niemimäkelän isäntä ja emäntä käyneet enään koskaan missään kylässä eivätkä kyläläiset käyneet heillä, sillä heidän mielipiteensä, luonteensa ja elämän tapansa olivat kaikin puolin tulleet kyläläisille tutuiksi. Eivät kyläläiset kutsuneet Niemimäkeläisiä enään milloinkaan pitoihinsakaan, ja niin he jäivät yksinään viettämään suurehkoa ja itsepintaista elämäänsä, hautoen siellä itsekkäitä mielipiteitään, kuinka muka muut kyläläiset ovat köyhiä ja pahoja ja vieläpä hävyttömiäkin, kun kehtaavat heitä ylönkatsoa ja vieläpä vastustaakin.

Hoitolan Heikki ja Metsälän Mikko olivat edelleenkin Niemimäkelän vieraita ja ystäviä, vaikka he olivat jo molemmin maaltansa hävinneet — kuinka se tapahtui, tulemme edempänä kertomaan. Heitä pitivät Niemimäkeläiset keppihevosiin ja urkkivat heillä tietoja muiden kyläläisten asioista ja pyrinnoista, siten saadakseen heitä paremmin kurissa pitää! Heidän kauttansa tuli Iikan ja Annin liitto Niemimäkelässä niin äkkiä tiedoksi, ja heidän kauttansa isäntä sai tietää, että Jäykkälän isännällä oli velkaa jollekin! He olivat niin Niemimäkeläisten mielivallassa, että he näyttivät maksun vastaan saattavan heidän puolestansa tehdä vaikka mitä, sillä useinkin he olivat vierainamiehinä Niemimäkelän isännän alituisissa käräjäjutuissa; mutta oikeus rupesi heitä viimein kammoksumaan eikä pitänyt heidän todistuksistansa viimeiseltä enään mitään lukua. — Halpamielisiä ihmisiä! —

Eräänä pyhä-iltana oli taas kylän nuoriso Lukulassa koossa ja ensi kerran Iikan ja Annin välin ilmitultua rohkeni Annikin pujahtaa Lukulaan, jäljempää toisten sinne tuloa. He lukivat siellä sanomalehtiä ja mikä mitäkin kirjaa iltansa kuluksi ja Lukulan Matti selitti heille yhtä ja toista; joku heistä luki kerrallaan ääneen ja toiset kuuntelivat. Silloin paiskattiin ovi yht'äkkiä seinään ja samassa tuokiossa seiso i keskellä lattiaa — Niemimäkelän isäntä! Hänen silmänsä säihkyivät vihasta ja hän katseli tuimasti ympäri huonetta, ikäänkuin jotakin saalista etsiäkseen. Kaikki huoneessa olijat joutuivat hämille, mutta Anni punastui punaiseksi kuin leppäkerttu ja hän vapisi niinkuin haavanlehti. Kun isänsä säihkyvät ja etsivät silmät tapasivat hänet, ärjyi hän vihasta kähisevällä äänellä: "Täälläkö sinä olet? sinä et siis tottele!" Ja samassa tempasi hän pelosta vapisevan tyttärensä lattialle kumoon, sieppasi tuolin ja rupesi sillä onnetonta lyömään! Mutta silloin pistäysi Jäykkälän Aappo väliin, otti tuolista kiinni ja sanoi: "So, so! Ei sillä lailla!"

"Mitä saa—aa? Eikö minulla ole lapseni yli valtaa?" sanoi tulistunut isä.

"Ei niin paljon, että saisitte häneltä hengen ottaa, milloin tahdotte", sanoi Aappo.

"Mutta minä olen isä ja minä annan hänelle selkään tässä teidän kaikkien nähden", sanoi isä vihasta kähisten.

"Mutta jos sen yritätte tekemään, niin silloin saatte minun kanssani tekemistä", sanoi Aappo, ja sivalsi tuolin häneltä pois kädestä.

"Aina te p—t olette minun tielläni, mutta sittenkin minä tahdon näyttää, että minä olen isä ja että minulla on jotakin valtaa lapseni yli: koska hän on niin tottelematon ja hävytön, niin tässä teidän kaikkien kuullen sanon, ett'ei minulla ole enään tytärtä: sinä et saa astua koskaan jalkaasi meidän kynnyksen yli, etkä saa tinaista neulaa perinnöksi — et koskaan, enkä auta sinua, vaikka näkisin kaulasi

jalaksen alla; saat nyt olla, niinkuin tahdot, kasvatteisi, turvatteisi ja kerjäläistesi suojan alla", sanoi hän tyttärellensä.

"En minä, isä-kulta, teiltä mitään tahdokaan, kun vaan saan olla poissa kotoa — voi, kun sydämeni keveni ja on niin lysti. Mikä on rikkaus rauhan suhteen? Kyllä minä mielelläni kävisin useinkin kotona, vaan kun ette te, isä, tahdo; mutta en minä kumminkaan usko, että te kauvan saatatte niin kova olla, kuin nyt aiotte. Kotiin en minä tahdo tulla: kyllä Jumala minustakin murheen pitää!" sanoi Anni isälleen.

"Niin, koeta nyt!" sanoi isä ja lähti pois vihapäissään.

"Mihin minä poloinen nyt joudun?" sanoi Anni isänsä pois lähdettyä.

"Lähde meille! siellä kyllä on työtä ja ruokaa sinullekin", sanoi Jäykkälän Aappo, ja hänen kanssaan lähti Anni Jäykkälään, jossa koko talon väki otti hänet ilolla vastaan; sillä he olivat kauvan surkutelleet Annin tukalaa tilaa. Siellä sai hän työtä, ruokaa, suojaa ja turvaa. Muu nuoriso hävisi myös Lukulasta pois ja huomenna oli taas kylällä tietona uusi tavattomuus Niemimäkelän isännän elämästä ja ylpeydestä.

Ensi pyhänä kuulutettiin kirkossa ensi kerta kaksi uljainta paikkakunnan parikuntaa: Jäykkälän Aappo ja Koiviston Mari, Lukulan Iikka ja Niemimäkelän Anni.

Mitäpä siinä muuta oli: kun aika joutui, pidettiin Iikan ja Annin häät, joissa ei puuttunut mitään, vaikka olivat torpan pojan häät, jos ei vaan sitä puutokseksi lueta, kun siellä ei näkynyt morsiamen isää, äitiä eikä veljeä, vaikka he olivat Jäykkälän isännän kautta kyllä komeat kutsut saaneet. Mutta kutsut saatuansa oli Niemimäkelän isäntä vannonut, ett'ei sitä päivää koskaan valkene, jolloin hän astuisi jalkansa sen kynnyksen yli, jossa hänen tottelematon tyttärensä kerjäläisjoukkoineen oli. Mutta mitäpä siitä! eihän se kumminkaan estänyt asiain menoa ja häät pidettiin, kun pidettiin.

Nyt olivat Iikan ja Annin toivot ja sydämen halut tulleet täytetyiksi, joille he tähän asti olivat eläneet: he olivat — aviopari. He olivat monta sydämen kipua ja raskasta hetkeä saaneet viettää tuon elämänsä hartaimman toivon tähden ja niin he olivat oppineet jo osaksi tuntemaan elämän myrskyjä, joita maailma nuorukaisille tuopi, nielaistaksensa heitä kauheihin laineisiinsa ja hyökyihinsä; mutta Iikka ja Anni eivät sortuneet niiden voiman alle, sillä he olivat jo nuoruudessa saaneet hyvän kompassin, Jumalan pelon, ja tukevan peräsimen, henkisen kehityksen, joiden avulla he pääsivät kunnialla vaaralliselta näyttävästä taistelusta, ja heidän voittonsa oli totuuden voitto.

Kaikki menneet vastukset, murheet ja koetukset eivät nyt tuntuneet heidän mielestään enään miltään; sillä olivathan he kumpikin löytäneet sen, jonka edestä he olivat taistelleet ja kärsineet, nimittäin toisensa, ja siinä oli heille kylläksi. Mitäpä siitä, jos eivät olleetkaan rikkaita — jos Anni ei saanutkaan perintöä, jos heitä sanottiinkin joskus kerjäläisiksi — ei se tee mitään, sillä näyttäähän maailma niin avaralta ja lupaavalta; mikäpä tässä olisi hätänä, koska heillä on terveet ruumiit ja puhdas omatunto? Ei, tulevaiset mustat murheen haahmot eivät saa huolettua ja häiritä heidän onneensa eikä heidän sydämensä iloa ja rauhaa, koska entiset ovat menneet ja poistuneet; ja nyt tunsivat he itsensä niin onnellisiksi, kuin kukaan maailmassa voipi itsensä tuntea.

Päästyänsä vapaiksi kaikista menneistä murheistansa, rupesivat he innolla käsiksi taloudellisiin toimiin ja Anni tunsu itsensä pienessä torpassa tuhatta kertaa onnellisemmaksi, kuin omassa kodissaan; sillä nyt hän sai vapaasti lomahetkinä lukea ja tutkia kirjoja, eikä koskaan kuulunut isän ja veljen soimauksia noita lorukirjoja ja niiden lukijoita vastaan. Nyt ei hänen korviinsa enää kuulunut koskaan isän ja Kasperin laveita ja alinomaisia puheita ihmisen suurimmasta onnesta — rikkaudesta; vaan sen sijaan tunsu hän sydämessään, ett'ei ihmisen suurin onni ole ensinkään rikkaus. Mutta rikas, mahdolloman rikas oli Annikin mielestään, sillä hän oli saavuttanut sen, joka hänelle oli maailmassa kallein ja rakkahin, lapsuutensa ystävän; olihan siis syytä olla tyytyväinen ja iloinen, olihan Anni nyt niin vapaa ja rauhallinen; mitäpä sitä olisi vailla?

Iikka yksissä neuvoin nuoren vaimonsa kanssa pitkitti eteenkinpäin rämeitten ja soitin vuokraamista ja viljelemistä, joten heillä oli useinkin melkoiset kylvöt, ja kun Jumala siunasi maamme useilla hyvillä vuosilla, niin heidänkin varallisuutensa karttui aika-ajalta, ja ennen pitkää ei heitä pidetty vähäarvoisina, sitä vähemmin "kerjäläisinä" muualla kuin Niemimäkelässä.

Entistä virkeämmäksi käymäpaikaksi tuli nyt Lukulan torppa kaikille niille kyläläisille, jotka olivat jo isänmaallisen yhteishengen elähtämiä; sillä torpan kirjasto oli paisunut jo melkoiseksi ja se oli kaikille sitä haluaville aina avoinna. Ja kun kyläläiset tulivat Lukulaan, oli Lukulan perheellä aina hyvä tilaisuus herättää heihin isänmaanrakkautta. Jos mikä yhteiskunnallinen taikka kansallinen kysymys tuli, sai Iikka olla aina niiden solmujen selittäjänä ja toimeen panijana.

Ensi vuosina, kun Iikka ja Anni olivat naimisessa, tuli taas kipeä kansallinen kysymys esille. Nuolen nopeudella lensi kansan korviin se hämmästyttävä uutinen, että Helsingin suomalainen alkeisopisto oli

tuomittu kuolemaan. Hämmästys käsitti silloin kansan ja hätähuutoja kajahti yli koko maan, sillä kansa käsitti hyvin asian tärkeyden. Se käsitti, että, jos tuo maamme sydänpaikassa, pääkaupungissa, oleva suomalainen alkeisopisto kuolisi, se olisi suomalaisen kansallisuuden kuolema. Tuota yksinkertaista kuolemaa välttääksensä rupesi kansa innokkaasti keräämään varoja, ja tuota keräämistä toimitettiin milloin milläkin tavalla: isompia ja pienempiä lahjoja annettiin, arpajaisia, laulajaisia, seuranäytelmiä ja muita kansan huveja toimitettiin ympäri maata, siis:

"Pelastukseks' isänmaan varansa kansa kanto, ja rikas uhras aarteitaan ja köyhä ropon-
antoi, ja niinkuin vaimot Karthagin helynsä riisti naisetkin ja kullat kulmiltansa."

Saatiinpa noita varoja kokoon miten saatiinkin, mutta kansa kanto kaikki ne ilolla suurelle isänmaalliselle uhrialttarille, suomalaisen alkeisopiston hengissä pitämiseksi maamme pääkaupungissa ja samalla kansallishengen virittämiseksi ja voimassa pitämiseksi koko maassamme.

Kun tieto tuosta edellä selitetystä asiasta tuli Peltolan kylään, rupesi Iikka heti hommaamaan arpajaisia sen hyväksi. Innokkaissa puheissa selitti hän kyläläisilleen asian painon. Iikka pyysi Jäykkälän isännältä huoneen arpajaisten pitämiseksi, sillä heidän omat torpanhuoneensa olivat liian pienet siihen toimeen; Jäykkälän isäntä lupasikin ilolla huoneen ilman maksua. Iikka ja Anni pyytelivät pitkin kylää asiamiehiä, jotka ottivat voittoja vastaan halullisilta antajilta, ja innolla riensivät ihmiset tuomaan voittoja ja niin uhraamaan jotakin kansallisen pyrinnön hyväksi.

Iikka, Anni, Jäykkälän Aappo ja Mari — sillä Aapollahan oli jo vaimona Koiviston Mari — ottivat toimeksensa, muun muassa, arpajaishuoneen kaunistuksen, ja arpajaispäivän aamulla oli huone niin kauniisti sisustettu ja voitot niin sievästi järjestetyt, ett'ei kylässä oltu semmoista ennen nähty. Voitot olivat periseinälle laitettut hyvään, siistiin ja kauniiseen järjestykseen jokaisen nähtäväksi; mutta keskellä voittoja oli isoilla tulitetuilla kirjaimilla luettavana sanat: "Isänmaan alttari". Huoneen muut seinät ja katto olivat kaunistetut havu- ja marjainvarsi-köynnöksillä, joita mutkikkaasti ja poimukkaasti kiemuroitsivat ympäri huonetta. Salin toiseen päähän oli laitettu sievä puhujasija nuorista kuusen näreistä ja havuista.

Kun väki kokoontui arpajaisia viettämään, ei tietty aavistaakaan, kuka pitäisi puheen. Nytpä liehahti puhujasijan havu-ovi auki, ja siihen ilmestyi Lukulan Iikka. Jalona, korkeana seiso, hän tuossa; hänen kasvonsa olivat tyynen ja rauhaisan näköiset, ja hän alkoi seuraavan puheen:

"Arvoisat kansalaiseni! Minä luulen, ett'ei minun tarvitse paljoa puhua käsillä olevan asian eduksi, sillä tiedänpä, että te käsitätte sen tärkeyden yhtä hyvin kuin minäkin. Tiedänpä, että teissä vaikuttaa isänmaallinen kansallishenki, joka teidät on saattanut niin tehokkaasti osaa ottamaan tähän suureen kansalliseen asiaan ja joka teidät on kehoittanut niin lukuisasti tulemaan tähänkin tilaisuuteen, uhraamaan roponne isänmaan alttarille. Minä tiedän että te kaikki käsitätte, että:

"sydämettä, Jumalatta on se, jok'ei hartahasti innostuisi puoltamahan tätä maata kuoloon
asti."

"Kansallishenki on kansassa herännyt; se on sydämiin sytyttänyt toivoa ja tuolle toivolle rupesi jo kipinä valoa koittamaan; mutta aamukoiton valoa uhkaavat synkät pilvet hämäräksi jälleen saattaa! — ei, ne uhkaavat sen kokonaan sammuttaa. Mutta koska meidän sydämiimme on kerran toivo sijansa saanut, niin toivo ei anna häpeään tulla; siis olemme me velkapäät voimiamme myöten estämään, ett'ei kansallemme tärkeä valon kipinä saisi sammua. Meidän oppineet miehemme ovat varojansa, voimiansa ja vieläpä kunniaansakin uhraamalla tehneet työtä meidän eduksemme, jonka raskaan työn hedelmänä on sekin, mitä me tässä koolla olevat tuntemme ja tiedämme kansallisuudestamme, ja vielä enemmän: se, mitä koko kansamme tietää ja tuntee siitä. Mitä olisimme me ilman heitä? Vieläkin kysyn: mitä olisimme me, jos ei meillä olisi oppineita kansallismielisiä miehiä, ja mitä meillä olisi silloin odotettavana? Eipä, hyvät ystävät, muuta kuin lopullinen, vaikka sitkeä kansallinen kuolema. Paljon ovat suuret miehemme tehneet meidän hyväksemme, mutta me emme saa mahdottomia heiltä odottaa ja vaatia; sillä jos eivät he saa myötävaikutusta kansalta, niin heidänkin voimansa — vaikka innokkaatkin, vaikka vahvatkin — viimein uupuvat ja nääntyvät, uupuvat ja nääntyvät kiittämättömän kansansa henkisen velttouden tähden, ja se uupuminen ei ole sen vähempi kuin kansan kansallinen uupuminen. Itsestäänhan on siis selvän selvä, että jos tahdomme välttää tuota kansallista uupumistamme, täytyy kansan ruveta myötäisesti vaikuttamaan heidän kanssansa ja silloin saa asia kaksinkertaisen painon. Siis: kansan pitää, itsekunkin leiviskänsä mukaan, auttaa heitä sekä henkisillä että aineellisilla varoillansa. Ei ole siitä kysymystä, kuinka suuret nuo voimat ja varat ovat, sillä pienistä puroista kasvaa viimein väkevä ja mahtava virta, joka esteettömästi rientää eteenpäin, niin ett'eivät sitä voi mitkään tokeet tai sulut seisattaa. Surullista on sanoa, että meidän noin pitää taistella kaksinkertaista taistelua, mutta niin on maailman meno! Jolla kansalla ei ennestään ole sitä, jota hän kaipaa, jota hän tuntee tarvitsevansa, olkoonpa vaikka kansallisia oikeuksia, sen kansan täytyy taistella henkistä taistelua, sillä taistelematta ei ole kukaan oikeutettu mitään saamaan; siis kaikkalainen ajallinen hyvä, niin yksityisillä kuin kansoillakin, on työn ja vaivan panttina, mutta työ käypi sitä

helpommaksi, keveämmäksi, näkysämmäksi ja tehosammaksi, kuta useampia on työntekijöitä, vaikka eivät kaikki niin paljoakaan tekisikään. Surulla täytyy tunnustaa, ett'ei kaikki kansalaisemme tunne vielä työn tarpeellisuutta! Osa kansastamme makaa vielä sikeää pimentolan unta niin makeasti, ett'eivät he voi vielä seurata aikaansa, eivät voi ottaa osaa kansallisiin rientoihin. Kun he kuulevat jonkun kansallisen riennon, jonkun kansallisen hätähuudon, nostavat he kyllä päätänsä ja katsoa ällistävät asian menoa ja mitä on tekeillä; mutta sen edemmäksi he eivät voi vielä päästä. Eivät he voi nousta jaloillensa pudistamaan unta silmistänsä ja seuraamaan toisia, vaan he vaipuvat jälleen samaan uneliaisuuteen, samaan huolettomuuteen, ja niin he alkavat taas nukkua sitkeää untansa! Mutta se ei saa niin olla. Meidän pitää vetää heidätkin kanssamme samaan joukkoon, samaan työhön, samaan kansalliseen pyörteeseen, johon meidän ja meidän koko kansan tarkoitus on vihdoin saapua. Mutta tuota heidän herättämistään ei saada muutoin aikaan, kuin toimittamalla heille valoa; eihän rehellinen ja tunnollinen ihminen kehtaa kirkkaalla valolla nukkua, sillä se on pimeän ajan työtä; sentähden pitää meidän hengestä estää, ett'eivät valon säteet pääsisi sammumaan. Mutta ei siinä vielä kyllä, että sen estämme, vaan meidän pitää myös hengestä auttaman, että valo yhä enenisi ja karttuisi, sillä mistä valoa otettaisiin, jos ei sitä olisi olemassakaan? Jos me kaikki yksistä neuvoin teemme mitä voimme, niin meidän täytyy voittaa; sillä yhteinen ponnistus ei saata niin voimaton olla, että se tyhjään raukeaisi. — En tahdo enempää puhua, sillä niinkuin ennen olen maininnut, käsitätte, ystäväni, asian hyvin ja tiedän, että tunnette kyllä sydämässänne, minkätähden täällä nytkin koossa olemme ja mitä tuo lause tämän huoneen peräseinällä merkitsee."

Kun Iikka oli puheensa lopettanut, kajahti kolminkertainen eläköön-huuto huoneessa.

Ennenkuin Iikka oli puheensa alottanut, oli Niemimäkelän isäntä tullut arpajaishuoneeseen ja pistäynyt muiden taakse, joten häntä ei moni huomannut siellä olevankaan. Kun Iikka oli puheensa lopettanut ja huudot loppuneet, astui Niemimäkelän isäntä esiin ja kaikki heti ymmärsivät, ett'ei tuo ilmestyminen suinkaan ollut arpajaisille miksikään eduksi, jos ei vahingoksikaan.

"Siihen sinä kyllä olet mies, houkuttelemaan ihmisiä kaikkiin hullutuksiin ja viettelemään heiltä ainoatkin rahansa, ja nuo sitten ovat niin hulluja, että antavat itsensä vietellä jos mihin hulluuteen!" alkoi Niemimäkelän isäntä puhua äreästi.

"Ette suinkaan, naapuri, mahtane puhua muiden kuin omasta puolestanne", muistutti Jäykkälän isäntä.

"Minä puhuu omasta ja muiden puolesta", sanoi hän.

"Itse puolestanne ei teidän tarvitse mitään puhua, sillä saattehan olla arpoja ostamattakin ja muiden puolesta en luulisi teillä olevan oikeutta puhua", sanoi taas tuo ainainen kukistumaton vastustajansa.

"Se on kyllä tosi, ett'en itse puolestani tarvitse juuri paljoa puhua, sillä minulla on toki siksi mieltä, ett'en tuommoisiin hullutuksiin rupea; mutta sen suurempi oikeus on minulla puhua tuon yksinkertaisen kansan puolesta, jota Jumala paratkoon narrataan ja mielellään milloin mihinkin hulluuteen, ja kiskotaan heiltä viimeinenkin raha-penni, jonka he kyllä tarvitsisivat tosihinkin", sanoi kansan ja säästäväisyyden nimessä taas Niemimäkelän isäntä.

"Luuletteko meidän olevan niin tyhmiä, ett'emme tiedä, mitä teemme? Te näytätte aina vaan meitä pitävän typerinä, köyhinä, mutta me toki ymmärrämme uhrata jonkun rovon isänmaamme ja kansamme hyväksi, sen sijaan kuin te pyydätte estellä ja turhaksi tehdä meidän isänmaanrakkauttamme, tulemalla tänne häiritsemään meidän toimiamme ja vieläpä kansan nimessä puhumaan sopimattomia puheita, ikäänkuin kansa ei itse tietäisi, mitä tekee; vieläpä puhutte kansan kukkaronkin puolesta, vaikk'ei siinä oikeastaan ole mikään muu suojeltavana kuin oma hyvin kuristettu kukkaronne, josta ei vielä ole nähty yhtään penniä kirpoavan mihinkään kansalliseen asiaan, eipä edes niinkään likeiseen tarpeeseen, kuin omain lastenne kasvatukseen! Ja sillä puheella pyydän minä, että tekisitte sentään hyvän meille, että menisitte pois häiritsemästä meidän asiaamme!" sanoi talon isäntä kaunistelematta.

"Te häväisette minua hävyttömillä sanoilla! Te käskette minua pois! Hyvä! Mutta tuo teidän ylpeytenne onkin siihen loppunut, sillä minä näytän teille — hurja joukko — minkä verran teillä on oikeutta tuommoisia ylöskantoja toimittaa, kerjätä ja kiskoa ihmisiltä rahoja. Te olette kyllä viisaita mielestänne, jonka nojalla sitten olette noin suurisuisia, mutta nähdäänpä kuinka pitkälle tuota viisautta kestää", sanoi Niemimäkelän isäntä uhkaavasti. Tyytymätön kohina alkoi kuulua väkijoukosta, ja yksi ja toinen olisi ollut valmis jotakin sanomaan, vaan hän oli jo vihapäässään puitsinut jalkoinsa.

Kun arpajaisten pitäjät olivat päässeet odottamattomasta vastuksesta, rupesivat he kohta toimeensa. Pian olivat kaikki arpaliput myödyt ja permanto peittyi tyhjillä lipuilla, ja jotka voittoja saivat, korjasivat ne pois. Kylän nuorukaiset ja neidet lauloivat isänmaallisia lauluja sekaäänisesti illan kuluksi ja Iikka lausui väliin jonkun kappaleen Väinikki Stoolin Tarinoista; muita ravintoaineita ei ollut kuin teetä ja kahvia. Mitäpä siinä oli: arpajaiset loppuivat, mutta niiden pitäjät voivat lähettää kauniin summan

tuohon suureen kansalliseen tarkoitukseen.

Arpajaisten vaikutus ei kumminkaan siihen vielä loppunut. Niemimäkelän isäntä oli kärjämatkoillaan tullut niin viisaaksi, että tiesi sen, ett'ei arpajaisia saa pitää sakon uhalla. Tuon viisautensa nojalla tuli hän Jäykkälään kumoamaan koko arpajaishommaa ja niin saamaan muut ihmiset tuhiksi ja riistämään itsellensä uutta arvoa tietäväisyydellensä. Hänellä oli varma luulo jo Jäykkälään tullessa, että nyt hänellä on ainakin se valtti, jolla hän vissimmästi saa kostetuksi uppiniskaiselle naapurillensa, Jäykkälän isännälle ja vihatulle vävyllensä, jolle hän oli vannonut kostavansa kuolemaansa asti; Jäykkälän isännän luuli hän saavan sakkoon siitä, että antoi huoneensa arpajaisten pitoon, ja vävynsä, kun pani ne toimeen. Tuossa koston himossa haastatti hän sekä naapurinsa että vävynsä kärjiin arpajaisten pitämisestä. Mutta noilla hänen mielestään niin rikoksellisilla syytetyillä oli oikeuteen tuoda asianomaisen kuvernöörin lupa arpajaisten pitämiseen, ja arvaapa sen, että Niemimäkelän isäntä sai kärjissä pitkääkin pitemmän nokan.

Niinhän se aika kului, mutta Niemimäkelän isännän sydän ei sulanut vävyllään eikä tyttärelleen, ja missä hän suinkin luuli jotakin voivansa, yritti hän aina kostamaan heille; niin kivikovaksi oli hänen sydämensä paatunut omaa lastansa ja kelpo vävyänsä kohtaan!

Iikka ei koskaan vastustanut appivaariansa, vaikka kuinkakin hävyttömästi hän olisi Iikkaa kohdellut, sillä hän tunsu syvää kunnioittamista häntä kohtaan; olihan hän kumminkin hänen siveän vaimonsa isä, joka laillaan oli kasvattanut hänelle kumppaniksi armaan puolison, joka niin usein lohdutti hänen sydämensä ja oli hänelle kaikki kaikissa; siinä syy, jonkatähden Iikka aina vaikenä, kun Niemimäkelän isäntä tuli vaan näköiselle, tulipa hän minkä näköisenä milloinkin tuli.

V. Häviö.

Niemimäkeläisetkin olivat ennen olleet vaan tavallisia ihmisiä, jotka vaivaa nähden elää kitustelivat karulla maatilallansa, jonkatähden he eivät olleet parempia eikä pahempia kuin muutkaan ihmiset, eivätkä herättäneet mitään huomiota. Eivät he silloin olleet ylpeämpiäkään kuin muut ihmiset, eikä heillä näyttänyt olevan juuri mistään niin isoa huolta. Mutta heti, kun he möivät metsänsä pölkkyherroille useammasta kymmenestä tuhannesta markasta, tuli heille kyllä monenkaltaiset huolet; sillä kyllä raha huolta antaa. Ensinnäkin tuli huolta siitä, kuinka tuo ikävä ja ruumista rasittava työ saataisiin poistetuksi ja kuinka elämä saataisiin niin mukavaksi, suloiseksi ja työttömäksi kuin suinkin mahdollista, ja se ensimmäinen huoli toi monta, monta muuta huolta tullessaan! Se toi sen huolen, kuinka oikein pian saataisiin karkeat sarkanutut yltään poistetuiksi ja rikasten arvonmukaiset, hienommat ja mallikkaammat vaatteet sijaan; se toi sen huolen, kuinka hiukaava ja jälväävä sydän-ala saataisiin vaikenemaan ja tyytymään, ett'ei se aina kurisisi ja mouruaisi ja olisi jotain aina kaipaamassa; mutta huolista huolin oli kumminkin se, kuinka tuo pieneen paikkaan supistettu ihana metsä, eli toisin sanoen: tuo metsästä saatu raha oli niin säilytettävä, ett'ei se missään tapauksessa pääsisi vähenemään, vaan että se päinvastoin enenisi ja kasvaisi. Mutta olipa heillä nyt neuvoja, jos pahoja päiviäkin; sillä olihan nyt rahaa, ja raha kaikki voittaa. Entiset karkeat nutut poistettiin siten, että kaupungista ostettiin uudet palttoot, takit ja turkit, oikein muodin-mukaiset, ja samalla tuotiin myös tehdasten hienoa verkkaa ja muuta vaatetta, joista mestari-räätälit saivat sepittää uuden uutukaisia somia pukuja; hyvät korskuvat hevoset ja mukavat ajokalut laitettiin — miks'ei? sillä olihan nyt rahaa, paljon kärsinyttä ruumista helpoitettiin siten, että työnteko heitettiin kokonaan pois ja sitä ruvettiin, palkinnoksi paljoista vaivoistaan, mukavasti liehuttelevaan mukavissa keinutuoleissa ja väliin oi'aistiin sitä topatulla sohvalla; kun siihen kylläytettiin, lähdettiin ajamaan korskuvilla hevosilla ja mukavilla ajokaluilla. Kurisevaa sydänalaa ja vellovaa vatsaa korjattiin suun kautta, jolle heti koettiin laittaa oikein "potelli-olutta", ja muuta "troppia", johon ensimmältä sekoitettiin "jäärnästiä" ja "alueeta", että se tulisi tehokkaammaksi täyttämään ankarain velkojain vaatimuksia. Niiden piti olla ensin niinkuin kasteen vetenä muille, vasta pantaville hyville aineksille, ja niin sekin epäkohta ihmis-elämässä tuli vähitellen korjatuksi! Huolten huoli poistettiin siten, että muutettiin pois rikkaasta paikkakunnasta, jossa metsät kullenkin tuhansia tuottivat, ja menttiin "köyhään" kylään, jossa rahoille saadaan kasvua yhdeksän-kymmentä sadalta, ja noinhan ne huolet tulivat poistetuiksi! Semmoinen se oli heidän asemansa ja tilansa, kun he tulivat Niemimäkelään Peltolan kylässä.

Ennen on jo mainittu, että Niemimäkelän isäntäväki oli köyhille hyvä Peltolan kylään tultuansa ja siellä ollessansa. Mutta ei heidän hyvytensä tullut ihmisrakkaudesta eikä sääliäisestä sydäimestä köyhiä kohtaan; vaan he tekivät laupeuden työtään siinä taitavaisessa uskossa, että, kun he antavat köyhille almuja, Jumala siunaa heidän rahoillensa monenkertaiset voitot ja siten kasvattaa heidän varojansa paljoa kiiruummasti kuin tavallisesti. Mutta niin pian kuin joku köyhä sattui jotenkin loukkaamaan Jumalalta niin paljon hyvää toivovan isännän mielipiteitä tai oikeuksia, silloin ei ulkokultainen Jumalan pelko ja rakkaus paljoa vaikuttanut isännän mielessä; sillä silloin hänen

hyvyytensä muuttui yht'äkkiä kauheimmaksi ja katkerimmaksi koston pyynnöksi. Ennestäänhän jo tiedämme, ett'ei Niemimäkelän isäntä antanut mitään armoa semmoisillekaan talojen omistajille, jotka perheinsä tulivat hyvästi toimeen, kun ei heillä vaan ollut "rahoja"; se selittänee parahiten, minkälainen ajatus hänellä oli niistä, jotka olivat pakoitettut armoleipää hakemaan.

Kaikin tavoin kokivat he rahoillensa hakea siunausta ja runsasta kasvua sekä hengellisesti että aineellisesti, ja edelliseen kuuluu sekin, että käsillä olevat setelirahat ja muut arvopaperit säilytettiin Raamatun lehtien välissä, jolla talletuspaikalla oli se tarkoitus, että heidän rahansa tulisivat siten *pyhitetyiksi*, ett'ei niihin mikään "kateensilmä" pystyisi! Hopea- ja kultarahojen säilytyspaikassa piti olla joku pieni "jumalinen" kirja! — ja noin monistettuna kaikilla hyvillä varokeinoilla, odottivat he Jumalalta — siunausta!

Kun he muuttivat Peltolan kylään, tarjoelivat he rahoja kyläläisille lainaksi, mutta Peltolan kyläläiset pelkäsivät velkaa pahemmin kuin vihollista, sillä he olivat elämän koulussa jo oppineet tuntemaan sen vaikutukset; sentähden eivät he takertuneetkaan paulaan niin helposti kuin Niemimäkelän isäntä oli luullut.

Niinkuin ennen on mainittu, olivat Peltolan kyläläiset maata viljelevää ja työteliästä kansaa. Ei ollut koko kylässä yhtään isäntää, joka ei olisi itse ensimmäiseksi noussut aamulla ylös ja herätellyt sitte väkensä. Kun se oli tehty, oli emännillä jo ruoka pöydällä valmiina ja isäntä meni edellä pöytään ja muu väki perässä. He ottivat lakit pois päästään, siunasivat ruokansa ensin ja söivät sitten eineensä. Kun siitä toimesta oli päästy, lähtivät he keveällä sydämellä yksimielisesti työhön, isäntä edellä, jossa hän kaiken päivää teki työtä paraana miehenä ja ohjasi muidenkin tekoa. Ja kun isännän tarkka silmä oli kaikkialla valvomassa, kävi työ joutuin ja perusteellisesti. Sentähden tuli tuo maanviljelys ja sitä seuraava työ heille rakkaaksi; se oli heidän aarteensa, josta he elivät ja toimeen tulivat, ja siitä aarteesta maksoivat he kaikki yhteiskunnalliset maksut ja vieläpä heillä ulottui joku ropo yleisiin ja kansallisiin tarkoituksiinkin. Tosin ei heidän aarteensa ollut Raamatun eikä muiden kirjojen lehtien välissä, mutta sen enemmän oli niitä kyläläisten päässä ja sydämessä, sillä he olivat Jumalaa pelkääväistä kansaa ja kokivat pitää lastensa kasvatuksesta hyvää huolta.

Kun kyläläiset niin työnsä ja elämänsä perustivat, oli heidän toimeentulonsa sillä kannalla, että he elivät omistansa ja niin eivät he tarvinneet lainoilla lisätä toimeentuloansa; siinä syy, jonkatähden eivät kyläläiset halunneet ottaa rahalainoja Niemimäkelän isännältä, vaikka väliin oli kovakin rahanahdinko, mutta niidenkin läpi menivät he muuten keinottelemalla.

Mutta "maa ei ole miehettään, eikä kylä kirveittään", sanoo sananlasku ja niinpä kävi tässäkin; sillä olipa kumminkin kylässä kaksi, jotka ymmärsivät tuon Niemimäkelän isännän hyväntahtoisuuden hyväkseen eli oikeammin pahakseen käyttää. Ne olivat Hoitolan Heikki ja Metsälän Mikko. He ottivat kumpainkin heti isomman rahasumman lainaan, muka maanviljelystään parantaaksensa, mutta rahat eivät joutaneetkaan maanviljelyksen parannukseen; niillä oli muitakin reikiä, sillä nyt oli rahaa, tuota maksun välikappaletta, jota kaikki haluavat; sopihan nyt elää. Hoitolan Heikki teki hevoskauppoja kahta innokkaammin kuin ennen, sillä nyt se kävi laatuun; nyt oli hyvä voittoa, kun oli rahoja, joiden turvissa sai kaupat mielensä jälkeen sujumaan. Hän vaihtoi usein Niemimäkelän isännänkin kanssa hevosia ja päällisti hänelle useita satoja markkoja ja etua tuottavat päälliset maksettiin aina uudella velkakirjalla! Niin lisääntyi velka lisääntymistään. Metsälän Mikko kyllä ei tehnyt hevoskauppoja, että olisi sillä velkaantunut, vaan hän heitti työnteon kokonansa pois ja rupesi rypiskelemään, ja kun hän tuli pöhnään matkoilla ja markkinapaikoissa, otti hän aina niin liiaksi, että tuli aikaan taidottomaksi, joissa tiloissa viekas veli piti useinkin siitä huolen, että hänen lakkarinsa ja taskunsa tulivat hyvin puhdistetuiksi; mutta vahinko piti aina palkita — uudella lainalla!

Niemimäkelän isäntä näki kyllä kotkan silmillä ylevältä asemaltaan, kuinka siinä viimein käypi, sillä olihan hän rukoillut tai ainakin muutoin keinotellut Jumalalta rahoillensa siunausta; hän odotti nyt sitä.

Sattui tulemaan katovuosi ja kova rahan puute alkoi tuntua maassa. Silloin yht'äkkiä tuli kuvernööristä takavarikko-välipäätös sekä Hoitolan Heikille että Metsälän Mikolle, ja nimismies pani takavarikkoon kummaltakin elon elämän. Molemmat talon ystävät tulivat Niemimäkelään ja kyynelsilmissä rukoilivat, ett'ei heidän ainainen hyväntekijänsä olisi niin kova ja saattaisi heitä mierontielle niin kovana aikana, mutta nyt oli entinen ystävyys loppunut ja isäntä sanoi vaan kylmästi: "Minä näen selvästi, että te hälvennette; mistä minä sitte omani saan? Ei minun käy odottaminen."

Kyläläisetkin näkivät, mitenkä Hoitolan Heikin ja Metsälän Mikon käypi, sentähden ei heitäkään haluttanut auttaa heitä.

Mikäpä siinä oli Hoitolan Heikillä ja Metsälän Mikolla neuvona; töiden ja toimien hedelmät alkoivat ruveta näkymään. Ystävä ei kallistanut korviansa heidän viittauksillensa ja "hyviä kylänmiehiä" ei ollut, sillä he olivat ne itse sopimattomalla käytöksellään vierottaneet pois tykönsä. Kuulutettu huutokauppa-päivä tuli ja Niemimäkelän isäntä huusi heidän maansa mantunsa ja kaikki, mitä heillä oli,

itsellensä polkuhinnasta, sillä kyläläiset eivät tahtoneet puuttua eikä sekaantua heidän rettelöihinsä; mutta Niemimäkelän isäntä iloitsi sydämensä pohjasta, sillä näyttihän ainakin siltä, kuin hänen rahansa olisivat todellakin tulleet pyhitetyksi Raamatun lehtien välissä, ja että hänen köyhille antamat almunsa eivät olisi hukkaan menneet, koska ne näyttivät niin rupeavan kasvamaan. Hän möi molempien velkamiestensä maat, jommoisellakin voitolla, entisen kotipuolensa miehille, ja irtaimistollakin hän kiskoi isot voitot. Semmoinen se oli Hoitolan Heikin ja Metsälän Mikon taloudellinen loppu. Mutta Peltolan kyläläiset kauhistuivat tekoa niin, ett'eivät he olisi huolineet Niemimäkelän isännän rahoista, vaikka hän olisi antanut niitä kuinka halvalla kasvulla tahansa, ja he alkoivat vierautua hänestä ja hän heistä aina enemmän ja enemmän.

"Vanha ystävyys on luja", sen osoitti Metsälän Mikon ja Hoitolan Heikinkin kohtalo. Kun joku aika oli kulunut heidän häviöstänsä, että enin sydämen suru oli ennättänyt haihtua, tuli heidän ystävyytensä entiselleen Niemimäkelän isännän kanssa ja he olivat myötäänsä Niemimäkelän työmiehinä ja muutoinkin kaikkena kaikessa, niinkuin ennen olemme jo nähneet, ja jonkun ajan takaa näkivät he vaan hänessä taasenkin suurimman hyväntekijänsä!

Kun Niemimäkelän isäntä näki, että hänen rahojensa karttumisen onni loppui niin lyhyeen Peltolan kylässä, nimittäin noiden kahden talon häviöön, ei ollut hänellä muuta neuvoa kuin sijoittaa rahansa pankkiin, mutta pankki ei maksanut kuin neljä sadalta kasvua, jonkatähden hänen rahojensa kasvaminen kävi paljoa vähemmäksi kuin yhdeksänkymmentä sadalta, jonka hän oli niille kasvuksi uneksunut; eikä tuota tappiota voinut sekään parantaa, että koettiin köyhille antaa almua ja että käsirahoja pidettiin Raamatun lehtien välissä.

Niin kului joku aika. Niemimäkelän maanviljelys kävi vuosivuodelta niin huonoksi, ett'ei tuottanut taloon vuosinaisia tarpeita! Kummako se oli, sillä isäntä ja talon poika eivät valvoneet päin perin mitään työtä sen koommin kuin kylään tulivat, jopa kaiketi, sillä he olivat liika hyviä ja rikkaita niin halpaan ammattiin kuin työn perään katsomiseen, ja työn tekemisen itsensä katsoivat he niin ylön, ett'ei sen tekijällä ollut heidän mielestään kunniakaan! Sentähden koko talon työ ja hoito oli vieraan väen hallussa, jotka eivät taas huolineet muusta, kunhan vaan päivä meni ja toinen tuli; eikä talon hoito parannut sittenkään, vaikka sitä hoitamaan tuli viimeiseltä Hoitolan Heikki ja Metsälän Mikkokin. Tuommoisen hoidon kautta tulivat Niemimäkelän tilukset kovin rappiotilaan: niityt pensastuivat ja jäivät aidoitta ja ladoitta, sentähden väheni heinän saalis vuodelta ja viimein ei niistä saatu kuin vähän sänkeä karjojen jaloista, ja niin saadut heinät olivat sekä huonoja että kalliita, kun kallis työväki päinensä niitä koperoitsi. Heinien osto kasvoi siis vuosi vuodelta talossa. — Pellot jäivät ojittomiksi ja aidattomiksi ja ne viljeltiin niin huonosti, ett'eivät ne kasvaneet oikein puita eikä heiniä, mutta viljaa sitäkin vähemmin; sillä niitä pidettiin kumminkin siksi rauhatoinna, ett'ei luontokaan niissä saanut kasvukuntaansa levittää! Ja kun niissä oli jotakin kylvöä, haparoitiin niitä harvoja korsia, joita huonosti ruokottu maa oli jaksanut kasvaa, vasta talven tullessa lumen seasta pois, ja silloin eläimet olivat niistä jo runsaan osan ottaneet, huonojen aikojen tähden! — Kylläpä sen arvaa jo edeltäkin päin, että semmoisella maanviljelyksellä ei peltokaan antanut talouden tarpeeksi viljaa, jonkatähden kaikki talossa tarvittava vilja ihmisille oli vuosittain ostettava; sillä korskuvat syöttäläishevokset ja muu karja tarvitsivat kyllä syödäksensä kehnon ja vähän viljan, jonka maa antoi. Mutta olipa toki Raamatun raoissa rahaa ja pankista saatiin toista; paha vaan, ett'ei pankki maksanut yhdeksääkymmentä sadalta kasvua.

Eipä siinä ollut vielä kyllä, että talon tulot pienenevät, ett'eivät rahat kasvaneetkaan määrättömästi; mutta siihen tuli vielä lisäksi aivan päinvastainen seikka, nimittäin se, että samassa määrässä kuin tulot pienenevät, menot talossa suurenevät. Sillä yhä useammin tarvittiin tehdä matkoja kaupunkiin, tuomaan sieltä ehtimiseen olutkuormia, "koljotti" pulloja ja muita "troppeja"; sillä isännän hävytön velkoja — sydänala — oli tullut yhä ankarammaksi vaatimuksissansa ja lisäksi oli tullut vielä toinenkin yhtä tyhjä ja vellova sydänala, kuin isännälläkin oli, nimittäin Kasperin; ne kaksoisvelkojat olivat tulleet niin ankariksi, ett'eivät tyytyneetkään enään katkeroihin "alvee"- ja "jäärnästi"-troppeihin, vaan heille piti antaa oikein virtanaan jalostuttavaa nestettä, oikein alkuperäisessä puhtaudessaan! Mutta yhä useammin kuului kylässä, että Niemimäkelän isäntä taas on "kipeänä", sillä kukaan ei ollut päässyt hänen kamariinsa; yhä useammin kuului kylällä, että Kasperin taas oli juovuksissa! Kaikkiin näihin asianhaaroihin katsoen oli se paha, kovin paha, kun rahat eivät tuottaneetkaan yhdeksääkymmentä sadalta, sillä varat eivät kumminkaan olleet niin äärettömät, että niukka neljän prosentin kasvu olisi riittänyt laiskan, työttömän ja huolettoman perheen ylöllisen ja harrastelevan elämän tarpeisiin; vaan päivä päivältä, vuosi vuodelta, tuli pääomaan isompi kolo. Siihen vielä lisäksi tuli, että isänsä ehtimiseen sai maksaa ja sovittaa Kasperin rikoksia, joita hän usein juovuspäissään teki, eikä isällä ollut yhtään syytä nurkua, ett'ei Kasperin ollut hyvästi alkanut "maailman rannan" kouluansa ja että hän on liiaksi saanut lukea "lorukirjoja".

Se aika, jolta nämät viimeiset kertomukset ovat, on jo jonkun ajan edempänä Iikan naimisista, ja kylällä rupesi nyt kulkemaan kaikenlaisia huhuja. Sillä tettiin salakähmää, että Niemimäkelän isäntä onkin aina silloin juovuksissa, kun hänen sanotaan olevan kipeänä; siellä tettiin, että hän taas on

saanut maksaa niin ja niin paljon Kasperin pahoista töistä; siellä tiettiin, että Niemimäkeläisten varat eivät olleetkaan niin suuret, kuin on luultu; sillä niitä pitää kuluttaa joka vuosi runsaasti. Mutta se oli vaan salaisena kuiskeena harvoin kesken, sillä eivät he halunneet juuruta.

Tosin olivat he yhtä pönäköitä, yhtä ylpeitä, yhtä arkoja kunniansaan kuin ennenkin; tosin oli heillä vielä korskuvat hevoset, kiiltävät hevosvärkit, kauniisti sisustetut uljaat huoneet ja rahoja Raamatun raoissa, mutta useassa kohden alkoi näkyä rikkinäisiä akkuna-ruutuja, jotka saivat jäädä siihen korjaamatta, ja joku riutunut savupiippu oli ilmestynyt tuon korskallisen rakennuksen katolle, yhtä huonolla korjausonnella kuin rikkinäiset akkuna-ruudutkin, ja niitä pitivät kyläläiset pahana enteenä.

Tosin ajoi isäntä vielä kirkolle yhtä komeilla hevosilla ja hevosvärkeillä kuin ennenkin ja kuski oli hänellä ajamassa kuskilaudalla niinkuin ennenkin, aisakello tärpätti aisassa niinkuin ennenkin ja suuri karhunta liehui reen perässä niinkuin ennenkin — kaikkiko niinkuin ennenkin? — eipä kuitenkaan kaikki, sillä aikoinaan kauniit vaatteiset suitsivarret olivat jo poikki olleet useasta kohden, jotka sitten olivat solmiellut kiinni niinkuin parhaiten oli taidettu, mutta solmuhan on aina solmu. Kuskilauta oli pitkän ajan reessä ollut jo rikki ja niin se nytkin oli; mutta yhtäkaikki istui kuski siinä pönäkkänä, kädet suorana, niin ohjaten solmuisilla suitsivarsilla hevosta; mutta tuo rikkinäinen kuskilauta natisi, ritisi ja ratisi alinomaa ajaessa, ikäänkuin muistuttaen ehtimiseen jotain talouden toimien vaillingista, muistuttaen, että asiat eivät kaikki olleet niinkuin olla pitäisi; suuri ja ennen niin romea umpikulkunen rämisi myös ränkien korvissa niin epäsointuisesti, että sen sointu kuului siltä, kuin joku olisi kepakolla rummuttanut rikkinäisen paistinpannun pohjaan, ja kyläläiset kuiskaelivat toisilleen: "jopa Niemimäkelän isännän hevosvärkit rupeavat huononemaan".

Noiden ennetten aikana Niemimäkelän isäntä tuli käymään eräänä päivänä Jäykkälässä! Hän ei ollut käynyt juuri monasti siinä talossa, ei useammasti kuin olemme nähneet, ja niilläkin hänen käyntikerroillansa oli hänen asiansa jotenkin oudonlaisia. Niemimäkelän isäntä ei kuitenkaan tullut nyt Jäykkälään kopeana ja uhkaavana, niinkuin edellisillä kerroilla oli tehnyt, vaan hän tuli höylinä ja kohteliaana niinkuin hyvä ystävä ainakin. Talonväki otti vieraansa hyvästi vastaan ja isäntä vei hänen kamariin, mutta kaikki Jäykkäläiset kummastelivat keskenänsä: mikä oli saattanut hänet heille tulemaan! Niemimäkelän isäntä puheli höylysti talon isännän kanssa ja jälkimäinen iloitsi sydämessään, että naapurissa oli varmaan joku muutos tapahtunut parempaan päin. Kun vieraansa oli niin kohtelias ja kun oli puheltu niitä näitä, rohkesi Jäykkälän isäntä viimein kysyä häneltä:

"Ettekö aio jo ottaa vävyänne ja tytärtänne kotiinne? Vaikka kyllä he tulevat hyvästi toimeen tuossakin, vaan tekin näyttäisitte tarvitsevan heidän apuansa."

Niemimäkelän isännän kasvot muuttuivat tuota kuullessansa ja verisuonet pullistuivat hänen otsassansa ja aivenillansa, ja värisevin huulin vastasi hän: "Ei ikänä kerjäläisiä", ja Jäykkälän isäntä havaitsi silloin pahoin pettyneensä.

Niemimäkelän isäntä tyyntyi taas ja hän muuttui entisellensä, yhtä kohteliaaksi. Kun oli taas puheltu sitä ja tätä, sanoi hän viimein: "Ettekö, hyvä naapuri, lainaisi minulle parituhatta markkaa muutamaksi viikoksi? Minulla on kyllä rahoja pankissa, mutta minä tarvitsisin tuon joutavan summan äkkiä, eivätkä rahat joudu pankista niin pian kuin tarve vaatisi, sillä minulta sattui käräjärahat loppumaan."

"Minä en ota rahoja lainaan enkä minä anna rahoja lainaan", sanoi Jäykkälän isäntä jäykästi.

"Tuon vertaista summaa!"

"En vähää enkä paljoa, eikä minulla paljoa olekaan."

"Jopa oli kumma! ja minä olen itse tarjonnut sinulle rahaa lainaan."

"Mutta en minä ole sitä tarjousta ottanut vastaan, enkä siis ole teille siitä mitään velkaa. Minä tiedän, kenellä on rahoja käsillä, jonka paremmin sopii ryhtyä teidän asioihinne: se on teidän vävyenne, menkkää ja lainatkaa häneltä; minä tiedän, että hän ilolla lainaa teille", sanoi Jäykkälän isäntä.

"En, vaikka paikalle nääntyisin", sanoi Niemimäkelän isäntä ja lähti pois, mutta ei yhtä kohteliaana kuin oli tullut.

Tuota naapurinsa rahan lainaan hakemista piti Jäykkälän isäntä hyvin kummana, ja kun joku vaan puhui Niemimäkelän rahoista ja rikkauksista, pudisti hän epäileväisesti päätänsä, mutta ei puhunut kenellekään siitä sen enempää.

Tosi on, että Raamatun välistä olivat nyt Niemimäkelässä rahat loppuneet, ja kun ei hän saanut lainaa kyläläisiltänsä, laittoi hän poikansa pankista noutamaan useampia tuhansia markkoja. Kasperin lähti matkaan kaupunkiin ja nosti siellä tarvittavat rahat. Oli iltapäivä, kun hän rahat sai haltuunsa. Hänen

sydän-alansa rupesi taas velkomaan saataviansa ja nyt oli hyvä tila tyydyttää jo tottunutta velkojaa. Hän meni ravintolaan ottamaan "naukkuja" ja siellä tuli kohta paljon hyviä ystäviä, sillä olihan Kasperin rikkaan Niemimäkelän poika, jolla oli rahoja, ja raha antaa rintaa. Naukkujen ottoa tihitettiin ja siitäkös tultiin hyvälle tuulelle. Aika tuli ikäväksi; ruvettiin ajan kuluksi pelaamaan! Peli-into kiihtyi kiihtymistään ja naukkuja otettiin väliin lisäksihoitukseksi. Kasperin tuli juovuksiin, jonkatähden ei hän ollut edes kunnollinen pelaajakaan, ja hän kadotti markan markan perästä, sadan sadan perästä, ja aamun tullessa ei hänellä ollut rahaa kruunun mynttiä! Hän kauhistui ja hirmustui itsekin tilaansa, kun oli kadottanut kaikki rahansa; ja kuinka hän kotiinsa menisi, kun ei hänellä olisi rahoja? Hän rupesi koettelemaan tappeluonneansa, kun ei pelionni auttanut. Vihasta vahtoavin suin töytäsi hän rahojensa voittajien kimppuun, ryöstääksensä heiltä kadotetut rahansa takaisin. Tappelu kävi raivoisaksi, päihtymys ja epätoivon vimma teki Kasperin tiikerin kaltaiseksi. Hän haavoitti pahoin vastustajiansa, ja ravintolan huonekaluja ja astioita särkyi paljon siinä mylläkässä. Vaikka Kasperin vastustajia oli useampi, eivät he voineet häntä hillitä, sillä hän löi vimmatulla innolla, kaikilla, mitä vaan käteensä sai. Mutta heti tappelun alkaessa oli eräs heistä juossut kaupungille poliisia hakemaan hätään; poliisi tulikin, otti Kasperin kiinni ja vei hänet kaupungin vankilaan, yhtä tyhjänä rahoista, kuin oli kaupunkiin tullutkin! Kyllä Kasperin koki sanoa, että hän on Niemimäkelän Kasperin, vaan ei mikään auttanut, poliisi teki tehtävänsä. — Se oli kova tutkinto Kasperille, hänen isällensä niin mieluisessa maailman rannan oppikoulussa!

Kasperia ei laskettu irti kaupungin vankilasta, ennenkuin asia tuli tutkituksi raastuvassa. Eräs maaseudulta kotoisin oleva todistaja oli kerinnyt lähteä pois kaupungista, jonkatähden tutkinto viipy useampia päiviä. Kasperin lähetti isällensä heti sanan, että hän tulisi kaupunkiin lunastamaan poikaansa pois pahasta pinteestä, johon hän oli joutunut. Isä tulikin kaupunkiin ja koki kaikin tavoin saada poikaansa pois ilman rangaistuksetta. Hän nosti pankista taas rahoja ja kulutti satoja nurkkasihteereille asiansa auttamiseksi; mutta mikään keino ei auttanut, sillä ei raha eikä Niemimäkelän nimen arvokkaisuuskaan painanut mitään oikeuden vaakakupissa, vaikka hän luuli niin paljon painavansa Peltolan kylässä rahoinensa kansalaistensa kesken. Kasperin sakotettiin vaan armotta juopumisesta ja tappelusta, ja hän tuomittiin maksamaan vielä kaupan päälle kaikki tappelussa särjetyt huonekalut. Tosin sakotettiin toisiakin Kasperin juoma- ja tappelukumppaneita; mutta mitäpä se häntä auttoi, jos muitakin oli samassa kadotuksessa? Niin se seikka loppui.

Ensi kerran eläessään havaitsi Niemimäkelän isäntä, ett'ei Kasperin tehnyt oikein, ja vihan ja kiukun väessä haukkui ja sätti hän poikaansa, kun hän oli niin paljon hänelle tehnyt aineellista vahinkoa, ja uhkasi pieksää poikaansa; mutta hänen mieleensä ei johtunut vähääkään, että suurin syy Kasperin pahantapaiseen elämänlaatuun oli hänen oma vikansa, kun hän oli liian löyhästi valvonut poikansa kasvatusta. Tosin oli isä pojallensa valinnut ja määrännyt oppikouluksi tuon moniluokkaisen maailman rannan; mutta nyt havaitsi hän, että siellä saatetaan opettaa muutakin, ei vaan rahojen kokoamista, vaikkapa aivan päinvastaisiakin asioita. Mutta sen kaiken piti hän vaan poikansa vikana, jolla oli niin "huono pää", ett'ei hänestä voinut sen parempaa tulla.

Elämä Niemimäkelässä tasaantui taas tuonkin tapauksen perästä entiselleen, eikä siitä ollut sen pitempää, mutta kylässä alkoi kuulua hiljaisia, salaisia kuiskeita, asiantuntevain kesken, että Niemimäkelän isäntä oli nostanut pankista viimeiset rahansa Kasperin lunastamiseksi ja että hänellä on jo velkojakin!

Niin kului aikaa vielä ummellensa puolitoista vuotta, eikä mitään erinomaista tapahtunut. Kasperin vaan eli tavallista menoansa: ajoi hevosella kylästä kylään, talosta taloon, markkinoilta markkinoille ja oli melkein aina hujakassa. Hän haki muka nyt morsianta itsellensä, jonka piti olla hyvin rikkaan ja muuten maanvalion, rikkaan Niemimäkelän ainoalle pojalle. Mutta Kasperin elämäntavat olivat jo tunnetut laajalle, sillä "hyvä kello kauas kuuluu, paha sanoma vielä etemmäs"; sentähden ei kukaan kunnan neiti tahtonut yhtyä hänen kanssansa. Jospa hän olisi aikanansa nainut jonkun siveän ja lujaluontoisen, vaikka köyhemmänkin tytön, joka silloin ei olisi ollut mahdotonta, niin kenties olisi koko Niemimäkelän ja Kasperin elämä tullut toisenlaiseksi; kenties olisi talo tullut häviöstä pelastetuksi, kun olisi hellä käsi tullut tasoittelemaan ja hillitsemään talossa syntyviä epäkohtia, kun olisi tullut hellä sydän, vaikka ei rikaskaan, palkitsemaan huonoa kasvatusta — kenties, kenties?

Kaikkialla saivat Kasperin naimatuumat huonon lopun ja alakuloisuus valtasi koko talon väen; eikä kummakaan, sillä kuuluisalla nimellä oli Kasperin naimisen kautta luultu saatavan toisia rahoja menetettyjen sijaan.

Eräänä pyhänä, kun väki kirkosta palasi, toivat he sen oudon uutisen tullessaan, että Niemimäkelän talo irtaimineen päivineen kuulutettiin pakko-huutokaupalla myötäväksi! Eikä se uutinen kovin kyläläisiä oudostuttanutkaan, sillä olihan ollut liikkeellä jos jonkinlaisia kuiskeita.

Nyt olivat rahat loppuneet jo Raamatun sisältäkin; ei Raamattu ollutkaan niitä pyhittänyt vääryyteen. Olisipa tainnut olla parempi, jos olisivat itse sieltä hakeneet pyhitystä, kenties olisi silloin rahatkin

tulleet pyhitetyksi; ehtynyt oli nyt Raamattu, ehtynyt pankki ja maa oli jo aikaa ehtynyt; ehtyneet olivat myöskin ne monet lainantajat, joilta isäntä oli jo kauan salaa rahaa lainannut; mutta heidän sydänalansa ja kunnianhimonsa, ne eivät olleet ehtyneet! Metsät olivat kyllä kerran ennenkin jo kauniina pölkkyinä uineet pitkin virtoja ja putouksia teille tietämättömille Niemimäkelän isännältä, mutta nyt ne olivat uineet toisenkaltaisina ja toista tietä ja vieläpä toisenlaisia putouksiakin myöten, semmoiseen kuiluun, josta eivät ne enään palanneetkaan takaisin minään luotettavana esineenä, vaan ainoastaan paksuna sakeana sumuna, jota kutsutaan turmelukseksi.

VI. Uusi isäntä.

Määrätty huutokauppa-päivä tuli. Kyläläiset kokoontuivat Niemimäkelään silloin lukuisasti, sillä ei heidän tarvinnut nyt enään pelätä isännän kostonpyyntöä eikä tuota ylvästelevää rikasta orjailla, sillä rikkautta ei hänellä enään ollut; hän oli nöyrytnyt ja masentunut. Nyt on hän huomannut, että kirjojen käsitteleminenkin saattaisi olla joksikin hyväksi ihmiselle tässä maailmassa, ajattelivat kyläläiset; mutta lienevätkö heidän ajatuksensa olleet aivan oikeat?

Kun väki oli kokonut, alkoi nimismies myöä irtainta kalua ensimmältä; muita kun tuli puolipäivän seutu, ruvettiin maata myömään. Isäntä ja Kaspero olivat kumpikin juovuksissa, mutta emäntää ei näkynyt; luultavasti oli hän surunsa ja häpeänsä tähden piiloittanut itsensä. Ensikerran näkivät kyläläiset Niemimäkelän isännän juovuksissa, sillä ei nyt käyntykään laatuun kätkeytä kamariinsa lukon taakse; ei nyt ollut ketään, joka olisi sanonut isännän olevan kipeänä: kaikki oli nyt julki, julki oli nyt rikkaus, julki juominen, julki poikansa huono kasvatus. Mutta ei hän osannut pitää syvää lankeemustansa ja turmelustansa omana vikanaan, vaan kaikki vastuksensa ja onnettomuutensa luki hän kyläläistensä syyksi; heissä näki hän pettyneen toivonsa musertajat. Noissa mielipiteissä kulkea hoiperteli hän väkijoukon seassa ja vihasta tuijottavin silmin katseli ja tarkasteli jokaista kyläläistään silmiin, ikäänkuin tahtoen vielä entisellä mahdollisella vaikuttaa pelkoa ja orjuutta heissä, ja näyttipä siltä, kuin hän olisi tahtonut sanoa: "mitä te kerjäläiset". Lukulan iikkakin oli ensikerran käymässä appelassaan sitte naimisensa; hän oli tullut katsomaan asiain menoa. Surullinen oli appelan tila nyt; kaikki oli mennyt, ja hän luuli appensa jo toki leppyneen taikka ainakin leppyvän heille, kun noin olivat asiat; mutta kun hänen appensa pitkitti yhä äsköistä etsimistään, havaitsi hän viimein vävynsä.

"Täälläkö sinäkin p—n roisto olet?" karjasi hän ja samassa sivalsi hän pesukorenon, jolla yritti vävyänsä holvaamaan päähän, mutta kun hän ojensi korentonsa lyödäksensä sillä, takertui siihen kymmenenkin kättä, jotka kyllä voivat tyhjäksi tehdä koko yrityksen.

"Aina te olette minun tielläni ja kiusanani! Teidän, sen vietäväin, syy se on, että minun asiani näin ovat", sanoi hän, kun näki, että hänen iskunsa estettiin.

"Siltikö, kun ette meidän kaikkien kanssa saaneet tehdä, niinkuin Hoitolan Heikin ja Metsälän Mikon kanssa teitte?" sanoi Jäykkälän isäntä.

"Sinähän se juuri oletkin, joka olet pahin syy minun onnettomuuteeni ja joka olet aina ensimmäinen tuota roistoa puoltamaan", sanoi isäntä.

"Mikä rähinä siellä? minä vaadin järjestystä", äyhkäsi nimismies ja kaikki vaikenivat.

Nyt ruvettiin maan myöntiin ja talon isäntä mennä hoiperteli aivan pöydän viereen istumaan. Juuri kun maan myönti alkoi, kuiskasivat Jäykkälän isäntä ja likka jotain toistensa korvaan.

Entisiltä Niemimäkelän isännän kotipaikoilta oli tullut usea mies huutokauppaan ja kylän kesken tettiin, että he aikovat huutaa maan itsellensä; mutta tuo tieto ei ollut kyläläisille mieluinen, sillä Hoitolan ja Metsälän talot eivät olleet tulleet yhtään voitolle uusien isäntiensä kaupassa, vaan paremmin tappiolle; sillä he olivat tuoneet pahoja, rivoja ja raakoja tapoja tullessansa kylään, jotka silminnähtävästi alkoivat levitä ja turmella sen asukkaita; ja taloudelliselta kannaltakin katsoen olivat he jo aivan häviämäsillensä.

"Ensimmäinen, toinen ja kolmas kerta, kuusituhatta markkaa", huusi nimismies, sillä maan hinta oli jo kohonnut siihen määrään noiden vierasten huutajien huudoista.

"Seitsemäntuhatta!"

"Seitsemäntuhatta", toisti nimismies.

"Kymmenen tuhatta", kuului outo ääni muiden takaa.

"Kymmentuhatta markkaa, tuleeko lisää? kymmenen tuhatta markkaa! Ensimmäinen, toinen ja

kolmas kerta, kymmentuhatta markkaa, kuuletteko kymmentuhatta markkaa! tuleeko lisää? eipä taida tulla: kymmentuhatta markkaa on tarjottu, ensimmäinen, kymmentuhatta markkaa, toinen ja kymmentuhatta markkaa, kolmas kerta" — kop — vasara putosi pöytään.

"Kuka se oli, joka teki viimeisen huudon? tulkoon tänne kauppakirjan tekoon ja maksamaan!" kehoitti nimismies. Arvatkaapa, kuka se oli, joka tuota nimismiehen kehoitusta totteli, joka tuon viimeisen huudon omisti omaksensa? Se ei ollut kukaan muu kuin Lukulan Iikka, talon vävy, joka tuli ujona pöydän tykö.

Kun siinä liki istuva appensa huomasi, että hänen vävynsä oli tehnyt viimeisen tarjouksen, hypähti hän ylös ja huusi kuin vimattu: "Ei kerjäläiselle, ei roistolle".

"En ole mikään kerjäläinen, enkä roistokaan, minä maksan paikalla kahdeksantuhatta markkaa ja Jäykkälän kummi lainaa minulle parituhatta, niin minä pääsen selväksi tästä asiasta", sanoi Iikka ja luki pöytään kahdeksantuhatta markkaa ja Jäykkälän vanha isäntä antoi loput, niin asia oli lukossa.

"Voi, voi! minun maani ja tilani joutuu suurimmalle roistolle ja vihamiehelleni!" vaikeroitsi Niemimäkelän isäntä, kun havaitsi, että Iikka ainakin maksoi huutonsa.

"En ikänä minä ole teille ollut vihamielinen, vaan te olette itse niin otaksuneet; en ole teille vielä koskaan pahaa sanaakaan sanonut. Ja todistaakseni puhettani sanon tässä kaikkien kuullen, ett'en päästä teitä pois tästä talosta, vaan te saatte olla ja elää talossanne vielä murheettomampaa elämää kuin ennen, sillä minä otan talouden asiat hoitaakseni, sentähden kun minä jäin parintuhannen markan edesvastaukseen tämän talon hinnasta. Jos Jumala terveenä pitää, toivon, että me elämme eteenkin päin. Te voitte olla meille nuorille neuvona ja apuna monessa asiassa; kenenkä tykönä teidän olisi parempi asua kuin oman tyttärensä ja vävynne kanssa?" sanoi Iikka appivaarillensa.

"Sinä minua elätät!" mutisi isäntä häpeissään vävynsä puheesta.

"Teillä on jalomielinen vävy, sanon minä, eikä hän ole mikään kerjäläinen, niinkuin te kuulutte häntä nimittävän, sillä eipä ole joka miehen lakkarissa kahdeksantuhatta markkaa; saatte kiittää Jumalaa, kun hän on sallinut teille noin kelpo vävyn", sanoi nimismies.

"Kelpo vävyn!" toisti appivaari ja lähti pois.

No mitäpä siitä oli: maan myönti päättyi, niinkuin se päättyi, ja tuo appivaarinsa ylönkatsoma kerjäläinen, torpan poika, oli nyt hänen menneen talonsa isäntä; sillä Iikkakin osasi "kukkaroa" kehitellä, kun tarvittiin, vaikka hän kyllä oli kehitellyt "lorukirjojakin" — niin käypi usein maailmassa: "vuoroin vieraina ollaan".

Muukin huutokauppa päättyi ja niin ei ollut Niemimäkeläisillä muuta turvaa jälellä, kuin tuon heille niin halpana pidetyn lorukirjain lukijan, vävynsä kunniasana!

Heti huutokaupan jälkeen muuttivat Iikka ja Anni Niemimäkelään, mutta Lukulan Matti ei luopunut rakkaasta torpastaan, joka heidän kättensä työllä oli tullut siihen tilaan, että se voi hyvästi ruokottuna antaa heille murheettoman toimeentulon. Niemimäkelän isännällä ja emännällä ei ollut mihinkä mennä, sillä ei heillä ollut mitään turvaa ja he olivat työn jo niin unhottaneet, ett'ei heistä ollut työlläkään itsensä elättäjäksi. Sentähden heidän täytyi tyytyä vävynsä tarjoukseen ja ruveta elämään edelleenkin entisessä kodissaan, vävynsä ja tyttärensä armoilla.

Kyllä se kova solmu ruveta ottamaan ruokansa toisen kädestä, kun ennen saivat olla käskijänä ja päälläpäämärinä kaikissa, vieläpä luulivat voittavansa, rahojensa turvissa, kaikki muut kyläläisensä ja kansalaisensa; niin käypi tässä matoisessa maailmassa! Nythän se astui Annikin isänsä "kynnyksen yli", vaikka isänsä ei sallinut sitä koskaan tehdä — niin käypi!

Kun Iikka ja Anni tulivat Niemimäkelään, oli Anni niin liikutettu, ett'ei hän saattanut kyneleitänsä pidättää. Hän tarttui syliksi isäänsä ja äitiänsä ja pyysi, ett'eivät he olisi enään hänelle vihaiset. Äitinsä helyi myös kyneleisiin ja pyysi tyttäreltään ja vävyiltään anteeksi, kun hän oli asiatta ja ilman syyttä ollut heille paha, mutta isä ei ollut niin herkkä eikä tunnokas; hän vaan loi silmänsä mihin vaan sai ja oli ääneti; lieneekö hävennyt?

Kasperille sanoi Iikka: "Ole sinäkin tässä! Kyllä tässä lienee työtä ja ruokaa sinullekin. Jos rupeat työtä tekemään ja itseäsi parantamaan, niin voimme jollain tavalla yhdessä elää, eivätkä vaivasi mene hukkaan"; mutta Kasperin kirosi hirveästi lankonsa ihmiselliseen tarjoukseen ja vannoi hirveän valan ett'ei koskaan jalkaansa astuisi tämän talon kynnyksen yli! Hänellä oli jo matkareppu valmis; hän löi sen selkäänsä ja hyvästiä sanomatta isälleen ja äidilleenkään, sitä vähemmin sisarelleen ja langolleen, lähti hän yön pimeään, sillä oli jo myöhäinen ilta.

Kasperri oli kyllä loistavasti käynyt läpi maailmanrannan oppikoulun alaostot, nyt lähti hän sen yliopistoon! ja mitä hän siellä oppi, saamme vasta nähdä.

Nyt tuli Niemimäkelässä toisenlaiset tavat. Kaikkien ensimmäinen työ Iikalla oli puhdistaa talo kelvottomasta työväestä. Saivat siitä kyytinsä Hoitolan Heikkikin ja Metsälän Mikko, vaikka he kyllä kokivat liehakoida ja juuruta uuden isännän ja emännän edessä, saadaksensa heiltäkin suosiota, mutta sen enemmän inhosi Iikka heitä ja pois heidän piti lähteä, sillä hän tahtoi rehellistä ja kunnollista työväkeä.

Kaikkialla rupesi Iikka innolla talon tiluksien parannuksiin. Kun nyt oli talvi, laittoi hän miehiä metsään aidaksia hakkaamaan, sillä pellot ja niityt olivat aidattomina; havut vedätti hän heti kotia ja laittoi miehet heti niitä hienoksi hakkaamaan lantatunkiolle; talvikaudet hääräsivät miehet metsässä kirveiden ja hevosten kanssa, mutta ei sahapölkkyjen hakkuussa eikä vedossa, vaan talouden tarpeellisissa toimissa.

Kevään tullen tuli toisenlaiset toimet. Nyt ruvettiin aitaan panoon ja ojen luontiin, niin pian kun maa tuli sulaksi. Niistä olikin mahdoton työ, sillä aidat olivat aivan levällään, niinkuin olemme ennen jo nähneet, ja ojat olivat niin ummessa, että niissä kasvoi yleensä kaikenlaista puunvesää; ne luotti Iikka nuoran avulla niin suoriksi ja kauniiksi kuin höylätyt. Sen tehtyä tuli kyntäminen ja lannan veto ja taas kyntäminen. Joka paikassa hyöri aina Iikka itse katsomassa työn perään ja teki etunenässä itsekin työtä, kun oli vaan vähänkin aikaa. Ei Iikka toivonutkaan ensi vuonna runsasta vuodentuloa, kun hänen täytyi kylvää entisen isännän huonosti ruokottuihin peltoihin, mutta hänellä oli säästössä hyvinä vuosina saatua viljaa, jota hän soistaan oli saanut niin paljon, että hän kyllä tuli vuoden yli omistansa aikaan.

Iikka oli leikkisä ja iloinen isäntä ja hän laskei aina jonkun leikkisän, jos kenen työmiehensä tykönä kävi. Jos joku työ ei käynyt niinkuin sen olisi käydä pitänyt, tahi jos joku työ tuli huonosti tehdyksi, ei hän vihassa ja kiukussa ruvennut kohta työväkeänsä haukkumaan ja parhaamaan, niinkuin moni taitamaton isäntä tekee; vaan hän oli yhtä leikkisä, yhtä iloisa kuin silloinkin, jolloin työt olivat hyvästi tehdyt, mutta leikin seassa ja varjossa ilmoitti hän vajanaisuudet, ja niin tulivat epäkohdat korjatuiksi, vieläpä niin sievästi, ett'ei työväki huomannut, että epäkohtia oli ollut olemassakaan. Tuommoisella käytöksellään voitti Iikka työväkensä kunnioituksen ja luottamuksen ja he rakastivat uutta isäntäväkeä, jonkatähden työt tulivat toimella ja tunnollisesti tehdyiksi.

Tuolla tavalla paranivat Niemimäkelän tilukset aika vauhtia ja muutaman vuoden kuluttua olivat ne mitä parhaimmassa kunnossa.

Niemimäkelä ei nyt enään ollut kuin joku vanhanaikainen linnoitus keskiajalla, niinkuin se oli entisen isännän viime aikoina ollut; vaan se muuttui nyt iloiseksi taloksi, jossa kävi runsaasti vieraita, ja kyläläiset, semminkin pyhäiltöina, istuivat Niemimäkelässä ja keskustelivat siellä talon isännän kanssa ajan kysymyksistä. Kaikki, jotka vaan taloon tulivat, otettiin ystävällisesti vastaan, ja usea outo matkustajakin poikkesi sinne, katsomaan merkillistä ja toimekasta miestä, joka jo niin paljon oli toiminut kansallis-asioissa ja joka torpan pojasta oli kohonnut uljaan talon isännäksi. Eivätkä he koskaan katuneetkaan pienen matkan tekoa, joka taloon oli, sillä he löysivät aina isännässä iloisen ja vieras-varaisen miehen, joka kaikki otti yhtä ystävällisesti vastaan. Kun tuli sitten kysymys kansallisuudesta, niin isäntä tuli kuin uudesta syntyneeksi, sillä silloin pääsi hän käsiksi oikeaan mieli-asiansa, ja innokkaasti ryhtyi hän asian selityksiin ja semmoisiin selityksiin, jotka olivat asialle avuksi. Ja ainahan se asia tuli silloin puheeksi, kun joku vieras poikkesi taloon, sillä sinne eivät muut poikenneet kuin semmoiset, joissa itsessäänkin vaikutti kansallishenki. Useinkin palasivat he talosta lämpimämmällä ja palavammalla sydämellä, kuin sinne menivät; sillä siellä oli puhallettu uutta sytykettä, uutta virikettä, uutta lämmintä ja tulta heidän sydämeensä.

Iikan maanparannus-puuhia edistyi paljon se, ett'ei hänen tarvinnut kovin paljoa kustantaa kartanon rakennukseen, sillä huoneet eivät olleet vanhat; hän pääsi sillä, kun korjasi vaan rappiolla olevat kohdat. Hänellä oli nyt huoneita kyllältä ja yhden kamarin pyhitti hän kirjastollensa. Hän laittoi huoneen mukavaan asuun, ja seinille oli asetettu kirjajhyllyjä, jotka olivat kirjoja täynnä. Huoneessa ei ollut mitään muuta asutusta kuin kirjasto. Siellä istui Iikka aina pari tuntia joka ilta, virvoittamassa työstä väsynyttä sieluaan ja ruumistaan, ja niin hän jalostutti henkeään kirjallisilla tuotteilla. Kun ei vaan vieraita ollut, ei hän antanut häiritä itseänsä; mutta jos niitä oli, oli hän aina altis heille.

Vanha isäntä sai elää ja olla talossa niin mukavasti kuin halutti. Häneltä ei puuttunut mitään, ei ruokaa eikä juomaa, ei vaatetta eikä lämmintä, eikä kukaan hänelle kärissyt eikä sanonut sopimattomia sanoja; mutta ei hän ollut sittenkään tyytyväinen tilaansa, sillä kumminkin puuttui häneltä jotain, nimittäin olut- ja konjakkipullot, joita hän oli tottunut mielensä mukaan hallitsemaan ja kallistelemaan. Häneen nousi väliin entiset pahat iilinsä, jolloin Iikka ja Anni saivat kuulla entisiä rivoja ja hävyttömiä sättimisiä; mutta he eivät olleet millänsäkään ukon pauhinasta, sillä he tiesivät, ett'ei sillä ollut mitään merkitystä; he nauroivat ja lepertelivät vaan niin kauvan, että ukon täytyi leppyä. Vanhan isännän elämä ja luonne näytti ensimmältä semmoiselta, kuin ei hänen elämänsä ja asemansa olisi yhtään

muuttunut entisestään; niin kopea ja käskevä se oli. Silloin, kun hän tuli kärtyiseksi, lienee hänelle muistunut mieleen entiset paremmat ajat, jolloin hän oli kymmenien tuhansien omistaja, joka seikka tekee ihmisen niin otolliseksi ja mainioksi, ajat, jolloin häntä kuuntelivat kaikki muut, paitsi tuo jörö naapuri, Jäykkälän isäntä, ajat, jolloin ei kukaan sanonut vastaan muut kuin tuo sama jörö, ajat, jolloin hänellä oli antaa tuolle kurisevalle ja anovalle sydän-alalle, mitä vaan sen mieli teki. Kaikki edelliset edut olivat nyt menneet, mutta tuo jälkimmäinen oli pysynyt entisessä voimassaan, velkovana ja ankarana saamamiehenä; mitä hän nyt sille antoi, millä tyydytti sitä? ne olivat kysymyksiä, jotka tekivät ukon kärtyiseksi. Ensimmältä koki hän antaa tuolle velkojalle riskisti vettä, sillä hän oli niin tottunut juomaan, että hänen täytyi jotakin juoda, ja Iikka ei ollut tietävinäänkään hänen muka parhaasta tarpeestaan, eikä vanha isäntäkään kehdannut suoraan siitä käristä, kun ei hänelle juomisia laitettu; sillä hän kumminkin tunsu tunnossaan, että hänen asiansa oli huonolla perustuksella, semminkin kun hänellä oli muutoin niin hyvä elämä ja hoito; jota enemmän hän juomisen himossaan joi vettä, sitä kurjemmaksi hän havaitsi tilansa, sitä kärtyisemmäksi tuli hän. Mutta tuo veden juonti ei ollut miksikään pahaksi hänelle, sillä juuri veden juonnin tähden tuli hän viimein siihen tilaan, että voi tulla toimeen himoitsematta väkeviä juotavia; tuota toivoikin Iikka ja iloitsi sydämässään, kun näki, että ukko rupesi vettä juomaan.

Aina, kun ukko tuli pahalle päälle, oli hänellä olevinaan joku erinomainen syy, josta hänen tuli pauhata: milloin hän kurisi ja möyrästi siitä, kun kaikki talon varat tuhlataan tyhjiin loruihin; se saarna tapahtui aina silloin, kun Iikka lisäsi kirjastoaan taikka tilasi sanomalehtiä. Milloin taas siitä, että työväelle syydetään kaikki, mitä hengestä irti oli; milloin taas, että mierolaisille ja maankulkijain kitaan syydetään elo elämä, ett'ei oman väen suuhun jää elävää einettä; se jyräkkä tuli aina silloin, kun vieraita oli talossa ollut. Siitä oli kuitenkin hyvä, ett'ei ukko koskaan vierasten kuullen hiiskunut mitään, mutta sen enemmän heidän pois mentyänsä. Vierasten aikana hän istua murrotti itseksensä hiljaa; mutta jos vieras meni hänen tykönsä ja puhutteli häntä, niinkuin muka ei muuta isäntää talossa olisikaan, silloin ukko tuli iloiselle tuulelle ja rupesi kehuaan ja ylistämään vahvaa taloan, sen uljaita huoneita, sen oivallisia peltoja ja niittyjä, väliin vilkasten ympärilleen, kuulisiko tuota kukaan; kaikista näkyi, niinkuin ei hän muistaisikaan langennutta suuruuttansa.

Kerrankin piti ukko oikein aika jyräkkää. Hän oli taas kärteynyt työväelle, jota talossa nytkin oli paljon. Ukko tuli liikan nenän eteen pöydän luo, jossa Iikka oli syömässä muun väen kanssa, ja löi nyrkkiä pöytään, niin että astiat helisivät, ja sanoi: "Tätä menoa ei kestä kauvan, meidän pitää paikalla erota, minä tahdon sen."

"Erotaan vaan ja heti, mutta vaarin puolelle kaiketi minä rupean, en minä tule vaaritta aikaan", sanoi Iikka hilpeästi totuudessa.

"Kyllä sinulla juonia on", sanoi ukko ja lähti häpeissään pois.

Kukaan väestä ei nauranut, sillä Iikka ei ollut koskaan kärsinyt sitä, että ukkoa olisi kukaan pilkannut; mutta ukon pois mentyä purskahti koko väki nauramaan sen sukkelan kepposen tähden, jonka Iikka ukolle silläkin kerralla teki. Tuolla tavalla voitti Iikka aina hyvyydellä ukon pahuuden. Ei puolella sanallakaan Iikka koskaan sättinyt ukkoa hänen entisistä synneistänsä, vaan antoi ukon vapaasti luulotella olemattomasta rikkaudesta ja suuruudesta ja isännöidä niinkuin itse tahtoi.

Niin kului taas joku vuosi ja Iikka oli jo saanut tilukset niin hyvään kuntoon, että hän alkoi saada hyviä vuoden tuloksia. Ennen pitkää maksoi hän kummivaarillensa, Jäykkälän isännälle, ne parituhatta markkaa, jotka hän häneltä oli lainaksi ottanut maan hintaa maksaessaan, ja nyt ei ollut Iikka penninkään velassa yhdellekään ihmiselle; tuosta hetkestä pitäen karttuivat hänen aineelliset varansa aika vauhtia.

Iikalle ja Annille oli Jumala lahjoittanut jo kaksi tervettä ja kaunista lasta, pojan ja tyttären. Ensimmäinen lapsi oli poika, ja kun hän syntyi Niemimäkelässä, tahtoi Annin äiti, että hänestä tehtäisiin enon kaima ja että hän ristittäisiin Kasperiksi. Mutta kun ristittävän lapsen isä ja äiti olivat lukeneet Topeliuksen Luonnonkirjasta kertomuksen "Kasper ei saa oppia mitään" ja kun eno Kasperikin näytti samankaltaiselta Kasperilta, eivät he hyväksyneet mummon ehdottamaa nimeä eivätkä panneet sitä pojallensa, vaikka he hyvin kyllä tiesivät, "ett'ei nimi miestä pilaa, jos ei vaan mies nimeä". Olipa siihen toinenkin syy: Iikan isä oli velvollinen saamaan kaiman heidän ensimmäisestä pojastaan ja Iikka lohdutteli siitä vähän nyrehtynyttä anoppimuoriaan vanhalla sananlaskulla: "mieshän Mattiik' on". Mummo ei ottanutkaan kovin lujalle nimen panossa; hän lähti pois, vaikka vähän tyytymätönnä.

Annin äiti olikin leppynyt kaikesta sielustaan ja mielestään vävyllensä ja tyttärellensä. Hän kiitteli sydämässään Jumalaa, kun hänellä oli niin kelpo lapsi, kuin Anni oli, ja kun hänen oli onnistunut saada niin kunnollinen vävy, kuin Iikka. Mummon tunto ei ollutkaan vielä tullut poltin-raudalla merkityksi, sentähden oli hänessä taas paremmat tunteet sijansa saaneet; ainoastaan kodin väärät mielipiteet olivat ajaksi himmentäneet ja varjokkaalla sumullansa peittäneet hänen sielussaan sen totuuden valon, jonka ijankaikkinen totuus jo luomisessa istutti ihmissydämeen. Se totuus pääsi taas hänen sydämässään

voitolle; sillä kodin synkät sumut olivat nyt hälvenneet, joiden takaa hän selvästi näki menneen pimitetyn elämänsä surulliset hedelmät. Niiden läpi näki hän taas vävyssään ja tyttäressään kirkkaasti loistavan totuuden voiton. Usein hän illan hämärässä muisteli katkeruudella niitä surullisia tapauksia, joita mennyt elämä oli hänelle niin runsaasti tuonut. Hän muisteli niitä onnellisia aikoja, jotka heillä oli ennen metsäin myöntiä, jolloin heiltä ei mitään puuttunut, jos kohtakaan eivät olleet rikkaita, jolloin ei kukaan heitä ylönkatsonut eikä inhonnut. Hän muisteli rikkauden aikaa ja sen loistavuutta, mutta sitä piti hän elämänsä suurimpana onnettomuutena, niinkuin se todella olikin niin väärin käytettynä kuin he rikkauttaan käyttivät. Usein hän muisteli poikaansa Kasperia, silloin heltyi hän aina kyyneleihin; sillä hänellä oli äidin sydän langennutta ja harhateillä olevaa poikaansa kohtaan. Hän tunsu syvällä surulla, että suurin syy hänen poikansa onnettomuuteen oli juuri heissä itsessään, nimittäin heidän huonossa kasvatuksessaan, ja sepä tunto kovin kalvasi eukon sydäntä. Ei hän koskaan muistellut surullisia muistojaan muiden kuuloon kuin Iikan ja Annin, ja he kokivat aina häntä lohduttaa ja poistaa hänen murhattansa. Aina, kun posti tuli, oli eukko ensimmäisenä kyselemässä Iikalta tai Annilta: "kuuluuko Kasperista mitään?" siinä yksinkertaisessa luulossa, että "aviisuissa", joissa on kaikki maailman tiedot, lienee tietoja Kasperistakin; eikä eukko siinä aivan turhaan luullutkaan, sillä kerran, kun posti tuli, oli eräessä sanomalehdessä luettavana, että eräs Kasper Niemimäkelä, Peltolan kylästä, on pantu kiinni — varkaudesta. Kun Iikka havaitsi tuon uutisen, vei hän sen kohta nähtäväksi Annille, joka kalpeni kuoleman kalpeaksi. Samassa taas tuli Annin äiti ja kysyi: "Kuuluuko Kasperista mitään?"

"Kasperista ei kuulu mitään, ei enempää kuin ennenkään. Oi kuinka mielelläni minä antaisin teille tietoja Kasperista, kun vaan vois, mutta se on mahdoton; hän on meiltä kaikilta poissa — tietämättömissä", ehätti Iikka sanomaan, sillä ei hän tahtonut lisätä kiviä kuorman päälle.

"Onneton poikani! Isäsi ja äitisi syy se on, että sinä noin olet; armahtakoon meitä kaikkia Jumala!" sanoi eukko ja kyyneleet alkoivat vierä äästä hänen murheesta lakastuneita kasvojansa myöten.

Anni istui tuolilla kalpeana kuin palttina ja hänen äitinsä havaitsi nyt vasta, missä tilassa hän oli. "Jumalan tähden, mikä sinulle tuli, Anni?" sanoi äitinsä ja tarttui tyttärensä käteen.

"Minulle tekee pahaa, minä pyörryn äiti; tuokaa minulle kylmää vettä!" kuiskasi Anni tuskin kuultavasti.

Nyt vasta havaitsi Iikka, kuinka syvän haavan hän oli arvaamatta iskenyt vaimonsa sydämeen. Hän heitti anoppimuorinsa pitelemään vaimoansa kiinni ja juoksi itse vettä noutamaan; pian tuli hän takaisin, ja vedellä virkistellen saivat he töin tuskin estetyksi Annin pyörtymästä, mutta useammaksi vuorokaudeksi kaatui Anni tautivuoteelle; niin kipeästi otti sisaren sydämeen langenneen veljen surullinen kohtalo. Mitähän, jos murrettu äidin sydän olisi saanut sen uutisen tietoonsa? Mitähän, jos hiljan herännyt ja sentähden paljon kärsinyt omatunto olisi tuon lisänuolen saanut, omatunto, joka niin paljon jo oli kärsinyt huonosta lastensa kasvatuksesta, — lisänuolen, jossa täydessä määrässä olisi näkynyt hedelmät, joita maailmanrannan oppikoulu oli voinut hänen pojallensa antaa, johon kouluun he olivat lapsensa uskoneet? Oi, vastatkaa, vastatkaa! Olisikohan murheesta murrettu sydän sitä voinut kestää? Ei, ei se olisi jaksanut, se olisi epäilemättä katkaissut kulutetut, heikontuneet elimet ja niin olisi nuoli saattanut kärsivän ja katuvan sydämen ennen aikaansa hautaan. Mutta tuota uutista, tuota lisänuolta ei hän saanut tietää, sillä Iikka ja Anni hyvin käsittivät, minkä vaikutuksen se olisi tehnyt kärsimyksistä heikontuneessa sielussa.

Kun Anni sairasteli muutamia vuorokausia, tointui hän entiselleen; mutta sen erän perästä ei hänen mielestensä mennyt onneton veljensä ja kahta rakkaammalta tuntui Kasper nyt Iikasta ja Annista kuin koskaan ennen. Oi kuinka mielellänsä he olisivat sulkeneet syliinsä onnetoman Kasperin ja kokeneet häntä saattaa oikealle tielle, kun se vaan olisi käynyt laatuun! Mutta se oli mahdoton, sillä Kasperista ei saatu sitten enään minkäänlaista tietoa, kun hän oli rangaistuksensa kärsinyt ja päässyt taas vapaaksi, vaikka Iikka koki kaikin tavoin häntä kuulustella.

Niin kului aika. Annin äiti hoiteli lapsia ja sureskeli kadonnutta poikaansa; mutta nöyränä, katuvaishana kantoi hän elämänsä kohtaloa ja nöyrällä sydämellä tunnusti hän, että se elämän siveys ja puhtaus, jonka hänen tyttärensä omisti, ei ollut heidän ansionsa, vaan Iikan. Vanha isäntä oli yhtä synkkämielinen kuin ennenkin, eikä hän koskaan kysellyt: "kuuluuko Kasperista mitään?" Väliin hän tärkeytyi ja rietausi niinkuin ennenkin; kun hän sai vaan jotenkin vähänkään varoja, osti hän kohta viinaa ja joi niinkuin ennenkin, ja kun ei saanut viinaa, joi vettä niinkuin ennenkin; mutta summa vaan oli se, ett'ei talossa annettu hänelle mitään väkevää juotavaa eikä varoja niiden hankkimiseen, ja siitä ukko kävi kärtyiseksi niinkuin ennenkin.

Jumala lahjoitti taas Iikalle ja Annille terveen ja kauniin pojan. He rakastivat Kasperia parkaa niin sydämestään, ett'ei enään mitkään ennakkoluulot voineet estää heitä tekemästä pienestä tulokkaasta kaimaa onnettomalle enolle, ja nähtävästi iloitsi ukkokin tuosta; lieneekö hänenkin sydämessään liikkunut jotain tunteita onnetonta poikaansa kohtaan. Kenties, kenties, mutta päälle ne eivät ainakaan näkyneet.

Kun kunnallislautakunnan esimiehen virka tuli pitäjäässä avonaiseksi, valitsivat pitäjään miehet yksimielisesti Iikan siihen; mutta Iikka ei ottanut vastaan tuota luottamusvirkaa, vaan pyysi, että hän saisi olla erillensä siitä, sillä hänellä oli kyllä muutakin tekemistä, luvaten samassa kuitenkin apuansa, jos niin tarvittaisiin. Hän esitteli, ett'ei siihen toimeen ole luonnollisempaa eikä soveliaampaa miestä koko pitäjäässä kuin Jäykkälän Aapo, ja tämä valittiinkin, eikä kunnalla ollut koskaan syytä katua vaaliensa; sillä hän toimitti kaikki asiat toimella ja se kävikin hyvin laatuun, sillä Iikka oli lähellä ja he olivat aina yhtenä sieluna ja sydämenä.

Hoitolan talo oli keskellä kylää kauniilla asemalla, ja siinä oli vankka kartano. Niinkuin jo ennestään tiedämme, tuli taloon muukalaisia asumaan entisen isännän — Hoitolan Heikin — hävittyä. Tiedämme myös ennestään, ett'eivät nuo muukalaiset, jotka olivat ennen metsällensä eläneet, voineet hälvenemättä olla ja elää semmoisessa paikkakunnassa, jossa piti työnteolla elää; mutta sitä emme vielä tiedä, että Hoitolan uudet asukkaat olivat nyt jo niin hävenemäisillään, että he tarentelivat myömään Hoitolaa eräälle mustalaiselle, joka sen kanssa hieroi kauppaa.

"Niitähän täällä nyt vielä tarvitaan; meidän kylässä ei ole koskaan vielä ollut mustalaisia, eikä tule vielä nytkään; Hoitola on jo kylläksi levittänyt raakuutta paikkakuntaan, nyt sen on aika ruveta levittämään valoa ja niin palkitsemaan sitä vahinkoa, mitä ennen on ihmiskunnalle aikaan saanut", sanoi Iikka asian kuultuansa.

Peltolan kylässä ei ollut vielä nytkään kansakoulua, vaikka sitä oli yritetty monta kertaa toimeen panemaan; sillä olipa aina vähän enempi vastaan-panijoita kuin tahtojia.

Ensi pyhänä sen jälkeen kun tieto oli saatu siitä, että mustalainen tarentelee ostamaan Hoitolaa, oli taas pitäjään kirkossa kuulutus kansakoulun perustamisesta Peltolan kylään. Kun kokouspäivä tuli, meni Iikka kokoukseen. Kun vastapuolue rupesi rähisemään, pyysi Iikka puheenvuoroa, jonka hän saikin. Heleällä äänellä, voimakkaassa puheessa selitti hän koulun edut ja samassa kumosi järkevästi ja peruksellisesti vastaanpanijain väitteet. Iikan puheen perästä ruvettiin heti äänestämään, ja katso, koulun ystävät voittivat niin suurella enemmistöllä, että vastustajat menivät vihoissaan ja pitkällä nokin pois koko kokouksesta, ja niin tuli Hoitola, tuo entinen pahuuden ja irstaisuuden pesä, kansakouluksi kylään. Koulu pantiin kohta voimaan ja niin jäivät mustalaiset tulematta sekä Hoitolaan että koko Peltolan kyläänkin; Hoitolaan tuli nyt asumaan "valkolaisia", nimittäin opin valon kipinöitä, jotka kirkkaina säteinä alkoivat levitä kansaan.

Kertomuksemme alussa tuntui, että Peltolan kyläläiset olivat jotenkin valistunutta kansaa ja että he pitivät huolta henkisistäkin tarpeistansa, ja kertomuksemme kansakoulu-asiasta näyttää aivan toista. Tosi on, että Peltolan kyläläiset olivat valistuneempia kuin usean muun paikkakunnan asukkaat; mutta siihenkin katsoen, kauvan, kauvan tahtoo pimentolan puoli olla voitolla! Kauvan saa valopuoli vaikuttaa ja taistella, ennenkuin saapi varjot poistumaan, sumut hälvenemään, ennenkuin totuus saapi voiton, ennenkuin kansalliset asiat saavat yksimielisen sopusoinnun, ja vaikkapa vaan enemmistön suosion; näin on niissäkin paikkakunnissa laita, joissa se parhaallaankin on; mitä sitte muualla? Enimmiten on vielä niin, että täytyy työtä tehdä ja vaivaa nähdä, vieläpä kärsiä pilkkaakin vaivoistaan, jotakin kansallista asiaa ajaessaan. Mutta jos tuota työtä tehdään uupumatta, väsymättä, nureksimatta, suuttumatta, tehdään useammilla yhdistetyillä voimilla, niin kansan silmät aukenevat ja totuus jääpi voitoksi. Ja useinkin on niin käynyt, että pimemtolaiset kiittävät niitä, jotka ovat ponnistelleet heitä itseään vastaan, niitä, jotka ovat taistelleet heitä vastaan heidän hyväksensä, kiittävät heitä, vaikka usein myöhään, sitte, kun heidän hyväntekijänsä ovat uupuneet, väsyneet ja laskeuneet siihen lepoon, johon ei enään parjaajan eikä soimaajan raaka panetus kuulu.

VII. Häissä.

Joku aika tuon kansakoulukokouksen jälkeen tuli pitäjään pappilaan häät, sillä eräs nuori ja kunnollinen pappi nai kirkkoherran tyttären. Häissä oli monenkaltaista väkeä: siellä oli rovasteja, kirkkoherroja, apulaispappeja, ylioppilaita, metsäherroja, kauppamiehiä ja vielä siihen lisäksi eräs viralta pantu kruununvouti. Siellä oli arvokkaampia talon isäntiä ja emäntiä, joiden muassa olivat myös Niemimäkelän isäntä ja emäntäkin; sanalla sanoen: siellä oli vieraita kaikkensäätyisiä ja -nimisiä. Paljon oli siellä myös herrasnaisia ja neitoja, jotka itseänsä vaatettaessa olivat toisiensa kanssa kokeneet kilpailla turhuudessa, parhaan taitonsa jälkeen. Sen kilpailunsa olivat he tehneet niin pontevasti, että heidän oli onnistunut tehdä ihminen melkein tuntemattomaksi. Sentähden näyttivätkin he kaikkien järjellisten ihmisten silmissä paremmin vaatekaapeilta kuin järjellisiltä olennoilta, paremmin apinoilta kuin kauniilta sukupuolelta.

Silloin oli heinäkuun alkupuoli ja kylmä, kolkko pohjoistuuli oli jo puhaltanut useampia vuorokausia,

jonkatähden maamies käveli synkkänä ja alakuloisena tiluksillansa, tarkastellen väliin taivaan rantoja, ikäänkuin toivoen jotain lohdutusta, jotain lievitystä, synkistyneelle ja elämän huolista raskautetulle sydämellensä; semmoinen oli ilma, semmoiset olivat maamiehen mielialat silloinkin, kun häät olivat pappilassa. Hää-vieraat eivät paljon joutaneet ajatella kolkkoa ja uhkaavaa ilmaa, sillä itsekullakin oli kylläiltä hommaa ja jotain touhua — sehän oli tietty, sillä nyt oli häät ja häissä ollaan iloisia, ja ilon aikana ei jouda murhe mieltä rasittamaan. Mutta olipa kumminkin hää-vierastenkin joukossa niitä, joille ei ilo ilolle maistunut tällä kerralla, vaan jotka murheellisen näköisinä usein tarkastelivat taivasta; heidän mielensä ei jaksanut olla iloinen, vaikka he olisivat olleet yhtä oikeutetut siihen kuin toisetkin kutsuvieraat, sillä hekin olivat — häissä.

No, mitäpä siitä. Vihkiminen toimitettiin suomeksi tavallisilla kirkollisilla juhlamenoilla ja vihkimisen päätettyä toivotettiin nuorelle parikunnalle onnea maljojen kanssa — kaikki oikein, eikä siitä sen enempää. Sen tehtyä kannettiin vieraille kahvia monenkaltaisien kahvi-leipien kanssa — oikein sekin, eikä siitäkään sen enempää. Sen jälkeen kannettiin totiaineita esille ja vieraita kehoitettiin tekemään itsellensä lasit — siitä vähän enemmän, sillä maljojen aika on myös puheitten aika.

Häävierasten joukossa oli paljon ruotsikiihkoisia. He tunsivat nimeltä Niemimäkelän Iikan, jota he olivat oppineet pitämään päästä viiriönä houkkana; hän muka oli yksi niistä hurjista kirkujista, jotka joka tilassa nostavat melua ja uneksivat suomalaista kansallisuutta, vaikka se heidän mielestänsä oli ihka mahdoton. Kun he saivat tietää, että Iikkakin oli häissä, tahtoivat he saada tietoonsa, kuka talonpoikaisista vieraista oli Iikka, saadaksensa niin tutustua ulkonaisestikin tuon houkkion kanssa. He kokoontuivat Iikasta ulommaksi yhteen ryhmään ja katsoivat häntä niinkuin "lehmä uutta konttia"; näyttivätpä siitä, kuin he olisivat pelänneet Iikkaa niinkuin ruutimiinaa. Erinomaisemman karkäs oli häntä tähyttämään tuo viralta pantu kruununvouti.

Häissä oli myös paljon kansallismielisiä ihmisiä ja he olivat kokoontuneet Iikan ympärille. Heissä vaikutti yksi ja sama kansallishenki ja he keskustelivat kansallisista asioista juuri silloin, kun tuo toinen joukkio ullankanteelta tarkasteli Iikkaa, nähdäksensä, minkä näköinen mies tuo hurja talonpoika oli.

Iikan ympärillä oleva joukko pyysi nyt juuri, että hän pitäisi puheen. Kun taaempana oleva joukkio, joka piti itseään ainoana sivistyneinä näissä häissä, sen kuuli, tulivat he kohta lähemmäksi sitä joukkoa, jossa Iikka oli.

"Jumaliste! Pitäkääpä puhe ja oikein komea. Tehän olette oikein fennomanien pappi", ehätti eräs ruotsikiihkoisista pilkallisesti sanomaan.

"Virvani kautta! Pitäkääpä puhe ja panenpa palkkani pantiksi, että se puhe tulee olemaan sivistyneille korville oikein hauska kuulla, ymmärrättekös veikkoset? puhe tulee olemaan hyvin sivistynyt, oikein fennomaninen", ehätti viralta pantu kruununvouti pilkallisesti säestämään ja viimeistä osaa lausueessaan katsoi hän joukkiotaan silmiin ja kaikki hänen kasvonsa juonteet olivat pilkallisessa ilvehymyssä.

"Pidä vaan puhe, Iikka!" kehoitti joku Iikan ystävästä.

"Ei minun tällä kerralla haluta pitää puhetta, sillä minä näen selvään, että nuot verettömät tahtoisivat minusta tehdä keppihevosen", sanoi Iikka.

"Puhu vaan, Iikka! Mitä sinä heistä väliä pidät; juuri sentähden on sinulla sitä suurempi syy puhua, kun heitäkin on saapuvilla", kuiskasi Iikkaa lähellä oleva Jäykkälän Aappo hänen korvaansa.

"Yhtä kaikki", sanoi Iikka, nousi samassa seisomaan ja piti seuraavan puheen:

"Kunnioitettavat kansalaiset!" (Kaikki iloinen melu vaikenä). "Minua on pyydetty puhumaan tässä tilassa jotain. Toisten pyynti perustuu siihen, että he luulevat saavansa kuulla puheessani jotain hyvää ja kelvollista, jota ei kuitenkaan minulta tule; toiset ovat taas pyyntönsä perustaneet siihen, että saisivat oikein pilkan ja ivan sijaa kansaa vastaan ja kaikkia niitä kohtaan, jotka kansan etua valvovat. Siihen sitte vielä lisäksi tulee, että ympärilläni näen enimmäkseen osalta niitä, jotka ovat siunatusta opinlähteestä saaneet ammentaa sieluunsa niitä totuuksia, joita maailma on tähän saakka havainnut ja tunnustanut ainoiksi oikeiksi tiedetten alalla. Katsoen näihin asianhaaroihin, huomannette kaikki, ett'ei tehtäväni ole meikäläiselle mikään helppo asia; mutta aionpa kuitenkin puhua jotain. Älkääte luulko, että puhuisin jonkun imarteleman hääpuheen; minä puhun vaan siitä, joka sydämelleni on rakkain ja kalliin asia ja sentähden pyydän jo edeltäpäin, ett'ei minun puheestani kukaan pahenis, sillä sydämen kyllyydestä suu puhuu. Siis aion puhua, niinkuin ukko Törne puhui,

"maasta parhaimmasta päällä maan ja kansasta sen, hänen kansastaan."

"Aion puhua siitä kansasta, joka taistellen nälän kanssa on täällä kylmässä, kolkossa pohjoisessa ilma-alassa tämän maan raivannut kylmästä korvesta, joka on tehnyt tämän maan mahdolliseksi yhteiskunnallisille ihmis-asumisille. Aion puhua siitä kansasta, joka on, miekoin taistellen ulkonaisia

vihollisia vastaan, vuodattanut tuoreimman sydänverensä isänmaansa hyväksi, siitä kansasta, jonka taisteloiden ja kärsimysten hedelmänä me nautimme niitä valtiollisia ja yhteiskunnallisia etuja, jotka meillä ovat olemassa; puhun siitä kansasta, jonka kärsimisten ja vaivojen hedelmänä mekin voimme tämänkin hupaisen hetken huolitusta viettää keskellä ylöllisyyttä; siitä kansasta, joka nytkin, synkällä, raskaalla mielellä kävelee viljavainionsa ympäristöllä ja tähystelee taivaan rantoja, sillä luonnon-voimat uhkaavat taas yhdellä iskulla korjata pois hänen vuoden-pitkään vuodatetun hikensä ja väkensä. Kolkko, synkkä on kansan sydän noita ajatellessa ja katsellessa, sillä hän näkee tulevaisuutensa myös kolkkona, synkkänä; sillä hänellä on tuolla kotona kaikki, mitkä maailmassa ovat hänelle rakkaimmat. Siellä on hänen vaimonsa, joka on jo niin paljon hänen kanssaan kärsinyt elämän kovuutta, ja uusi kärsiminen, uusi taistelu uhkaa taas. Tuolla kotona on hänellä rakkaat lapsensa, jotka odottavat häneltä leipää ja joiden kanssa hän on niin usein palansa jakanut; mitä antaisi hän nyt heille, jos halla veisi kaikki? Valtio ja yhteiskunta vaatii häneltä myös saataviaan; mutta millä suoritettaisiin niitä, jos niin kävisi? Mutta samassa huomaa hän, että hyvästi järjestetyssä valtiossa on vasaramies, joka osaa antaa selvääkin selvemmän vastauksen sille kysymykselle. Näissä mietteissä tulee hän kotiinsa. Hän havaitsee lapsensa ja huomaa samassa, että rakkaimpansa hän ainakin saa itse pitää, nimittäin vaimonsa ja lapsensa; ne eivät kelpaa kenellekään, mutta hänelle ne kelpaavat. Hän sulkee lapsensa syliinsä ja murheen ja ilon kyynelöt vuotavat sekaisin hänen tunnokkaasta sydämestänsä ja ainoastaan nuot pienoiset ja vaimonsa — voivat eleillä pitää, voivat jotain vahvistusta ja lohdutusta luoda hänen murheesta ja työstä väsyneen sieluunsa.

"Tuo kansa se on, joka nurisematta — uupumatta, väsymättä on kantanut elämän raskasta kuormaa, se kansa, jolle tämä maa on rakas ja kallis. Se on se kansa, joka ei ole kuitenkaan saanut osaksensa niitä kansallisia oikeuksiansa, joita se itsellensä oikeudella vaatii, katsoen omiin suuriin vaivoihinsa ja kärsimisiinsä.

"Saattaisiko kukaan joukossamme olla niin tunnoton, ett'eivät tämän kärsivän kansan kärsimiset kävisi hänen sydämellensä? Saattaako kukaan olla niin tunnoton, ett'eivät kansan sydämeen lyödyt haavat tuntuisi pistoina itsekunkin omassa sydämessä? Saattaako kukaan meistä olla niin tunnoton, ett'ei hankkisi tuolle sorretulle ja kärsivälle kansalle valoa ja tekisi työtä ilolla sen eduksi ja auttaisi häntä niihin oikeuksiin, jotka oikeudella ovat hänelle tulevat. Saattaako kukaan meistä iloita silloin, kun kansa suree, ja päinvastoin? vastatkaa sydämässänne, sillä minä kysyn vaan. Mutta kiitos Jumalan! kansa on silmänsä saanut auki ja kansallishenki on häntä ruvennut elähtyttämään. Hän on tullut huomaamaan, mikä kallis aarre toki tuo kansallisuus on, ja hän taistelee ilolla, murhettensa seasta, sen eduksi ja sen saavuttamiseksi. Hän on tullut käsittämään, ett'ei todellista vapautta saada ilman kansallisuutta ja että

"parempi orjan elämää on kuolo hirsipuussa."

"Hän on tullut huomaamaan sen, ettei ilman taisteloa saada mitään tässä matoisessa maailmassa, ja sentähden hän taistelee ilolla kansallisuutensa eduksi henkisillä voimillansa ja aineellisilla varoillansa. Ja tämä taistelo, tämä tarkoituserä ei ole suinkaan väärä, niinkuin muutamat sitä tahtovat luulotella; kansalla on oikeus vaatia itsellensä kansalliset oikeutensa ja heidän vaatimuksensa ei ole mikään muu kuin ihmisellinen vaatimus. Kansaa ei tyydykään enään paljaisiin lupauksiin ja Judaksen kaltaisiin suunantamisiin ja käden ojentamisiin; sillä he ovat havainneet, ett'ei tuo kaikki ole muuta kuin kavala esteleminen ja univirren veisuus suomalaiselle kansallisuudelle, jolle eräältä taholta tahdotaan vaan kallis asiamme lykätä kauvas tulevaisuuden hämärään sumuun.

"Tuo kaikki on jokaiselle isänmaan ystävälle ilahuttavaa, mutta onpa asialla muitakin ilahuttavia puolia. Maamme sivistyneessä säädyssä rupeaa myös suomalainen kansallishenki levenemään ja juurtumaan, ja yliopistossa saapi isänmaallinen henki yhä enemmän alaa, maamme opin tiellä olevissa nuorukaisissa. Ja sitä tehden, kun he sieltä hajautuvat maamme virkakuntiin, sitä tehden muuttuvat sivistyneet säädyt kansanmielisiksi, jotka jo isoksi osaksi niin ovatkin; sitä tehden poistuvat nuot surulliset muistelot ja harmaat sumut, jotka niin kauvan ovat himmentäneet meidän kansallisuuttamme ja kokeneet sammuttaa sen tulta. Yhä he harvenevat ja poistuvat onohduksen hämärään sumuun ja yhä enemmän saapi ihmisellinen vaatimuksemme alaa oppineitemmekin seassa, ja yhä enemmän iloitsee kansa, sillä hän on saanut uuden, vankan sään köyteensä, jota ei voi katkaista enään mikään voima, mitkään vehkeet ja tekosyyt. Silloin me tulemme ystäviksi ja veljiksi kaikin ja teemme yksimielisesti työtä isänmaan hyväksi, kukin voimiensa jälkeen; kuka voi silloin polkea ja sortaa meidän kansallissivistystämme?

"Silloin on meidän hyvä olla, sillä sydänten katkeruudet ovat poistetut. Silloin saapi isänmaa toisen muodon, toisen suunnan, sisällisessä ja ulkonaisessa kehittämisessään. Pontevasti pyrkii se silloin eteenpäin henkisissä riennoissaan ja aineellisessa vaurastumisessaan, sillä sen poikien voimat ovat kootut yhteen ja luja on kolmisäinen köysi. — Ja nyt, kunnioitetut kansalaiseni! pyydän, että yhdessä sydämessä juomme suomalaisen kansallissivistyksen onnen maljan! Jumala siunatkoon maatamme ja sen kansaa! Hän siunatkoon jokaista poikaa ja neitoa, miestä ja vaimoa! Eläköön Suomi ja sen

kansallisuus!"

Kolminkertainen eläköön-huuto seurasi Iikan puhetta ja he joivat ilolla onnen-maljan suomalaiselle sivistykselle ja kansallisuudelle.

"Kas vaan tuota hurjaa talonpoikaa! Hän saarnasi niinkuin kiivain hihhulli-pappi", sanoi viralta pantu vouti.

"Älä nyt rupeakaan viisauttasi jakamaan, sillä se on tässä jotenkin huonosti paikallaan", sanoi joku vierasten joukosta voudille. Sitten tuo sanoja astui Iikan luo, tarttui häntä kädestä kiinni ja sanoi: "Kiitän teitä kauniista, voimallisesta, lämpimästä ja isänmaallisesta puheestanne. Te ette taida enään tuntea minua, mutta olemme vanhat tutut."

"En muista ennen nähneeni teitä, herra", sanoi Iikka.

"Monta Herran vuotta sitten, Juhannus-yönä tuolla maantien vieressä mäellä."

"Silloinen kiista-kumppanini, ylioppilas?"

"Niin. Niin poikamaista kuin kiistamme lienee silloin ollutkin, mutta minä en saanut sitä mielestäni haihtumaan. Paljon olette tekin sitten vaurastuneet kansallisissa asioissa, mutta minä vielä enemmän; sillä olenpa nyt täysin suomimielinen ja pidän kunnianani sitä, että olen mahdollinen sitä nimeä kantamaan", sanoi vieras.

"Tunnenpa selvästi, ett'ette ole mikään ulkokullattu, ja minä iloitsen siitä. Terve tultuane kansan joukkoon! Minä luulen, ett'ette tule katumaan kauppaanne, sillä kansan kiitollinen sydän ja rakkaus on oleva palkkanne totuuden voitosta", sanoi Iikka ja puristi sydämellisesti kädestä tuota entistä, uudesti syntynyttä tuttuansa ja sydämmellinen ystävyys solmiasi heidän välillensä.

Paljon aikaa oli jo kulunut siitä, kun he olivat ensi kerran toisiansa tavanneet Juhannus-yönä tuolla maantien vieressä mäellä. Outoina, vieraina olivat he silloin toisensa kohdanneet ja toisiansa ylönkatsoivat he puhellessaan. Ylönkatseella oli ylioppilas silloin kohdellut kansan nuorison leikkejä ja heidän poikamaisia kansallis-puuhiansa, ja hän aikoi yhtä poikamaisessa kansallis-sorrossaan kumota yhdellä iskulla noiden nuorten fennomanien tarpeettomat houreet, joita hän piti vaan haaveina, jotka muut olivat hetkeksi heidän päähänsä panneet, vieläpä sulana hävyttömyytenä. Hän tapasi noista nuorissa kiivastelijoissa lujan vastarinnan, ainakin lujemman kuin luulikaan, ja vaikk'ei hän luullut tuossa poikamaisessa taistelussa tulleensa tappiolle, vielä poiskaan lähtiessään, niin sai hän kumminkin sieltä ajatuksiinsa semmoisen vaivan, jota ei voinut sieltä pois karkoittaa ja joka sitten tuli ensimmäiseksi herätykseksi hänen kansalliseen uudesta syntymiseensä. —

Nyt pyysi kirkkoherra puheen vuoroa ja kaikki vaikenivat. Ollen kansan mies, kiitti hän julkisesti Iikkaa hänen vasta pitämästä puheestansa. Hän huomautti, kuinka syvästi kansa itse käsittää kansallisuutensa, vaikka eräältä taholta väitetään, ett'ei kansa itse ymmärrä eikä tahdo ymmärtää niistä asioista mitään, vaan että he muka huutavat ja meluavat umpi-silmissä muutamien riivattujen suomikiihkoisien perässä, tietämättä, mitä he oikeastaan tahtovat. Puheensa vahvistukseksi viittoi hän sitten, kuinka voimallisesti kansallisliikkeet ovat nykyaikana olleet vireillä ympäri maamme, kun vaan jossain kohden on kansallisia oikeuksia kansalta kielletty. Hän kehoitti jokaista kansalaista ottamaan ajasta vaarin eikä turhilla tekosyillä ponnistelemaan kansan oikeutettuja vaatimuksia vastaan. Hän sanoi kyllä tietävänsä, että semmoisia houeita on syntynyt muutamien ihmisten päässä, ett'ei suomalainen voi sivistyä, mutta hänen mielestään oli tuo turhaakin turhempu loru, koska suomalaisella on samanlainen ruumiinrakennus ja yhtä järjellinen sielu kuin muillakin kansoilla. (Suostumushuutoja). Hän esitti maljan Suomen kansalle, joka juotiin innokkailla hurraa-huudoilla.

Kun kaikki nuot toimet olivat loppuneet, tulivat äsken mielestensä niin uljaat ja pilkallista ivaa täynnä olevat ruotsikiihkoiset alakuloisiksi, ja nurpolla-nokin vetäysivät eri joukkioon, jossa he näkyivät hiljaksensa keskenänsä haastelevan, vilkuillen väliin ympärillensä, ikäänkun olisivat pelänneet, että joku kuulisi. Siihen joukkioon meni viralta pantu kruununvoutikin, eikä hän koko iltana enään yritellyt pilkkaamaan Iikkaa eikä muita kansallismielisiä. Itsekukin valitsi mieluisensa puhekumppanin ja niin se iltu kului hupaisesti, tapahtumatta sen suurempaa häiriötä.

Muuta ei ole enään sanomista koko häistä. Kun aika joutui, syötiin illallista ja sen jälkeen hajausi itsekukin levolle.

Vaikka ilma oli niin kylmä ja kolkko, ei kuitenkaan tullut hallaa sillä kerralla; mutta muutamia viikkoja jäljempäs tuli niin kova halla, että kokonaisia maakuntia jäi leivättömäksi, joka toi kovan köyhyden ja kurjuuden tullessaan.

VIII. Tuhlaaja-poika.

Niin kului taas joku vuosi. Iikka hyöri taloudellisissa ja perheellisissä toimituksissaan niinkuin ennenkin. Kansakoulu oli kylässä vaikuttamassa ja alkoi näyttää siunatuista hedelmiänsä. Kovimmankin koulun vastustajan täytyi nyt jo myöntää, että se on tuiki tarpeellinen laitos. He eivät panneet lapsiansa ensimältä kouluun, peläten niistä herroja tulevan, vaan kun he uteliaisuudesta kävivät koulua katsomassa siinä mielessä, että osaisivat paremmin sortaa ja parjata sitä, jäivät he avoimin suin katsoa öllöttämään, kun lapset opettajan edessä tekivät selvää opinkappaleista. Tuo lasten nokkeluus ja ymmärtäväisyys meni niin heidän sydämeensä, ett'ei heillä ollut yhtään suuhun tulevaa sanaa kansakoulua vastustaakseen ja moittiakseen, ja etunenässä he toimittivat lapsiansa kouluun. He tunnustivat, että olivat olleet väärässä kansakoulua vastustaessaan, ja kiittelivät niitä, jotka sen olivat toimeen panneet heistä huolimatta.

Mutta eihän tämä kansakoulun asia kuulunutkaan taas koko "tuhlaaja-poikaan", josta aikomuksemme oli puhua! Vaan ryhdymmepä nyt asiaan.

Oli erään vuoden elokuu lopulla. Ilma oli kauneimpia elokuun ilmoja, Taivas oli peitetty tiheällä lämpimännäköisellä pilviverholla ja lempeä etelätuulonen huhauteli puiden latvoissa ja huoneitten seinissä. Puut ja ne viljat, jotka vielä olivat leikkaamatta ja kullan-keltaisina, täysin tähtäpäineen, odottivat sirppimiestä, nuokahtelivat ja huojatelivat tuulen huhahdellessa, ikäänkuin siten kiitelläkseen Luoja suuresta hyvydestänsä. Huoneitten seiniin tuntui lempeä tuulonen siltä kuin lempeä hyvänsuopa ihmisten varjelus-enkeli olisi siivillänsä huuhdellut niitä ja kuiskannut: "Olkaa hyvässä turvassa!" Ihmiset hyörivät kaikkialla töissänsä: toiset paitahihhasillaan leikkasivat täysinäistä viljaa ja pystyttivät peltosaroillensa tiheään täysinäisiä, vankkoja kuhilaisia; toiset tekivät eloauvoja riihiensä luo ja iloisena istui maanmies elokuormansa päällä, hyräillen mieli-lauluansa, sillä hän tiesi saavansa palkan raskaasta työstänsä; toiset kuokkivat suuria ja kauniita perunoita maasta ja kantoivat niitä kellareihin talven varaksi. Siellä täällä kuului jo varstan jyske kylässä, ja illan tullen istui maamies vankan ja painavan jyväkuorman päällä, nokisena, likaisena ja tomuttuneena, mutta iloisella ja tyytyväisellä sydämellä, sillä hän tiesi nyt saavansa aittaansa ja salvoonsa viljaa, jonka turvissa hän voi tulevaisuutta rohkeasti katsoa silmiin, jolla hän voi perheensä kanssa vuoden yli toimeen tulla, jonka turvissa hän voi kaikki yhteiskunnalliset maksunsa suorittaa. Kun hän oli saanut viljan aittaansa korjatuksi, oli häntä jo odottamassa kylpy, jossa hän sai puhdistaa itsensä tomusta ja noesta; sieltä tullessaan istui hän alasti jollekin kivelle tai pellon pientarelle ja tähysteli ylös korkeuteen. Tuulonen oli tyyntynyt ja taivaanrannat olivat pallistetut purppuravärisillä pilvien reunoilla, joka lupasi jatkoa kauniille ilmalle. Ylemmäksi ilman siivellisten lentoa kohosivat hänen ajatuksensa tuossa suuressa ja kauniissa luonnon hämärässä, haaveksivaisessa kuva-temppelissä. Hän näki kaikkialla Luojan suuruutta ja hyvyttä. Hän näki oman pienoisuutensa ja mitättömyytensä tuon suuren Luonnon-Herran rinnalla ja huudahti: "Mikä on ihminen, ettäs häntä etsiskelet?" Hän näki tuossa luonnon suuressa peilissä hengellisen alastomuutensa ja rupesi haluamaan vanhurskauden vaatteita, joita suuri Sovittaja voipi ihmiselle antaa mutta kas! Olihan hän ruumiillisestikin alasti, sillä nyt alkoi tuntua kylmältä, jos kohtakin oli kaunis ilma, sillä hän oli ollut ties kuinka kauan tuossa hurmaavassa ja haaveksivaisessa tilassaan. Hän läksi huoneesensa, jossa vaimonsa oli hänelle laittanut puhtaat vaatteet päälle pantaviksi. Iloinen valkea paloi takassa ja valaisi huoneen seinämiä, sillä pimeys oli jo saanut voiton Pohjolan valoisilta kesä-öiltä. Iloiset, terveet, punaposkiset lapset hyppelivät paitasillaan lattialla, sillä he olivat tahtoneet olla "itän kantta taunatta", mutta olivat ennen isää joutuneet kotiin, sillä heillä ei ollut vielä mitään haaveksimista, ei mitään huolta eikä surua; iloa heillä piti olla vaan ja senpätähden he nyt tuossa hyppivät viattomassa ilossa ja leikissä ja pyrkivät kilvan isän polvelle. Tämä niin kotoinen ilmiö teki avonaiseen isän sydämeen lumoavan vaikutuksen, sillä hän huomasi, että hänelläkin on jotain tehtävää, jotain toimitettavaa luonnon suuressa valtakunnassa. Tuota kaikkea tuntiessaan sulki hän syliinsä vaimonsa ja lapsensa ja hän tunsu itsensä niin onnelliseksi, kuin kukaan kuolevainen maailmassa saattaa olla.

Kenen sydän ei aukeaisi niin kauniina iltana? Kenen ajatukset eivät lentäisi korkeuteen? Kuka saattaisi kantaa vihaa lähimmäistensä vastaan, silloin kun hän itse tuntee Luojansa ja Herransa suurta rakkautta ja hyvyttä? Oi, ei toki kukaan. Löytyisikö joku semmoinen ihmislapsien seassa, niin hän ei ole itse vielä tuntenutkaan Jumalan rakkautta, ijankaikkista rakkauden lähdeä, ja sentähden on hänen sydämensä musta — on pimeä!

Semmoinen aika ja ilta se oli, kun taas tuli posti kylään. Iikan sanomalehdet noudettiin heti ja paikalla oli taas Annin äiti kyselemässä vävyiltänsä: "kuuluuko Kasperista mitään?"

"Ei kuulu Kasperista entistä enempää; missä hän raukka mahtanee aikaansa viettää. Oi, muori-kulta, kuinka mielelläni ottaisin hänet vastaan ja sulkisin syliini, kun hän vaan katuvaishana tulisi luoksemme", sanoi Iikka vastaukseksi, ja Kasperin äiti huokasi raskaasti ja suuret vesikarpaleet silmissä meni hän taas pois, yhtä toivotonna pojastaan kuin ennenkin.

Niemimäkelän väki oli sinä päivänä ollut perunain otossa. He olivat nyt päivätyönsä päättäneet, sillä nyt oli jo ilta. He kantoivat reippaasti perunoita saaveilla kellariin ja laittelivat aseitaan järjestykseen, pitkittääkseen samaa tointa huomennakin. Saavit ja muut astiat puhdistettiin ja pantiin suullensa järjestykseen; kuokat kopistettiin mullasta ja pantiin etehiseen, huomista odottamaan; astiat komahelivat, kuokan varret papattivat ja vintti-tangot rämähtelivät, kun väki niitä järjestykseen laitteli. Iso, roima valkea paloi takassa ja suuri pata langastansa riippui vipu-koukussa liedellä tulen päällä. Pata oli täynnä kiehumassa kauniita ja puhtaita pestyjä perunoita. Arvokkaan—näköinen emäntä hyöri padan ääressä, suuri avainkimppu vyöllä. Hänellä oli pitkävartinen kauha kädessä, jolla hän ehtimiseen hämmenteli vasta höystetyitä perunoita. Por, ro-ro-ro-ro ro-ro, panivat perunat padassa, ikäänkuin olisivat ne kilvan tahtoneet kiittää hyvää emäntäänsä. Iloisesti palava valkea punasi emännän kasvat entistä punaisemmiksi, tahtoen sekin, niinkuin vanha kotilieden tuttu ainakin, siten näyttää hyvyttensä emännälle ja tehdä hänestä miellyttävääkin miellyttävämmän; väki puheli iloisesti keskenänsä ja riisuskeli päältänsä pois multaisia vaatteitansa. Vanhimmat talon lapset olivat koulussa ja nuorimmat tepastelivat tuvan lattialla ja tyytyväisyys näytti olevan jokaisen osana.

Semmoisessa asussa oli Niemimäkelän koti-elämä sinä hetkenä, kun ovi aukeni ja huoneesen astui ryysyinen ja ryppyinen mies, jonka päätä ja harmaita hiuksia peitti resuinen lakki. Heti tupaan tultuansa ja ujon hyvän-illan sanottuansa, vetäysi hän varjoon uunin ovipuolimmaiseen nurkkaan. Emäntä huomasi kuitenkin heti, että joku köyhä tuli huoneesen. Hän otti pärevalkean käteensä ja meni katsomaan tullutta, niin tavoin tunteakseen häntä, sillä hän oli oikea köyhäin äiti, joka ei köyhiä holhonnut sentähden, että Jumalan olisi pitänyt sen edestä kasvattaa heidän maallisia tavaroitansa, vaan hän teki sen ihmissääliväisestä sydäimestä ja hellästä armeliaisuudesta köyhiä ihmisiä kohtaan. Sentähden tunsu hän kaikki kylän köyhät ja he hänen sitä paremmin. Mutta kas! Hän ei tuntenutkaan tuota tullutta, joka alasluoduin silmin istui uunin pankolla.

"Mistä tämä vieras on?" kysyi emäntä tulleelta.

"Olen outo muukalainen. Olisiko emäntä niin hyvä, että saattaisi luvata ruokaa ja suojaa onnettomalle?" sanoi tullut, ja hänen kasvonsa värähtelivät.

"Miks'ei", sanoi emäntä, "olkaa vaan niinkuin kotonanne."

Samassa tuli Iikka tupaan ja havaitsi vieraan.

"Mistäs tämä vieras on kotoisin?" kysyi hän heti oudolta.

"Oi, älkää kysykö, kuka ja mistä! Tutut ja tuntemattomat tiet ja polut ovat kotoni; ihmisten pilkka, nauru ja armottomuus on ainainen, hyvin ansaittu kumppanini ja pieksetty, rikkirunneltu ruumiini on ainoa tavarani. Älkää, hyvä isäntä, ajako minua yön selkään! minä olen hyvin väsynyt; emäntä lupasi minun olla yötä", sanoi outo rukoilevasti, särkyneellä ja murtuneella äänellä, ja suuret vesikarpaleet vyöryivät alas hänen kuihtuneita kasvojansa.

"Älkää olko millännekään, ei teitä pois ajeta, ja ruokaa ja lepoa saatte kyllä. Nyt ei tarvitse surra teidänkään, sillä Jumala on siunannut taas vuodentulon hyvydellensä ja on siis antanut teillekin osanne", sanoi Iikka lohduttavaisesti.

Väki kokoontui pöydän ympärille iltaselle, isäntä edellä, ja emäntä käski vieraankin tulla pöydältä syömään.

"Ei toki, ei — sitä en tee — sinne en tule; tuokaa tänne penkille minulle pala leipää ja jotakin kuivan kieleni kostukkeeksi", pyysi nöyramielinen muukalainen, eikä häntä saatu pöydälle syömään, vaikka kuinkakin olisi kehoitettu, vaan hänelle täytyi emännän viedä ruokaa penkille, johon muukalainen oli siirtynyt, siinä rupesi hän alakuloisena syömään.

Talon lapset eivät menneet muun väen kanssa iltaselle, sillä heillä oli eri ruoka-aikansa. Isännän Kasperin oli silloin seitsemännellä ikävuodellansa ja toiset lapset sitä nuorempia, joita Jumala oli hänelle jo siunannut useampia. Lapset menivät tuon oudon, murheellisen käypäläisen tykö penkille ja rupesivat lapsen viattomuudessa häntä puhuttelemaan. Lasten kävi sääliksi vieraan murheellisen näköinen muoto, sillä he olivat isältään ja äidiltään oppineet rakastamaan ja kunnioittamaan kaikkia ihmisiä, niin köyhiä kuin rikkaitakin, ja säälimään köyhiä. Kaksi nuorimmista lapsista kääpäsi vieraan polvelle, sittenkuin hän oli syömästä päässyt, ja silittelivät hänen kyyneleistä kostuneita, kuihtuneita kasvojansa. Vierasta ei näkynyt pahenevan lapsiin, sillä hänen haavoitetulle sydämellensä näkyi tekevän hyvää lasten myötätuntoisuus. Hän otti käsillensä molempia lapsia ympäri kiinni ja kiikutteli heitä polvillansa; lapset kääpertyivät kiinni hänen kaulaansa ja mihin vaan saivat, ja puhelivat hänen kanssaan. Pikku Kasperin seisoi vieraan edessä lattialla, sillä hän ei mahtunut hänen syliinsä.

"Mikä sinun nimesi on?" kysyi vieras toiselta polvellansa olevalta lapselta.

"Tikka, minä olen isän kaima."

"Entäs sinun nimesi?" kysyi taas vieras toisella polvella istuvalta tyttöseltä.

"Anni, äidin kaima."

"Entäs tuon pojan nimi, joka lattialla seisoo?" kysyi taas vieras.

"Minun nimeni on Kasper", sanoi lattialla seisova poika ja katsoi vierasta silmiin.

"Kasper!" sanoi vieras ja hänen kasvonsa värähtelivät. "Onko teidän talossa muuta Kasperia kuin sinä?" kysyi hän sitte toinnuttuansa hämmästyksestään.

"Ei", vastasivat lapset.

"Kenenkäs kaima sinä sitten olet?"

"Minä olen enon kaima", sanoi Kasper.

Aina enemmän värähtelivät vieraan kasvot ja hänen ruumistansa vapistutti.

"Missä hän sitten nyt on?" kysyi hän taas toinnuttuaan.

"Hän on maailmalla", vastasivat lapset.

"Mistä te tiedätte, että teillä on Kasper-niminen eno?"

"Isä, äiti ja mummo ovat sanoneet, että meillä on Kasper-niminen eno maailmalla", sanoivat lapset ujostelematta.

"Ovatko isä, äiti ja mummo puhuneet teille mitään muuta eno Kasperista?"

"Ovat; isä ja äiti sanovat aina, että meillä on eno, jonka nimi on Kasper ja joka on maailmalla. He ikävöivät eno Kasperia, ja hänen muistokseen tekivät he hänelle kaiman. He puhuvat usein Kasperienosta ja toivovat, että hän tulisi pian kotia. Kun isä ja äiti lukevat sanomalehtiä, tulee mummo aina kyselemään heiltä: 'kuuluuko Kasperista mitään?' Mutta isä ja äiti sanovat: 'ei kuulu Kasperista mitään', ja mummo lähtee silloin aina heti pois ja itkee."

"Voi, hyvä Jumala", huudahti vieras ja purskahti itkuun.

Lapset säikähtivät tuota ja kyselivät: "Mikä teille tuli, mikä teille tuli? Älkää, hyvä vieras, itkekö! Emmehän me ole teille pahat, eikä isä, äiti eikä mummokaan, älkää itkekö!"

Kun vieras oli sen verran itkustaan tointunut, että hän saattoi puhua, kysyi hän taas lapsilta: "Vieläkö teidän mummonne elää?"

"Vielä."

"Entäs ukkovaari?"

"Vielä."

"Missäs he ovat, kosk'ei heitä näy?"

"He ovat jo nukkumassa."

"Onko teitä muita lapsia kuin te?"

"On meitä vielä kaksi; ne ovat meitä vanhemmat."

"Missä he ovat?"

"He ovat koulussa."

"Koulussa, koulussa, vaan eivät toki maailman rannan koulussa, jossa minä poloinen olen ollut", mutisi vieras itseksensä ja hän purskahti taas itkuun ja lapset kokivat häntä lohduttaa.

"Voi, voi, hyvät lapset, teillä on pahanen eno, kelvoton eno", änkytti vieras itkunsa seasta.

"Ei, ei, meidän enomme ei ole kelvoton, sen on isä ja äiti sanonut, enomme ei ole kelvoton — te narraatte meitä, vieras", sanoivat lapset hätäilevästi.

Vieras tuli nyt niin hiljaisen itkun valtaan, ett'ei voinut mitään puhua lapsille, ja se oli häneltä hyvin suotu, kun lapset alkoivat vetäytyä pois hänen tykönsä; he menivät veljensä ja sisarensa luo, jotka nyt juuri tulivat kansakoulusta, ja hyppivät ja pyörivät heidän ympärillensä.

Vieros pani penkille suullensa maata ja antoi siinä kyyneleensä vapaasti vuotaa, ja koko talonväki katsoi kummeksien outoa, kurjaa ja onnetonta muukalaista.

Isäntä oli korvapielellään kuunnellut lasten ja vieraan keskinäistä puhetta, vaikk'ei hän ollut koko keskustelusta tietävinään mitään; niistä katkonaisista lauseista, joita hän kuuli, ja vieraan suruhun vaipuneesta tilasta päätti hän, että vieraalla mahtoi olla joku kova omantunnon vaiva, joka häntä niin kovin ahdisti ja rasitti, jonkatähden hän päätti ottaa selvän asiasta, voidaksensa jollain lailla keventää hänen kuormaansa; siinä mielessä asteli hän itkeä nyhkiävän, köyhän muukalaisen luo.

"Mikä teitä vaivaa, kun olette noin surullinen? Teillä mahtaa olla joku salainen omantunnon vaiva? Enkö saattaisi mitenkään olla teille lohdutukseksi?" sanoi isäntä vieraan tykö tultuansa.

"Oi, ette mitenkään, isäntä kulta", sanoi vieras itkunsa seasta.

"Tahtoisitte kai jotain puhua tilastanne kahden kesken? Siihen kyllä saamme tilaa, kun tulette minun perässäni", sanoi isäntä sääliäisesti.

"Oi! Ei, ei. Ei minulla ole mitään semmoista, joka ei saisi tulla vaikka koko maailman tietoon — mutta minun sydämeni tahtooi haljeta — vaikea on kumminkin se tehtävä — Jumalani! Sanat takertuvat kurkkuuni — minä olen Kas — — Kaspe — — Kasper, teidän vaimonne veli ja oma lankonne — — entinen Niemimäkelän — rikas Kasper —."

"Hyvä Jumala! Olisiko hän todellakin Kasper?" sanoi Iikka ja astui askeleen taakse päin.

"Älkää epäilkö, lankoni! Sama Kasper minä olen, joka jo lapsena ollessani tein teille ja sisarelleni Annille niin paljon pahaa. Sama Kasper, joka tästä huoneesta huutokauppa-päivänä lähti ja vannoi hirveän valan ei astuvansa jalkaansa tämän huoneen kynnyksen yli — voi, minun tuntoani polttaa niin kovin — nyt minä olen rangaistu Kasper, varkaudesta piiskattu Kasper, vankeudessa istunut Kasper. — Nyt olen uljaasti käynyt läpi maailman-rannan kouluni, johon minut niin aikaisin syöstiin, ja nyt minä tiedän täydelleen sen oppimäärän — voi, älkää katsoko minuun noin oudosti, lankoni! — Minä olen nyt jo, vaikka hiljan, katuvainen Kasper ja sovitusta, anteeksi-antoa olen minä lähtenyt saamaan", puhui vieras sydäntä särkevällä äänellä itkunsa seasta ja nousi penkin viereen seisomaan.

Iikka käveli nopeasti vieraan luo, sulki hänet syliinsä ja sanoi: "Totisesti olet sinä lankoni Kasper; sen tiedän nyt, kun selvemmästi puhuit; mutta paljon olet muuttunut näöltäsi, paljon olet rikkonut, paljon olet kärsinyt, paljon olet vanhentunut, mutta paljon on sydämesikin pehmennyt ja paljoa — vielä paljoa enemmän voimme sinulle anteeksi antaa. Kiitos Jumalan, että sinut jälleen saimme! Kaikki on unhoitettu ja nyt me emme erkane enään koskaan — ei koskaan. Yhtä toki pyydän sinulta: älä Jumalan tähden sano äidillesi, että olet rangaistu, sillä se hetki olisi hänen viimeisensä. Minä kyllä olen sanomista huomannut, eikä olet rangaistu, mutta minä olen sen huolellisesti salannut kaikilta ihmisiltä, saati sitte mummolta — — se totuus ei ole hänelle tarpeellinen tietää, eikä kukaan saa mummolle sanoa, mitä eno on tässä lausunut, ei lapsetkaan", sanoi Iikka, yhä riippuen onnettoman kasvinkumppaninsa kaulassa. Kun hän oli puheensa lopettanut, valtasi hänetkin mielenliikutus ja he itkeä nyhkiivät siinä yhdessä.

Kun väki näki ja kuuli kaiken tuon, eivät he tienneet mitä sanoa ja ajatella.

Niin pian kuin lapset huomasivat, että heidän isänsä oli tunnustanut oudon muukalaisen langoksensa ja siis eno Kasperiksi, lähtivät he juosta tapittamaan äitinsä tykö ja hengästyksissään sanoivat he; "eno Kasper on tullut."

"Olkaa joutavoimatta!" sanoi äiti.

"Oikein todella; isä ja eno tuolla tuvassa syleilevät toisiaan ja itkevät", vakuuttivat lapset.

Sen kuultuaan lähti emäntä heti tupaan.

Vaikka mummo ja ukkovaari olivat jo levolla, juoksivat lapset yhtäkaikki heidän makuuhuoneesensa.

"Eno Kasper on tullut", sanoivat lapset sinne päästyänsä, hengittäen raskaasti.

"Jumalani! Mitä puhutte lapset?" sanoi mummo, joka ei vielä ollut nukkunut.

"Eno Kasper on tullut", vakuuttivat lapset, "isä ja eno syleilivät tuvassa toisiansa ja äitikin meni sinne."

Mummosta tuntui lasten puhe niin todenmukaiselta, että hän nousi ylös vuoteeltansa, pani hameen päällensä ja lähti tupaan; ukkovaari vaan ei liikkunut paikaltakaan, vaikka hänkin oli valveella!

Kun emäntä tuli tupaan, olivat vielä Iikka ja Kasperki kiinni toisissansa, itkeä tihistämässä.

Kun Kasperki näki sisarensa tulevan, heitti hän Iikan irti ja riensi Annin syliin ja taivaan nimessä rukoili häneltä anteeksi antoa.

"Jumalani! Sinä se olitkin, veljeni Kasperki! Luulin sinua oudoksi, köyhäksi muukalaiseksi, ja pyydän sinulta anteeksi erehdykseni", sanoi Anni liikuttettuna.

"Köyhääkin köyhempi, muukalaistakin muukalaisempi, kurjaakin kurjempi on onneton veljesi, rakas sisareni."

"Voi rakas veljeni! Siinä on kyllä, kun olemme sinut saaneet jälleen lapsuuden kotiin, ja menneistä ajoista emme muistele milloinkaan; ne kätkemme unhotuksen synkkään hämärään. Koe nyt rauhoittaa itseäsi ja tunteitasi, sillä äiti on kohta täällä, ja kun hän näkee sinut tuossa mielen tilassa niin se ei tee hyvää hänen heikolle terveydellensä."

Samassa astui Kasperin ja Annin äiti huoneeseen.

Eno Kasperki heitti sisarestaan irti ja asteli horjuen äitiänsä kohden.

"Voi äiti! Minä olen poikanne Kasperki, onneton poikanne minä olen", sanoi Kasperki äidillensä värisevin äänin, eikä uskaltanut tarttua tuijottavan äitinsä kädestä kiinni.

Äiti katsoa tuijotti ensin poikaansa silmiin, sillä nähtävästi ei hän luullut ikävöidyn poikansa olevan tuonlaisessa tilassa häntä tavatessaan. Mutta kun hän toipui ensin hämmästyksensä ja tunsu hänen äänensä, ryöpsähti hän poikansa, tuon ryysyisen, vanhentuneen kuleksijan kaulaan ja hoki: "Minun Kasperini, totisesti sinä olet Kasperini! Nytpä tiedän toki Kasperista jotain; oletpa nyt minun sylissäni! Mutta voi, mitä sinä olet saanut kärsiä, kun olet noin vanhennut ja tullut noin ryysyiseksi; mutta kuitenkin sinä olet siinä — mutta onko tämä vaan hauskaa unta? — Ei, ei, se on totinen tosi, tuossahan sinä lunnin, kuin koettelen sinua — tosihan se on onkin. Jumalan kiitos! että mä sain poikani, joka kadonnut oli — kiitä Kasperki Jumalaa: sinulla on jalo sisar ja lanko! Pyydä heiltä anteeksi, mitä heitä vastaan rikkonut olet! Voi, voi Kasperki, minun Kasperini", huusi ja hätäili tuo kauvan poikaansa huolehtinut ja surrut äiti, kaikella äidin rakkaudella ja alttiiksi-antavaisuudella, vaikka hän poikansa tuossa tilassa löysi.

"Lanko ja sisar ovat jo minulle anteeksi antaneet, nyt on minun vielä saatava anteeksi teiltä ja isältä: antakaa, äitikululta, tekin anteeksi ilkeän poikanne rikokset!" rukoili Kasperki ja itkeä tihersi ja piti äidistään kiinni.

"Vaikka sinulla olisi enemmän rikoksia kuin sinulla onkaan, niin minä voisin ne kaikki anteeksi antaa, kaikki unhottaa. — Äidin sydän on verraton, äidin rakkaus on ääretön katuvaiselle pojalleen. — Täällä sydämessä — — —", sanoi hän ja painoi kätensä sydämensä päälle, mutta itku tukahutti hänen sanansa.

"Missäs isä on, koska hän kuuluu vielä elävän? Joko hän nukkuu? Minun pitää vielä tänä iltana saada häneltäkin anteeksi", sanoi eno Kasperki ja silmäeli tuskallisesti ympärillensä.

Iikka meni ukkoa käskemään.

Ensin ukko esteli, eikä sanonut tietävänsä mitään Kasperin kotia tulosta; mutta kun Iikka puheli hänelle, rupesi hän vastahakoisesti kömpimään ylös vuoteesta, sillä hän ei voinut enään milloinkaan kauvan vastustaa Iikkaa, kun oli oppinut tuntemaan hänen lujan ja perustetun tahtonsa, ja niin tuli ukko Iikan kanssa vastahakoisesti tupaan.

"Voi isäkulta! Voitteko tekin antaa anteeksi onnettomalle, katuvaiselle pojalleen, yhtä sydämellisesti, yhtä alttiiksi-antavaisesti kuin äiti, lanko ja Annikin ovat antaneet?" sanoi eno Kasperki ja rupesi astumaan isäänsä kohden.

"Kirottu, riivattu; älä lähene minua!" ärjäsi isä ja nosti kätensä uhkaavaan asemaan!

Kaikki läsnä-olevat hämmästyivät.

"Topias, Topias! ajattele toki, mitä sanot!" sanoi mummo, hätäyksissään.

"Minä olen sen ajatellut, jonka sanonutkin", sanoi ukko huolimattomasti.

"Niin, tiesinhän minä sen, ett'ei teidän sydämenne ole vielä sulanut paatumuksestansa. Ja se taitaa teitä hyvin ilahuttaa, kun voin teille sanoa, että olen nyt läpikäynyt kaikki maailman rannan koulun

luokat, johon te, isä, minut niin uljaasti jo nuorena laitoitte. Teidän ansionne se on, isä, että poikanne tässä nyt seisoo edessänne näin uljaana ja oppinunna, ja kaikkien ihmisten ja oman isänsä kunnioittamana. Miksikä en voisi olla yhtä onnellinen kuin muutkin ihmiset, jos olisin saanut oikeaa opetusta? Miksikä en saattaisi olla ihmisille hyödyksi, niinkuin muutkin ihmiset, jos ette jo lapsuudessa olisi tukahuttaneet minussa kaikkia ihmisellisiä tunteita ja jos ette olisi istuttaneet sydämeeni jo pienokaisena turhuuden siemeniä ja turhaa luottamusta noihin jo hyvästi uitettuihin pölkkyihin eli, toisin sanoen, niillä saatuihin rahoihin? Missä ovat nyt metsät? Missä rahat? Kaikki ovat menneet, ja minä ja te itse seisomme tässä kaiken turhuuden ja kurjuuden esikuvina! Katsokaa vävyänne, tuota 'kerjäläistä' ja 'lorukirjojen' lukijaa, jota te niin uljaasti itse vihasitte ja opetitte minunkin samoin tekemään. Eikö hän ole se, jonka turvissa saatte tärveltyneen henkenne hengissä pysymään? Oi isä, isä! Kova on tuo maailman rannan koulu ja karvaat ovat sen hedelmät." Niin sanoi eno Kasperin anteeksi antamattomalle isällensä ja hänen koko ruumiinsa tärisevästä vimmasta.

Ukko ei puhunut yhtäkään sanaa, lähti vaan könttimään kamariinsa.

"Rauhoitu nyt jo, lanko, ja pane levähtämään, että virkistyt!
Huomennapa sitten saadaan likemmin keskustella", sanoi Iikka.

"Huomennako? Minua ei ole huomenna täällä", sanoi eno Kasperin.

"Missäs sitten?"

"Tielle, tielle lähden taas, josta minä tulinkin. Pois tahdon lähteä jo heti, tästä teidän paristanne, jotka olette minulle niin paljon hyvää osoittaneet, jota minä en ole ansainnut — pois, pois anteeksi-antamattoman isän silmien edestä ja korvien kuulosta, kauvas tuonne kolkkaan synkkään yöhön, unohduksen hämärään sumuun — niin kauvas kuin voimani riittävät, ja silloin, kun ne uupuvat, huokaan mielelläni viimeisen henkeni, kun ma tiedän, että te olette minulle anteeksi antaneet", sanoi eno Kasperin, itki ja koperoitsi turvakoitaan.

Kaikki itkivät, lapsetkin.

"Et sinä san lähteä meiltä pois ikänä", sanoi isäntä ja pistäysi eno Kasperin eteen.

"Älä, hyvä Iikka, päästä Kasperia", rukoili äiti.

"Älä nyt lähde veljeni pois, varsinkin tuossa tilassa. Me pidämme sinut kaikin veljenämme", pyysi Anni.

"Älkää lähtekö meiltä pois eno, on meillä teillekin ruokaa ja me olemme teille hyvät", pyysivät lapset itkussa suin.

"Älkää estelkö, älkää pidätelkö minua, minun sydämeni ei kestä kauvemmin — se katkeaa — särky", huusi eno Kasperin sydäntä särkevällä äänellä ja pyrki ovea kohden.

Iikka pistäysi taas hänen eteensä ja otti kovissa omantunnon vaivoissa olevan rikksellisen lankonsa kiinni ja sanoi: "ei niin, lanko! Olemmehan ennenkin olleet käsikämmässä; olen ennenkin vienyt sinut tyrmään, se täytyy nytkin tehdä; mutta nyt teen sen paljoa mielumasti, sillä välimme luulen kallistuvan parempaan päin."

Näin sanoen otti Iikka eno Kasperiin syliksi ja vei kovasti vastaan ponnistelevan ja kiemuroivan epätoivoisen lankonsa aika nujua porstuaan ja sieltä lukuhuoneensa, jonka hän lukitsi sisäpuolelta, ja avaimen pisti taskuunsa.

Mitäpä siinä auttoi kuihtuneen ja vähätkin voimansa vähentäneen miehen vastaan-ponnisteleminen, sillä hänen taluttajansa oli täysirahkeinen, muhkea mies, jolla oli voimaa jäntereissä ja lujutta tahdossa; seurata täytyi eno Kasperin häntä.

Koko yön näkyi Iikan lukuhuoneesta valkea, sillä Iikalla oli siellä nyt outoa ja tärkeää lukemista. Hänellä oli luettavana ja tutkittavana paatunut, mutta nyt rikki musertunut ihmissydän, sydän, joka siihen iskeytyen haavojen tähden sairasti epätoivon kauheaa tautia; tuota luki, tuota tutki hän ja otti osaa toisen kärsimyksiin ja tuskiin.

Noita särkyneitä ihmissydämen kappaleita koki Iikka sovitella yhteen ja saada niistä jotain kokonaista ja eheää, ja pala palalta, kappale kappaleelta sai hän niitä paikoilleen sijoitetuksi. Hänellä sattui saapuvilla olemaan avullista lääkitystä tuohon pahaan ja vaaralliseen tautiin, lääkitystä, joka on ainoa parannuskeino murheelliselle ja haavoitetulle omalletunnolle, nimittäin Jumalan oma pyhä sana. Iikka otti kirjastostaan esille pyhän raamatun ja asetti sieltä eteen Jumalan armolupauksia. Hän otti sieltä esille kuvauksen tuhlaaja-pojasta ja osoitti, kuinka mielellään isä otti vastaan langenneen, mutta

katuvaisen ja nöyryytetyn poikansa.

"Voi, voi! Mutta minun isäni ei ottanut minua vastaan", vaikeroitsi Kasper i tuskissaan.

Silloin Iikka selitti, ettei tässä olekaan kysymys luonnollisesta, vaan taivaallisesta isästä, joka kyllä anteeksi antaa Kasperillekin, jos vaan katuvaisella sydämellä, Hänen Poikansa ansion tähden, rukoilee Häneltä anteeksi antamusta.

"Onko se niin, onko se niin!" sanoi eno Kasper i ja hengitti raskaasti huokumalla. "Minä kyllä olen sen lukenut montakin kertaa, mutta minä olen luullut sen olevan luonnollisen isän, joka ottaa vastaan ja anteeksi antaa langenneelle pojallensa, onko se niin?"

"Niin se on", sanoi Iikka ja monta muuta kohtaa selitti hän raamatusta. Eno Kasper i rupesi hengittämään yhä keveämmästi, ja ennenkuin päivä valkeni, vaipui hän levollisesti uneen.

Kun eno Kasper i nukkui, lähti Iikka huoneesta pois ja väki oli kaikki jo ylhäällä. Mummo tuli heti Iikan tykö ja kysyi: "Missä Kasper i nyt on, vieläkö hän elää?"

"Kasper i nukkuu lukukammarissani sohvalla. Hän on saanut levon rasitetulle ruumiillensa ja käsittänyt rauhan ahdistetulle sielullensa: ei hän enään pyri meiltä pois. Mutta hänen pitää antaa nukkua rauhassa, sillä hän tarvitsee lepoa", sanoi Iikka.

Kun mummo tuon kuuli, hyrähti hän itkuun ilosta; sillä äidin sydän on äidin sydän.

Iikka toimitti heti saunan lämmitä.

Kun sauna oli pääsemäisillänsä, heräsi eno Kasper i ja tuli tupaan, mutta niin nöyränä kuin lammas ja hänen kasvoistansa loisti tyytyväisyys ja rauha. Saunan jouduttua vietiin eno Kasper i saunaan, jossa hän pestiin saippualla joka paikasta; saunasta tultua kerittiin hänen hiuksensa ja leikeltiin häneltä kynnet, jotka olivat kasvaneet pitkiksi kuin kotkan kynnet. Sitte ajettiin parta ja sen jälkeen puettiin hän päästä jalkoihin asti uusiin puhtaisiin vaatteisiin ja uudet sukat ja kengät annettiin hänen jalkoihinsa. Näyttipä todellakin siltä, kuin tuhlaaja-poikaa olisi luonnollisessa olossa vastaan otettu. — Ja totta tosiaankin — eno Kasper i näytti nyt paljoa nuoremmalta kuin illalla ja helposti olisi hänessä nyt jokainen kyläläinen tuntenut entisen Niemimäkelän Kasperin; mummo oikein riemuitsi poikansa nuortumisesta.

Tieto tuosta tuhlaaja-pojan kotiin tulosta levisi pian ympäri kylää ja usea tuli katsomaan entistä Kasperia. Tyynenä kesti eno Kasper i kaikki uteliasten utelemiset ja katselemiset, eikä hän tekeytynyt heille paremmaksi, puhtaammaksi, kuin olikaan; sillä hän tuns i sydämessään, että hän oli saanut oikein pahain tekoinsa jälkeen.

Ensi aikoina ei eno Kasper i voinut eikä jaksanut mitään toimitella, mutta aikojen kuluttua rupesi hän itsestänsä tekemään talon työtä. Ukkovaarin sydän ei heltynyt poikaansa kohden sen pehmeämmäksi; vaan hän meni poikansa sivu vastaan tullessa taikka muutoin kohdatessa, niinkuin ei häntä olisi näkevinänsäkään! Se teki eno Kasperin sydämelle kipeää.

Eno Kasper i olisi hyvin viihtynyt Niemimäkelässä, entisessä lapsuuden kodissaan, sillä kaikki rakastivat ja säälivät häntä, ja lapset iltaisin kieppuivat hänen polvillaan ja silittelivät hänen päätänsä ja kasvojansa, samalla puhellen viattomia lasten puheitansa, joiden seassa oli usein: "Ettehän, eno, mene milloinkaan meiltä pois?" Kaikkihan tuo oli hyvin, vaan tuo isän kylmyys ja anteeksi-antamattomuus rupesi taas kovin rasittamaan hänen sydäntänsä.

"Isän tilyys rasittaa kovin mieltäni", sanoi eno Kasper i erään kerran Iikalle.

"Ehkä hän nyt jo käypi sovintoon kanssasi", sanoi Iikka.

"Sitä en usko", sanoi eno Kasper i ja huokasi raskaasti.

"Sopiipa kumminkin koettaa", sanoi Iikka. Samassa tuli ukko huoneesen.

"Ettekö te, isä, saata jo antaa anteeksi katuvaiselle ja murretulle pojallenne?" rukoili eno Kasper i ja katsoi luottavasti isäänsä silmiin.

"Minulla ei ole sinun kanssasi mitään tekemistä", sanoi isä kylmästi ja meni pois, päätäänkään poikaansa päin kääntämättä.

"Voi, voi! Enkö minä sitä arvannut", sanoi eno Kasper i surullisesti.

"Saatkos sinä anteeksi antaa isällesi kovan käytöksensä kohtaasi?" kysyi Iikka.

"Olen jo aikaa sydämestäni hänelle anteeksi antanut ja sentähden tahtoisin täydelliseen sovintoon päästä hänen kanssaan."

"Kun sinä olet jaksanut isällesi anteeksi antaa; niin en luulisi olevan syytä antaa valtaa murheellesi, joka voisi sinulle tulla taas vaaralliseksi."

"Kyllä niinkin, mutta minä en voi kauemmin olla teidän talossa isän tähden."

"Mihinkä sitte aiot?"

"Kauvas en aio mennä; otan palveluksen jossain kylän talossa."

"Nyt on taas tarpeellinen meidän mennä lukukamariin; sieltä olemme ennenkin saaneet hyviä neuvoja — eikö niin?" sanoi Iikka.

"Mennään vaan."

Ja he menivät.

Kun he olivat siellä kahden kesken istuneet pari tuntia, tulivat he ulos ja eno Kasperin otsalta olivat kadonneet synkät pilvet, jotka uudestaan alkoivat siihen kokoutua ja synkistää hänen tulevaisuuttansa. Iikka puki päällensä ja lähti kylään, kenellekään virkkamatta, mihinkä hän meni; eno Kasperi jäi taloon.

Iikka meni suorastaan Lukulaan isänsä tykö ja heti, kun hän sinne tuli, menivät he isänsä kanssa kamariin kahden kesken. Kauvan olivat he siellä, eikä kukaan tiennyt, mitä he keskustelivat. Viimein kuului tupaan selvästi Lukulan Matin sanat: "Siinä tapauksessa mutta ei missään muussa." Molemmat tulivat kamarista tupaan ja Iikka lähti kotiansa.

Kun Iikka tuli kotiansa, meni hän heti lukukamariinsa ja eno Kasperi meni perässä. Kun he sieltä tulivat, silloinkos vasta eno Kasperin kasvot loistivat; mutta kukaan ei puhunut mitään asiasta, väki vaan virkkoi: "miksikä eno Kasper on noin iloisen näköinen?" ja lapset sanoivat: "eno on nyt niin iloinen."

Kun huomispäivä tuli, nähtiin Peltolan kylässä kummia: Lukulan väki, kiluineen, kaluineen, alkoi muuttaa Lukulasta Niemimäkelään, jonka ei luultu koskaan voivan tapahtua, niin kauvan kuin vanha isäntä oli elossa. Niemimäkelän toisella puolen kartanoa olevassa rakennuksessa oli valmiit, siistit huoneet odottamassa Lukulan vähälukuista perhettä. He toivat kaikki eläimensäkin, sillä he tahtoivat itse ne ruokkia ja hoitaa, että heilläkin muka olisi jotain tekemistä ja omaa.

Kun Lukula oli tuolla tavalla tullut tyhjäksi, alettiin Niemimäkelästä sinne viedä kaikenlaista taloutta alottaessa tarvittavaa kalua: muun muassa vietiin sinne lehmä, nuori mullikka ja pari lammasta talon navetasta; myös vietiin sinne parin vuoden vanha varsa. Kun Lukulan pieni talo oli noin saatu alkuun sisustetuksi, menivät Iikka ja eno Kasper sinne, ja kun Iikka illan tullen palasi kotiansa, ei hänellä enään ollutkaan kumppania; sillä eno Kasper oli jäänyt Lukulaan; hän oli nyt Lukulan isäntä.

Tuota Lukulaahan Iikka olikin käynyt eilen isältänsä eno Kasperille kodiksi pyytämässä, ett'ei hänen olisi tarvinnut enää vieraan työhön mennä, kun ei hän saattanut Niemimäkelässä enään olla, isänsä kovuuden ja anteeksi-antamattomuuden tähden. — Molempien talojen, sekä Lukulan että Niemimäkelän isännät olivat emäntiensä kanssa yön seutuna keskustelleet asiasta ja tulleet yksimieliseen päätökseen.

Eno Kasper otti heti huonemiehiksi uuteen taloonsa köyhän, mutta kunniallisen parikunnan, jotka hoitivat hänen eläimiään.

Siinä rupesi sitten eno Kasper tekemään työtä, joka vaikutti terveellisesti häneen sekä sisällisesti että ulkonaisesti. Siinä hän koki unhottaa rikoksiansa, ja nöyrällä sydämellä ja nuhteettomalla, parannetulla elämällänsä koki hän korjata, mitä hän ennen oli rikkonut kansalaisiansa kohtaan. Olisihan kaikki mennyt mukana, mutta isän kova sydän, se väliin saattoi eno Kasperin murheelliseksi.

Kun kyläläiset näkivät, että Kasper oli todella elämänsä parantanut, rupesivat he häntä pitämään samassa arvossa kuin muitakin ihmisiä ja kävivät usein Lukulassa.

Jonkun ajan kuluttua nai Kasperi erään ikäpuolen kunniallisen vaimo-ihmisen, sillä hänen oli mahdoton tulla yksin toimeen talouden hoidonkin tähden. Usea arvokas kyläläinen oli Lukulassa Kasperin häissä ja Niemimäkelän väki kaikki — no sepä nyt on tietty. — Ei sentään aivan kaikki, sillä ukkovaaria — Kasperin isää — ei saatu mitenkään sinne! Se leikkasi kovin taas Kasperin sydäntä. Vaimonsa oli siveäluontoinen ja helläsydäminen, joiden avujensa kautta hän oli suurena apuna ja lohduksena Kasperin pimeinä aikoina. Lankonsa kirjastosta piti hän aina lainassa kirjoja, joiden

lukemisella hän sai monta murhetta poistumaan ja loma-aikansa hupaisesti kulumaan.

Eräänä päivänä sai eno Kasperin isä halvaustaudin. Hän kaatui seisoalta-jaloin, eikä voinut liikkua eikä puhua ja tunnotonna kannettiin hänet vuoteellensa. Hän näytti ensin ihan kuolleelta, vaan kun häneen iskettiin suonta ja hierottiin ahkeraan, tointui hän sen verran, että hänessä nähtiin hengen olevan. Siinä hän sitten hengittää hohotti eikä näyttänyt mistään muusta tietävän. Yht'äkkiä kirkastui hänen katsantonsa ja hän koetti katsella ympärillensä ja katkonaisia sanoja kuultiin hänen sommittelevan. Kun mentiin likemmäksi kuulustelemaan, mitä sairas sanoisi, kuultiin hänen sanovan: "maailman ranta Kas — Kasper — anteeksi — voih! — —"

Heti arvattiin, että ukko kaippaa poikaansa Kasperia, jonkatähden häntä lähdettiin paikalla noutamaan. Silläaikaa katseli sairas levottomasti ympärilleen, ja jos ovi milloin kävi, katsoi hän aina sinne päin, josta huomattiin, että sairaalla oli vielä kuulo ja ymmärrys. Taas aukeni ovi ja Kasper tuli. Sairas katsoi heti oveen päin, ja kun hän havaitsi Kasperin, kohotti hän kättänsä sinne päin ja sammalti: "Kaspe-ri, — maa-ilmam-ran-ta, — anteek-si. Juma-la-ni." Kasper ymmärsi heti isänsä tarkoituksen. Hän meni kiireesti isänsä vuoteen luo, otti isäänsä kädestä kiinni, laskeusi polvilleen isänsä vuoteen viereen ja itkusta tukehtuneella äänellä sanoi: "anteeksi isä — anteeksi taivaan nimessä — anteeksi."

Sairas sai vaivalla kätensä polvillansa olevan poikansa kaulaan ja katkonaisilla sanoilla sammalti: "anteek-si, Kaspe-ri kaik-ki; an-na si-nä-kin an-an-teek-si! — Ju-Ju-ma-la." — — — Samassa valahti sairaan käsi irti poikansa kaulasta, ja kun hänen kätensä autettiin vuoteesen, oli elämä hänet jättänyt.

Kauan oli Kasper vielä polvillansa vuoteen vieressä, sittenkin vielä, kun elämä oli hänen isänsä jättänyt. Hän itki siinä niinkuin pieni lapsi, sillä suru ja ilo sekaisin aaltoeli hänen sydämessään. Kuollut — elottomaksi tullut oli hänen isänsä; hän oli antanut anteeksi — oli pyytänyt anteeksi, ja se tieto — se tunto saattoi hänen sieluunsa sanomattoman ilon ja rauhan, ja tuon surun ja lohdutuksen hetkenä ei hän voinut kyyneleitänsä pidättää.

* * * * *

Mitäpä minulla olisikaan enään tähän kertomukseen lisättävänä. Mainitsen vaan, että kenties ensi kerran talon perustamisen jälkeen kaunis ja ihana näköala Niemimäkelästä oli ensi kerran sopusoinnussa talon asukasten sisällisen tilan kanssa, sillä he näkivät ihanoita näköaloja suomalaisen kansallis-sivistyksen alalla. He näkivät siellä ja täällä kiivaasti taistelevia joukkoja vastakkain ja toinen noista taistelevista joukoista taisteli suomalaisen kansallisuuden taisteloa.

Suomalaisen kansallisuuden puolesta taistelevien sotalipussa oli tunnussanoina: "Valoa kansalle, oikeuksia kansalle, tasa-arvoa kansalle". Ei heidän tarvinnut koskaan muuttaa niitä tunnussanoja; sillä ne olivat perustetut vankalle kansallis-perustukselle. Tätä lippuansa seurasivat, sen suojassa taistelivat he. — Jos heidän vastustajansa pitivät mitä keinoa, jos he muuttivat sotalippunsa minkänäköiseksi tahansa, niin käänsivät ja pitivät kansallistaistelijat vaan aina samaa lippuansa heille nähtävinä.

Sen näkivät ja havaitsivat Niemimäkeläiset ja silloin tunsivat he sydämessään toivon ilon, ja silloin suli heidän sisällinen tunteensa yhteen kauniin ulkonaisen näköalan kanssa. Silloin, silloin tunsivat he, että:

"Täss' olla meidän mieluist' op ja kaikki suotuisaa; vaikk' onni mikä tulkohon, meill' isänmaa on verraton. Mit oisi maassa armaampaa, mit oisi kalliimpaa?"

Ja tässä, tässä on tämä maa, sen näkee silmämme; me kättä voimme ojentaa ja vettä, rantaa osoittaa, ja sanoa: kas tuoss' on se, maa armas isäimme!"

Eikö tässä ole ajallista autuutta kuolevaiselle, vai kuinka? Ja tätä autuutta saapi jokainen kansalainen nauttia, joka vaan tämän isänmaan rakkauden on käsittänyt tosi-kansalliselta kannalta; häneltä ei puutu uskoa ja toivoa isänmaansa tulevaisuudesta ja sen kansallistaistelun voitosta, sentähden tekee hän ilolla työtä sen toteutumiseksi — ilolla eikä sapella sekoitetulla mielen katkeruudella.

Eipä ole mitään enään kerrottavaa "torpan pojastakaan", sillä hän on nyt jo itsenäinen, vapaasti toimiva kansalainen, joka itsekin parast'aikaa taistelee joka tarjoutuvassa tilaisuudessa kansallisaatteiden toteutumisen eduksi, joka rakastettuna ja lukuisan perheensä kesässä ilolla täyttää niitä elämän kalliita velvollisuuksia, joita Jumala on hänelle määrännyt, joka luottamusta saaneena on pitäjäänsä ja kansansa kunnia, jonkatähden he rakastavat häntä ja hän sitäkin enemmän heitä, ja hän on niin kansalle kuin yksityisillekin apuna hyvissä neuvoissa perustettujen tietojensa nojalla. Jätämme hänet taistelemaan kunniakasta ja voitollista kansallis-taisteloan.

Kun vielä mainitsen, että eno Kasperin sydämeltä putosi raskas taakka hänen isänsä kuolinhetkenä ja tuo kuorman putoaminen kirkasti hänen ennen niin pimeään ja synkän elämänsä, ja että eno Kasper sai vielä pienen perillisenkin, josta hän oli suuresti iloissaan ja josta hän jo ristiäisissä oli sanonut, ett'ei

hän suinkaan poikaansa pane maailman rannan kouluun, jossa hän itse oli ollut, ja että hän pani pojalleen nimeksi "Iikka", muistoksi vuorostaan kelpo langolleen, — ja kun vielä mainitsen, että eno Kaspero voitti ajan pitkään parannetulla elämällään kaikkien ihmisien suosion, niin kertomukseni "torpan pojasta" on loppunut.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TORPAN POIKA: KUVAUS KANSAN ELÄMÄSTÄ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any

work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a

considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.